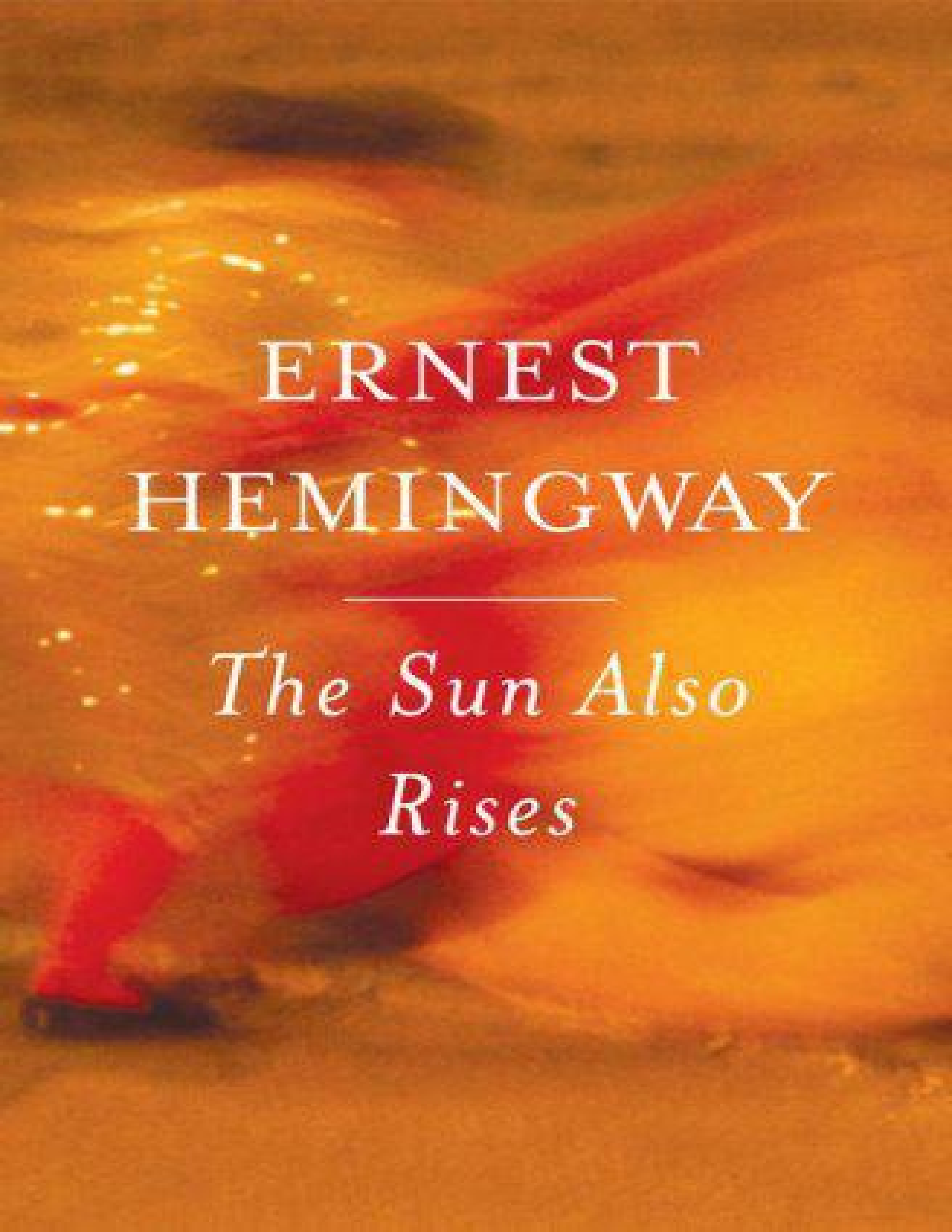

ERNEST
HEMINGWAY
The Sun Also
Rises

ERNEST HEMINGVEJ

SUNCE SE PONOVO RAĐA

ERNEST HEMINGVEJ

Nevidljiva harmonija je jača nego vidljiva.

Sve, što se može vidjeti, čuti i spoznati, to ja osobito cijenim.

(Heraklit, fragment 54. i 55. Prevod: dr Niko Majnarić).

Ernest Hemingvej se kao umetnik odredio, dogradio, dovršio. Ugradio se u životno i književno iskustvo ovoga veka, i otišao. Imao je sreću da za sobom ne ostavi torzo — kao što se to često dešavalo darovitim umetnicima — i da samim tim, posle sebe, ne ostavi mogućnosti za tuđa, ma i utančana i nadahnuta, ali proizvoljna dograđivanja.

Ernest Hemingvej je jedan završen rast, završena "stvar", koja stoji tu, ne može se mimoići, i koja će

Ernest Hemingvej (Ernest Hemingway), rođen jula 1899, tragično je završio život jula 1961. Kao godina njegovog rođenja često se nalazi 1898, koju je on sam dao kada je hteo da pre vremena stupi u vojsku. Napisao je: Tri priče i deset pesama (Three Stories and Ten Poems, 1923); pripovetku U naše vreme (In our time, 1924); romane Prolećne bujice (The Torrents of Spring, 1926) i Sunce se ponovo rađa (The Sun Also Rises, 1926); zbirka pripovedaka Muškarci bez žena (Men Without Women, 1927); roman Zbogom oružje (A Farewell to Arms, 1929); pripovetke u zajedničkom izdanju sa drugim američkim piscima u knjizi Savremene američke pripovetke (Present Day American Stories, 1929); hroniku Smrt jednog popodneva (Death in the Afternoon, 1932); zbirku priča Pobednici ne dobijaju ništa (VVinners Take Nothing, 1933); izveštaj o lovu u samom srcu Afrike Zeleni bregovi Afrike (Green nam se otkrivati onim životom koji u sebi sadrži i na taj način obelodaniti i proširiti svoje značenje. Jedna stvar se tako već i otkrila, bar za one koji su Hemingveja u toku njegovog života čitali, pa ga sad ucelosti i zaokruženosti ponovo pročitali: oni rani njegovi napisi — pripovetke i romani — dobili su odjednom novu usmerenost i jasnoću pod dejstvom uzbudljivih etičkih principa koji prožimaju, pokreću i na kojima se ljuljaju i njišu volje, jake ili oslabljene, njegovih kasnijih ličnosti.

Od kako je posle svojih početnih ali ne i početničkih pripovedaka (1923, 24), objavio roman Fiesta (docnije nazvan Sunce se ponovo rađa), Hemingvej je bio u središtu pažnje najšire svetske čitalačke publike i ostao najpopularniji pisac Amerike za poslednjih četrdesetak godina. Ovo interesovanje je bilo stalno, raznoliko i širilo se u više smerova. Sa dela je ono prelazilo na čoveka i sa čoveka na delo. Jer primetilo se da ovaj pisac svako svoje iskustvo, koje je istovremeno bilo i iskustvo velikog broja njegovih savremenika, da sve ono što posmatra i vidi prenosi u svoje napise, pa se

Hills of Africa, 1935); roman Imati i nemati (To Have and Have Not, 1937); pozorišni komad Peta kolona (The Fifth Column, 1938); Prvih četrdeset i devet pripovedaka (The First Forty Nine Stories, 1938); romane Za kim zvono zvoni (For VVhom the Bell Tolls, 1940); Preko reke i u šumu (Across the River and Into the Trees, 1950); roman iz drugog svetskog rata Starac i more (The Old Man and the Sea, 1952) i autobiografsku knjigu Pokretna gozba (A Moveable Feast, 1964). Dobio je, između ostalog, Pulicerovu nagradu 1953. i Nobelovu nagradu za književnost 1954. godine. Među mnogobrojnim studijama o Ernestu Hemingveju, naročito su korisne: Carlos Baker — The VVriter as Artist, 1952; Philip Young — Ernest Hemingway, 1952; Leicester Hemingway — My Brother, Ernest

Hemingway, 1962; Hemingway and His Critics, an International Anthology, Edited and with an Introduction by Carlos Baker, 1961; ova poslednja je zbirka eseja od pisaca iz raznih zemalja, a njome se koristio i pisac pvoga predgovora. kod nekih ta zainteresovanost za postupke i doživljaje Hemingvejačoveka pretvarala u nestrpljivo očekivanje dela, u želju da vide kako će on haosu činjenica dati oblik, kako će haos životnih podataka osmisliti. A ovo što su drugi uočili, docnije je on u jednoj svojoj izjavi i nedvosmisleno potvrdio, otkrivajući pri tom nešto i od svog književnog postupka. Rekao je: "Ako pisac prestane da posmatra, on je gotov. Ali on ne mora da posmatra svesno niti da razmišlja kako će mu to biti korisno. Možda tako i biva u početku. Ali kasnije sve ono što on vidi ide u veliku rezervu stvari koje on zna ili koje je video. Ako smem pomenuti, ja uvek pokušavam da pišem po principu sante: sedam osmina svakog njenog dela koji se vidi nalazi se pod vodom. Sve ono što znate možete eliminisati i to samo pojačava vašu santu. Onaj deo koji se vidi daje joj snagu. Ako neki pisac izostavi nešto zato što on to ne zna, onda nastaje rupa u pripovesti."

A kod drugih — mora se priznati — interesovanje za Hemingveja završavalo se na onom što je u njegovom životu bilo vidljivo, često senzacionalno, često živopisno. Za Evropejca je to bilo egzotično čak kad se dešavalo u Evropi zato što je Hemingvej Neevropljanin, a za Amerikance, jer se to najvećim delom dešavalo Amerikancu izvan Amerike. A interesovanjima ove vrste išlo je na ruku i to što je svaki postupak Hemingvejev bio u žiži svetske štampe, fotografije, radija, pa i filma.

Ali bilo je i drugih razloga za Hemingvejevu popularnost, ozbiljnijih, i sasvim ozbiljnih, pa i dubokih. — Događaji opisani u njegovim delima odigravali su se manjeviše uvek u predelima koji su jednima bili bliski i poznati, a drugima daleki i zagonetni. Tvrdim, nemilosrdno svedenim jezikom vaskrsavao je Hemingvej tu pred nama netaknute predele Mičigena, bistrinu Soče, posleratni Pariz, Senu sa dugim lancem kulturnih asocijacija, krvavu balkansku Maricu, koride po Španiji s uzdrhtalim proburaženim konjima i ljudima, lov na lavove i krupnu divljač u Africi i ljude sa sigurnim ili nesigurnim kažiprstom na orozu, Kilimandžaro, i Alpe sa snežnim vrhovima i skijanjima kojima mora doći kraj, ribolov utonuo u ćutanje nad tamnim dubinama Pacifika i brbljavi po blistavim prozirnim rečicama Pirineja. I iznosi on to sve čisto, sve svedeno, nezamućeno: pred našim je očima čitav šar zemaljski. A sve to imalo je svoje razloge u samoj prirodi Hemingvej evoj, jer su ga njegove lične naklonosti, a ne samo spoljne okolnosti, vodile ka drukčijoj vrsti iskustava nego većinu njegovih savremenika američkih romansijera. Jer kad čitamo ma i kratke biografije drugih njegovih zemljaka, pisaca, vidimo da se često nabrajaju raznoliki poslovi koje su ti pisci obavljali — bili su potrčkala u velikim trgovačkim kućama, radnici u fabrikama, prodavci novina po avenijama milionskih gradova, čistači obuće na uglovima ulica, prali su sudove u noćnim klubovima, restoranima i kućerinama, svirali po noćnim lokalima, okopavali kukuruze i brali pamuk po plantažama, bez vozne karte krstarili raznolikim prostranstvima i po prerijama svoje domovine, putovali na daleki Zapad. Tako je većina njih skupljala opšta životna iskustva unutar jedne, svoje, zemlje. I mada nema sumnje da su ti pisci saznavali nešto i o ljudskoj prirodi uopšte, oni su se ipak najčešće zadržavali na onim sukobima koji su bili uslovljeni specifičnim odnosima njihove zemlje. Međutim, ma koliko se Hemingvej i bavio takvim ili sličnim poslovima u svojim ranim godinama, naročito kad je kao dečak dva puta bežao od kuće pa na to bio prisiljen, — on za sve to gotovo da nije ni zainteresovan. On se uvek našao prisutan kao borac tamo gde su u pitanju bili najkrupniji događaji sveta i ishodi tih događaja, tamo gde je izgledalo da se rešava ne neko unutarnje i pojedinačno pitanje, nego gde su bile ugrožene same osnove čoveku nužne za život: Hemingvej se našao u oba svetska rata i u španskoj revoluciji. Ono što je potresalo svet, potresalo je i njega. Najkrupniji događaji sveta bilisu i njegovi ozbiljni sadržaji i

krupni doživljaji i uvek su našli mesta u njegovim delima. I to je nesumnjivo jedan od značajnih razloga za njegovu popularnost.

Kad je Amerika ušla još u prvi svetski rat, 1917, prijavio se kao dobrovoljac i zbog slabog vida bio od— bijen, a onda posle pola godine uspeo da otputuje u Evropu i da bude šofer na ambulantnim kolima Američkog crvenog krsta. Tako se našao na italijanskom frontu u krvavim borbama kod Trenta i Soče i kao hrabar borac dobio italijansku medalju al Valore Militare, za vojničku hrabrost. Tu je bio teško ranjen: dvadeset i osam parčadi čelika bilo mu je izvađeno iz noge. Ali te rane kao i rane koje su zadobili njegovi bližnji ostavile su još teže duševne ozlede. Dugo nije mogao da spava, ili se trzao kao da ga eksplozije minobacača raznose iz sna nekud u nepoznato. Evo šta on kaže sećajući se toga perioda: "Ja sam nisam želeo da spavam jer sam dugo vremena živeo sa znanjem da će mi, ako samo zaklopim oči u mraku i opustim se, i duša izići iz tela. Tako sam se osećao dugo vremena, stalno od onog trenutka kad sam bio pogođen u noći i kad sam osetio da ona izlazi iz mene, odlazi i onda mi se vraća. Pokušavao sam da nikad ne mislim na to, ali ona je od tada stalno izlazila iz mene, noću, čim bih se pustio u san, i mogao sam da je zaustavim samo uz veliki napor."

Ali, i pored svega toga, kao da nije mogao da se oslobodi potrebe da bude prisutan tamo gde se odigravaju najveće ratne grozote: posle kraćeg perioda koji je proveo u Cikagu, gde je upoznao značajnog književnika Šervuda Andersona i njegove prijatelje, on se prihvata da bude ratni izveštač u grčkoturskorn ratu. Septembra 1921. godine iz Amerike stiže na Balkan. A kad se i taj rat završio, krenuo je u Pariz sa preporukom za američkog "ekspatrirca" koji je u Parizu živeo, za književnicu Gertrudu Štajn. Ovaj dodir postao je za njegov književni rad značajniji od poznanstva sa šervudom Andersonom.

Tada, u Parizu, začeo se "hemingvejski heroj" u uku Nika Adamsa, dečaka sa mičigenskih jezera i iz mičigenskih šuma, koji je tamo doživeo svoju prvu ljubav i koji je bio sa svojim ocem, dr Klarensom Hemingvej em, kad je ovaj izvršio carski rez bez anestezije, a porodiljin muž prerezao sebi grkljan od muke. Otac Ernestov, Klarens Hemingvej, bio je uvaženi lekar u jednom predgrađu Cikaga i poznat kao vest lovac i spretan ribar, a majka mu je bila religiozna žena, čitala je Bibliju, pevala u crkvenom horu i vodila strogi nadzor nad duhovnim životom svoga muža; najčešće je kod drugih imala razumevanja samo za one postupke koji se nisu razlikovali od njenih. I nije stvorila naročito srećnu atmosferu u kući — tera Ernesta da se bavi crkvenom muzikom, dok mu otac rano otkriva radosti života u prirodi i u trećoj godini vodi ga na ribarenje, a u desetoj godini daje mu pušku u ruke. Muška solidarnost pobeđuje:

"Majka želi da dođeš i da je vidiš", reče doktor. "Hoću da idem s tobom", reče Nik… "Znam gde ima crnih veverica."

"Dobro", reče otac. "Hajdemo tamo."

(Iz pripovetke Lekar i njegova žena)

Stvarao se lik Nika Adamsa, lik samoga Ernesta, koji je okusio život po drumovima i posle bio svuda i video štošta i razvijao se dalje pod snagom nasilja i pod sagledanjem smrti i saznao šta sve miris kiše u vazduhu može da uključi u sebe:

"… takav pisac zna da se kiša sastoji od znanja, iskustva, vina, hleba, ulja, soli, sirćeta, ranih jutara, noći, dana, mora, ljudi, žena, pasa, voljenih automobila, bicikla, brda i dolina, pojavljivanja i nestajanja vozova na pravim prugama ili na okukama, ljubavi, časti i neposlušnosti, muzike, kamerne muzike i sobnog, noćnog suda, negativnih i pozitivnih vasermana, dolaska i nedolaska municije i (ili) pojačanja, razmeštaja ili vašeg brata."

Da bi mnoštvo iskustava delovalo trebalo mu je dati oblik i Hemingvej je učio kako da to postigne: "Pokušavao sam da pišem i video sam da mi najveću teškoću predstavlja (pored teškoće da saznam šta sam istinski osetio, a ne šta je trebalo da osetim, ili šta su me učili da treba da osetim) da uočim šta se zaista dešavalo, koje su to stvari odista bile koje su izazvale osećanje što sam ga doživeo … Tako sam pokušavao da se naučim pisati, počinjući sa najjednostavnijim stvarima." Tražio je red, i ritam, kojim da te stvari iznese da bi dobio onu pravu situaciju koja će i u čitaocu da izazove osećanje koje je on doživeo. Na drugom mestu on kaže: "Evo kako sam naučio pisati — čitajući Bibliju." Tu je svakako naučio kako se jednostavna pripovest kazuje, naučio je kakvu snagu može da stekne ponavljanjem izvesnih reći ili elemenata, i otkrio je jačinu i trajnost poezije i — što meni izgleda najznačajnije — otkrio je značaj parabole. A za Gertrudu Štajn kaže da je "ona otkrila i mnoge istine o ritmovima i upotrebama reci koje se ponavljaju a imaju vrednost i trajnost, i o tome je dobro govorila." Da bi spojio razne pripovesti toga perioda, on je izmislio "vinjete", kratke "pesme" u prozi, koje je trebalo da povezu jednim jedinstvenim osećanjem života raznolikost detalja iznesenih u samim pripovestima "Đavolski sam radio u to vreme", piše on još 1924. godine iz Pariza Edmundu Vilsonu, "i činilo mi se da stvar napreduje. Završio sam knjigu od 14 pripovedaka sa glavom u naše vreme između svake dve priče i tako je i trebalo da idu — da bih dao sliku celine dok se one ispituju u pojedinosti. Kao kad golim okom gledaš nešto, recimo obalu koja promiče, a onda je gledaš pomoću dogleda 15 X. Ili, možda, bolje, gledaš je, i onda odeš i živiš na njoj i onda se vratiš i opet je gledaš." Završio je tada lik Nika Adamsa, lik čoveka koji je sagledao da nema suviše vidljive granice između nasilja u ratu i nasilja u miru, stvorio lik Nikov, studiju kako da se izdrži i kako da se istraje.

Onda je nastavio da piše i pisao je o posledicama rata, o onoj "izgubljenoj generaciji," i naučio "zanat", naučio da izvede "onu tačnu sekvencu jednog pokreta i jedne činjenice koja ostvaruje doživljaj" i napisao je roman Sunce se ponovo rađa, koji mu je doneo slavu, i novac. Zatim, iduće godine opet roman Zbogom oružje, koji mu je opet doneo slavu i novac, ali posle toga i tupost i smanjenu disciplinu i lično nezadovoljstvo; "kad stvaraš stav, teoriju, kao da te nije briga za onim što si nekad radio, sad kad to više ne možeš da radiš."

Tada mu se i otac, dr Klarens Hemingvej 1928. godine ubio, on se uplašio da mu se otac ubio zbog straha, i strah mu postaje opsesija i, docnije, velika tema. U međuvremenu nastaju i one priče koje mu potvrđuju slavu i ono što je u prilično jalovim godinama bilo strah "da se sve to tako može da svrši — na jednom dosadnom safariju — petljajući se s nekom ženom."

Godine 1936. zajedno sa mnogim drugim američkim intelektualcima upisuje se na listu dobrovoljaca za španski građanski rat. Želeći da veruje u kolektivni ideal i borbu koja bi izlazila iz okvira značaja za pojedinca, on će iskustva iz španskog građanskog rata izraziti u svom najpopularnijem romanu Za kim zvono zvoni kroz delovanje i reci Roberta Džordana.

Zna se da je 1942. godine ponudio Američkoj ratnoj mornarici svoju privatnu jahtu "Pilar", s tim da

privuče neku neprijateljsku podmornicu, pa kad mu priđe da i nju i sebe digne u vazduh. Američka ratna mornarica je to odbila. A 1944. godine mu je uspelo da se kao ratni dopisnik prebaci u Englesku i posle iskrcavanja savezničkih trupa na evropski kontinent u junu 1944. da na svoju ruku uspostavi dodir sa predstavnicima francuskog Pokreta otpora i da od nekih neredovnih snaga obrazuje svoju jedinicu. U Pariz nije ušao istim putem kojim su ušle trupe generala Leklerka, uputio se pravo ka hotelu "Ric" u kome je provodio mnoge noći u svojoj mladosti i zauzeo ga. Nešto docnije je opet kao ratni dopisnik krenuo u Nemačku i ponašao se samovoljno i divlje i hrabro: čas bio na ivici da dođe pod vojni preki sud, a čas dobijao najveće pohvale za hrabrost. I prema izjavama Džona Grota "Hemingvejev šofer džipa znao je Hemingvej a pre kao drugara nego kao slavnog pisca". Ponašao se kao čovek koji je znao šta je strah i koji je taj strah savladao.

Posle drugog svetskog rata živeo je opet neko vreme u Venetu i Veneciji i išao u lov i sabrao iskustva u delu Preko reke i u šumu, romanu o poznoj ljubavi jednog pukovnika prema devetnaestogodišnjoj mladoj ženi.

Pojavio se Hemingvej još dvatri puta u središtu svetske pažnje: kada je objavljen njegov kratki roman Starac i more koji je čitava kritička i čitalačka publika pozdravila kao novo remekdelo američke književnosti, zatim kada je januara 1954. godine pao iz aviona u blizini granice Belgijskog Konga. Tada je čitava svetska štampa donela mnogobrojne posmrtne članke o njemu, jer nekoliko dana nije bio pronađen i mislilo se da je poginuo. Gotovo u svim člancima stajalo je kako je Ernest Hemingvej čitavog života tražio smrt. Hemingvej je u početku bio zainteresovan člancima koji su govorili o njemu, a onda je dao jednu izjavu koja je zanimljiva jer u njoj donekle određuje stav prema jednom od osnovnih problema svog dela, prema smrti. Rekao je: "Možete li zamisliti nekog čoveka koji bi tražio smrt celog svog života i ne bi mogao da je nađe, pre nego što napuni 54 godine? Jedna stvar je biti u blizini smrti, a sasvim druga je stvar tražiti je. Koliko ja znam, nju je od svega najlakše naći." U produžetku izjave opisao je sebe još kao "veoma veselu i duhovitu osobu" koja voli život, dobre ljude, svoje sinove i svoju ženu, lov, dobre knjige, jaka pića i veselje".

Godine 1954. dodeljena mu je i Nobelova nagrada za književnost. Nije otišao da je lično primi. Izvinio se svojim još svežim ranama, ali je poslao poruku u kojoj je između ostalog rekao: "Pisati što se bolje može znači usamljen život… Kako bi jednostavno bilo pisanje kad bi samo bilo potrebno pisati na drugi način ono što je već dobro napisano. Baš zato što smo u prošlosti imali tako velike pisce, pisac je prisiljen da pođe daleko izvan mesta gde se nalazi, tamo gde mu niko ne može pomoći. Govorim suviše dugo za jednog pisca. Pisac mora pisati ono što ima da kaže, a ne govoriti. Hvala vam."

Čitavo svoje delo ispunio je Hemingvej pojedinačnim sudbinama i udesima ljudskim. On je obuhvatio tako reći čitavo čovečanstvo nezaboravnim slikama užasa, nasilja i tuge, slikama mrtvih žena naduvenih na kiši i nesklonjenih, i vojnika rasutih creva i udova i slomljenih kičmi i prignječenih; i brodova potopljenih sa leševima koji oko njih poluizbačeni plivaju; i životinja nastradalih — mazgi slomljenih nogu i konja probodenih na rogu bika; obuhvatio je i život slikama živih — slikom odbačenog boksera koji mirno očekuje da ga ubiju, nimfomanki; homoseksualaca, boraca sa idejama i bez ideja, skrhanih prostitutki, seksualno osujećenih i seksualno nezasitih. I sve to na prostoru od nekoliko kontinenata.

Središna tema Hemingvejevog dela je bila smrt, najčešće nasilna smrt, i smrtnost, i umiranje, i

pozleda zbog smrti, i žaljenje zbog nje, i onda način kako da se smrti suprotstavi, pa da se ostane neporažen čak i kad se ne pobedi. čovek ogoljen i suočen sa smrću sve ostalo ima samo kao dekor, u sebi samo može da nađe okosnicu svetlosti i da je zagrize, ili da je ne nađe. A u ovom veku smrt i umiranje, i odnos prema smrti i odnos prema umiranju, i blizina smrti, bili su doživljaj većine ljudi na svetu, ma gde se oni nalazili, nešto što im je bilo zajedničko, jedna stvarnost i jedna opsesija — doživljaj smrti postao je jedan jezik veka. Taj doživljaj blizine smrti, videli smo, bio je i rani doživljaj Hemingvejev, neizbrisiv, centralni i usmeravajući, i pretvorio se u njegovu središnu preokupaciju, odredio njegovu temu, ali isto tako, videćemo, odredio i usmerio s druge strane i njegov lični umetnički postupak. Taj doživljaj je prisutan i onda kad su njegovi junaci izmakli ratu ili ga preživeli da bi osećali kako bi sam život mogao biti đavolski lep da — recimo — Džeku usled oštećenja zadobijenog u ratu nije onemogućeno seksualno opštenje, jer u njemu nije iščezla fiziološki zasnovana potreba za opštenjem, ili da Bret nije samim tim prisiljena da se ponaša i kao nenasita kučka, ili da je Hari Morgan bio "bolje sreće", ili da Katarina Berkli nije morala da umre, ili da Robert

Džordan nije morao da nastrada, ili da je starac Santijago na kopno izvukao svoju ribu umesto da izloži samo njen kostur, ili… čitav niz sudbina koje su mogle biti i drukčije.

Hemingvej je izbegao sentimentalnu iluziju sreće, ali je zato uporno isticao i razvijao jedan elemenat u čoveku koji iskupljuje kada je čovek već neizbežno suočen sa smrću, a to je usmeravanje prema sopstvenoj savesti, što opet obeležava jedini trenutak slobode … O smrti on citira šekspira u pripoveci Kratki srećni život Fransisa Makombera preko lovca Vilsona: " … mi Bogu dugujemo smrt… i onaj koji umre ove godine, slobodan je od nje iduće." Ovo unajmljeni lovac govori Fransisu Makomberu koga je obuzeo nesavladiv strah kad je ugledao "svog" prvog lava. I mir ovog profesionalca koji Fransisu govori kako prema moralnom kodeksu sportiste ne sme svojim strahom ugroziti živote urođenika, nosače oružja, niti izmučiti nesrećnu životinju, osvešćuje Makombera i daje mu hrabrosti, tako da posle preživljenog stida kaže: "Znaš, mislim da se više nikad neću ničega uplašiti", a isto tako iskreno govori svojoj ženi Margot — koja ga je zbog njegovog straha prezrela i otvoreno prevarila sa lovcem Vilsonom — "Znaš, nešto se desilo sa mnom. Osećam da sam apsolutno drukčiji." I, nešto docnije, on hrabro gađa pobesnelog bufala, ali Margot nišani prema životinji, a pogađa tačno Fransisa u mali mozak. Osvedočila se da je njen muž postao hrabar i time oslobođen i slobodan, i, navikla da vlada, osetila je da joj je takav nepodesan pa ga se hladno oslobodila. — Sve slobode, slobode unutar određenih kodeksa, i postižu se, prema Hemingveju, što čistijim saobražavanjern sa tim kodeksima. I bludnica će imati svoj kodeks, i umetnici, i borci, i kockari, i ubice, i ribari, a i pisci. Kao što je svakom dostupna ljubav, tako je za svakog moguć trenutak slobode, u svim slojevima, i on nije privilegija društvena, nego moguće osvetljenje svakog pojedinca uz njegov sopstveni napor. To je sredstvo kojim se suprotstavlja smrti. Ko ne napravi taj napor, on je promašio, kao na primer junak Snegova Kilimandžara, čija je "dužnost bila da piše". Svako treba da uradi svoju stvar valjano bez obzira da li "ima sreće"

— profesionalno čisto i dobro — kao što je kod Hemingveja uočio Poalini —, pa ako i ne pobedi neće ostati poražen; imaće osećanje punoće nepoznato "diletantima." I kad se starac Santijago upućuje sam daleko na pučinu, kažnjivo daleko i kažnjivo sam, on, razgovarajući sa sobom, govori nešto što kazuje etiku Hemingvejevu: "… Samo ja više nemam sreće. Ali ko zna? Možda danas. Svaki dan je jedan novi dan. Bolje je biti srećan. Ali ja bih radije da budem precizan. Onda kad sreća dođe, ti si

spreman."

Iz ovog stava kao da je potekla i toliko naglašavana i toliko kritikovana stalna težnja Hemingvejeva za tehničkim savršenstvom onoga što radi. A ona je — izgleda

— bila posledica njegove potrebe za osećanjem neporaženosti. I tako je trijumfovala jedna osobena umetnost

— predmetna, tvrda kao metal, oslobođena vekovnih naslaga opisa, očišćena od tumačenja. Rodila se regenerativna umetnost — vrlo stroga i vrlo udaljena od savremenog baroka — zasnovana na onom što se vidi, možda i zato što potiče od čoveka koji nije samo u svojoj sredini. Za tu umetnost Hemingvej prevashodno koristi imenice kao vrstu reci najbližu stvarima, kao najefikasnije sredstvo za evociranje predmeta, a da bi naglasio trenutak i tok (a uvek nastoji da bude duboko u trenutku čak i zbog transcedencije), on imenice vezuje običnim vezama — otud njegovih bezbroj "i" i "sad" — zadržava se na predmetu, isključi i udalji sve sporedno od njega tako da taj predmet bude u središtu pažnje, i onda ga pomeri — ponovi imenicu ili drugu neku pomoćnu reč — i stavi istu stvar, u sad donekle izmenjeni odnos, tako da izazove osećanje toka, kao pri smenjivanju kadrova u filmu, pažljivo odabirajući i sređujući sekvence vizuelnih utisaka. Jasno da je ovako doživljavanje i ostvarivanje sveta zahtevalo i stvaralo u transpoziciji rečenicu koja je bila "škripava" u odnosu na raniju opisanu i glatku rečenicu, stvara ‘ - svoju linearnu sintaksu toka punog vrcavih i kvrcc. aagoveštaja i evokativnih elemenata.

Prisustvo tog novog stila osetilo se u širem smislu u ćelom svetu i rezultati su Hemingvej evi plodonosno korišćeni ili zloupotrebljavani svuda.

Hemingvejeva "predmetnost" i "trenutačnost" vodila je ne samo ka novim jezičkim traženjima i pronalascima, nego i ka kompozicionim novinama. Većina pripovedaka i romana odigrava se u kraćem ili sasvim kratkom vremenskom roku. Zatim, u svom stalnom razvijanju i rastu Hemingvej je išao za onim najjednostavnijim drevnim oblikom koji značajna pripovest sa poukom poprima, išao je za parabolom. Sunce se ponovo rada je rana, malo suviše složena, parabola Hemingvejeva, što se inače nije dosad uočilo, romansa o večitoj i neostvarenoj ljubavi, o lepoti čežnje i čežnji za lepotom i harmonijom, to je jedna u moderno ruho obučena Oda skinuta sa Kitsove grčke urne, stavljena samo upečatljivosti radi u savremene osakaćenosti fizikalija. A svoje poslednje iskustvo i najvišu etičku poruku Hemingvej je ostvario otvoreno i nedvosmisleno parabolom, svojim remekdelom Starac i more. Tu je trijumfovala umetnička efikasnost i zanatska kompetentnost: kad mu se "sreća" ukazala, bio je spreman. Stvaralački akt je akt borbe i ponekad pobede nad haosom, muško je i muževno suočavanje pisca sa smrću i razaranjem, a muževna je ovde i vera u nadživljavanje kroz umetnost. Poslednje reci poslednjeg značajnog razgovora sa Hemingvej em glase:

X. Y.: "Najzad jedno fundamentalno pitanje: naime, kao kreativni pisac, šta mislite o funkciji umetnosti? Zašto pre jprezentovati činjenicu, nego dati samu činjenicu?"

Hemingvej: "Šta ima to da zbunjuje? Od stvari koje su se desile i od stvari koje postoje i od stvari koje znate i svih onih koje ne možete da znate, vi stvarate nešto pomoću svoje invencije što nije prezento— vanje nego potpuno nova stvar, istiniti]a od svega istinitog i živog, i vi to stvarate živim, i ako ga uradite doista dobro, dajete mu besmrtnost. Zbog toga čovek i piše, koliko ja znam, ni zbog

čega drugog. A šta da se kaže o svim onim razlozima koje niko i ne zna?"

Svetozar Brkić 1

SUNCE SE PONOVO RADA

Ova knjiga je za HEDLIJA i za DŽONA NIKANORA HEDLIJA

"Svi ste vi jedan izgubljeni naraštaj."

Gertrud Stejn u razgovoru

"Naraštaj jedan odlazi i drugi dolazi, a zemlja stoji uvijek… Sunce izlazi i zalazi, i opet hiti na mjesto svoje odakle izlazi… Vjetar ide na jug i obrće se na sjever; ide jednako obrćući se, i u obrtanju svom vraća se… Sve rijeke teku u more, i more se ne prepunjava; odakle teku rijeke, onamo se vraćaju da opet teku."

I

Robert Kon je nekad bio bokserski šampion Prinstona u poluteškoj kategoriji. Nemojte misliti da je ta bokserska titula ostavila na mene neki dubok utisak, ali je za Kona mnogo značila. Uopšte nije mario boks, mrzeo ga je u stvari, ali ga je izučio savesno i temeljno da bi suzbio osećanje inferiornosti i boj ažljivosti od kojeg je patio u Prinstonu stoga što su se prema njemu ophodili kao prema Jevrejinu. Bilo je neke unutrašnje utehe u saznanju da može smlatiti svakoga ko se drsko ponaša prema njemu, mada se, budući veoma povučen i savršeno dobar dečko, nikad nije tukao, izuzev u gimnastičke] dvorani. Bio je zvezda među pulenima Spajdera Kelija. Spajder Keli je svu svoju mladu gospodu učio da se boksuju kao pero kategorija, bez obzira na to da li su teški sto pet ili dvesta pet funti. Ali je to, izgleda, odgovaralo Konu. Bio je stvarno vrlo okretan. Bio je tako dobar da ga je Spajder s uživanjem pobedio i zauvek mu spljoštio nos. To je pojačalo Konovu odvratnost prema boksu, ali mu je pružilo neku čudnu satisfakciju, a u svakom slučaju mu popravilo nos. Poslednje godine boravka u Prinstonu preterano je čitao i počeo je da nosi naočare. Nikad nisam sreo ma koga iz njegovog godišta ko bi ga se sećao. Nisu se čak sećali ni da je bio bokserski šampion poluteške.

Nepoverljiv sam prema svim otvorenim i prostosrdačnim ljudima, naročito kad se njihove priče podudaraju, i uvek sam podozrevao da Robert Kon možda nikad nije ni bio bokserski šampion poluteške kategorije i da mu je možda neki konj nagazio na lice, ili da se možda njegova majka uplašila ili videla nešto, ili da je kao dete naleteo na nešto. Međutim, najzad mi je Spajder Keli preko nekog potvrdio tu priču. Ne samo da se Spajder Keli sećao Kona. On se često i pitao šta li je s njim.

Robert Kon je preko svog oca pripadao jednoj od najbogatijih jevrejskih porodica u Njujorku, a preko svoje majke jednoj od najstarijih. U vojnoj školi, gde se pripremao za Prinston, i gde je bio vrlo dobro krilo u fudbalskom timu, niko ničim nije probudio njegovu rasnu svest. Niko uopšte ništa nije učinio što bi ga navelo da se oseti Jevrejinom i da se stoga ma u čemu razlikuje od ostalih — sve dok nije došao u Prinston. Bio je prijatan dečko, ljubazan dečko i veoma povučen, i stoga je postao ogorčen. To je iskaljivao u boksovanju, i izašao iz Prinstona s bolnom samosvešću i spljoštenim nosem, i prva devojka koja je bila ljubazna prema njemu udala se za njega. Bio je oženjen pet godina, dobio troje dece, izgubio skoro svih pedeset hiljada dolara što mu je otac ostavio — ostalo imanje je pripalo njegovoj majci — i nekako se ustavio i postao neprivlačan u porodičnom životu bez sreće kraj bogate žene. I baš kad se resio da napusti svoju ženu, — ona je napustila njega i pobegla s nekim minijaturistom. Budući da je mesecima smišljao da je napusti i da to nije učinio stoga što bi bilo suviše svirepo da je liši sebe, njen odlazak je bio blagotvoran potres.

Udesili su razvod, i Robert Kon ode na Primorje. U Kaliforniji je upao među literate i, pošto mu je još uvek preostalo nešto od onih pedeset hiljada, ubrzo je potpomagao jedan umetnički časopis. Časopis je počeo da izlazi u Karmelu u Kaliforniji, a završio je u Provinstaunu u Masačusetsu. U međuvremenu je Kon, koga su smatrali samo kao dobrog platišu, i čije se ime pojavljivalo na prvoj strani samo kao ime jednog člana savetodavnog odbora, postao jedini urednik. Novac je bio njegov, a pored toga je došao do saznanja da je urednički autoritet lepa stvar. Bilo mu je žao kad je časopis postao suviše skup i kad ga je morao napustiti.

Međutim, u to vreme su mu već i druge stvari zadavale brige. Bila ga je uzela pod okrilje jedna dama koja se nadala da će napraviti karijeru pored časopisa. Bila je veoma energična, a Kon je bio takve

sreće da je uvek morao biti pod nečijim okriljem. Kad je uvidela da časopis nema prođe, dotična dama se malo razočarala u Konu i resila je da izvuče što se može izvući, dok se uopšte još nešto može izvući, pa je navalila da odu u Evropu, gde bi Kon mogao pisati. Dođoše u Evropu, gde je dotična dama stekla svoje obrazovanje, i ostadoše tri godine. U toku te tri godine — od kojih je prva protekla u putovanju, ostale dve u Parizu — Robert Kon je imao dva prijatelja: Bredoksa i mene. Bredoks je bio njegov literarni prijatelj. Ja sam mu bio prijatelj s tenisa.

Dama koja ga je držala — ime joj je bilo Frensis — uvidela je krajem druge godine da joj lepota popušta i njen stav prema Robertu se promenio: namesto nemarnog gospodarenja i eksploatisanja, došla je čvrsta rešenost da ga navede fia ženidbu. U to vreme je majka odredila Robertu izdržavanje — oko tri stotine dolara mesečno. Ne verujem da je Robert Kon u toku dve i po godine pogledao ijednu drugu ženu. Bio je sasvim srećan, izuzev što je, kao mnogi ljudi koji žive u Evropi, više voleo da je u Americi, a i otkrio je draž pisanja. Pisao je roman; i stvarno, taj roman nije bio tako rđav kao što su kritičari docnije tvrdili, mada je bio vrlo jadan roman. Čitao je mnogo, igrao bridž, igrao tenis i boksovao se u obližnjoj gimnastičkoj dvorani.

Stav njegove dame prema njemu zapazio sam prvi put jedne večeri pošto smo nas troje zajedno večerali. Večerali smo kod "Avenije", a zatim otišli u kafanu "Versaj" na kafu. Posle kafe smo popili nekoliko konjaka, i ja rekoh da moram da idem. Kon je predlagao da nas dvojica odemo krajem nedelje negde na izlet. Želeo je da izađe van grada i da dobro propešači. Predložio sam da skoknemo do Strasbura i da odšetamo do Sent Odile ili ma kog drugog visa u Alzasu. "Poznajem u Strasburu jednu devojku koja nam može pokazati grad", rekoh.

Neko me gurnu ispod stola. Pomislio sam da je to slučajno i nastavio sam: "Tamo je već dve godine i zna sve što treba znati o tom gradu. Sjajna devojka."

Ponovo me neko gurnu ispod stola. Tada sam pogledao Frensis, Robertovu damu — bila se narogušila i lice joj se smračilo.

"Do đavola", rekoh, "zašto baš u Strasbur? Mogli bismo otići do Briža ili do Ardena."

Konu je, izgleda, laknulo. Niko ine više nije gurao. Poželeo sam laku noć i pošao. Kon reče da hoće da kupi novine i da se prošeta sa mnom do ugla. "Za ime božje", reče, "šta si imao da pričaš o toj devojci u Strasburu? Zar nisi video Frensis?"

"Ne, šta imam da je gledam? Ako poznajem neku Amerikanku što živi u Strasburu, šta se to, brate, tiče Frensis?"

"Nije stvar u tome. Svaka devojka. Ne bih mogao otići, i gotovo."

"Ne budi smešan."

"Ne poznaješ ti Frensis. Svaka devojka uopšte. Zar nisi video kako je izgledala?"

"E, pa onda hajdemo u Sanlis", rekoh.

"Nemoj da se ljutiš."

"Ne ljutim se. Sanlis je zgodno mesto; možemo da odsednemo kod "Velikog jelena", da prošvrljamo po šumi i da se vratimo kući."

"Zbilja, to bi bilo fino."

"Dobro, videćemo se sutra na tenisu", rekoh.

"Laku noć, Džek", reče on i pođe natrag ka kafani.

"Zaboravio si da uzmeš novine", rekoh.

"Stvarno." Pošao je sa mnom do kioska na uglu. "Ne ljutiš se, Džek, zar ne?" Okrenuo se s novinama u ruci.

"Ne, zašto bih?"

"Do viđenja na tenisu", reče. Posmatrao sam ga kako se vraća u kafanu držeći novine. Bio mi je skoro simpatičan; ona mu je očevidno zagorčavala život.

II

Te zime Robert Kon ode u Ameriku sa svojim romanom, koji je primio jedan sasvim dobar izdavač. Čuo sam da je njegov odlazak izazvao strašnu svađu i da ga je Frensis tu izgubila, jer je u Njujorku nekoliko žena bilo ljubazno prema njemu, a kad se vratio, bio je sasvim izmenjen. Amerikom se oduševljavao više no ikad i nije bio više tako prostosrdačan niti je bio više tako ljubazan. Izdavači su prilično burno hvalili njegov roman i to mu je, reklo bi se, udarilo u glavu. Zatim, neke žene su se bile potrudile da budu ljubazne prema njemu, tako da su mu se svi vidici promenili. U toku četiri godine njegov vidokrug je bio ograničen isključivo na njegovu ženu. Tri godine, ili skoro tri godine, za njega ništa nije postojalo sem Frensis. Ubeđen sam da nikad u životu nije bio zaljubljen.

Bio se oženio dok je preboljevao one mučne dane koje je dozi veo u koledžu, a Frensis ga je osvojila dok je preboljevao saznanje da nije predstavljao sve za svoju ženu. Zaljubljen još nije bio, ali je uvideo da predstavlja privlačan objekt za žene i da činjenica da je nekoj ženi stalo do njega, i da želi da živi s njim, ne predstavlja baš neko božansko čudo.

To ga je izmenilo, tako da nije bio više toliko prijatan za društvo. Pored toga, igrajući u nekim prilično krupnim partijama bridža sa svojim njujorškim poznanicima u veće sume no što su mu mogućnosti dozvoljavale, imao je sreću i dobio je nekoliko stotina dolara. Usled toga je postao vrlo uobražen u svoj bridž; više puta je govorio kako bi čovek mogao u svako doba živeti od bridža, ako bi bio primoran na to.

Zatim, postojala je još jedna stvar. Čitao je V. H. Hadsona. To zvuči kao nevino zanimanje, ali je Kon nanovo i nanovo čitao Purpurnu zemlju. Purpurna zemlja je vrlo kobna knjiga kad se čita suviše kasno u životu. U njoj se priča o sjajnim imaginarnim ljubavnim avanturama jednog savršenog engleskog džentlmena u nekoj neobično romantičnoj zemlji, čiji su predeli vrlo dobro opisani. Ako uzme tu knjigu za vodiča, o tome šta je život, čovek od trideset i četiri je isto tako naoružan protiv životnih opasnosti kao i čovek koji bi u istim godinama upao iz nekog francuskog manastira pravo u Volstrit, snabdeven kompletom praktičnijih Eldžerovih dela. Kon je, verujem, primao svaku reč u Purpurnoj zemlji isto tako doslovno kao da se nalazi u nekom izveštaju R. G. Dana. Da se razumemo: ograđivao se u izvesnoj meri, ali je, sve u svemu, knjiga za njega bila na svome mestu. Imala je sve što treba da mu zavrti mozak. Nisam ni znao koliko mu je zavrtela mozak, dok mi jednog dana nije došao u kancelariju.

"Zdravo, Robert", rekoh. "Došao si da mi praviš društvo?"

"Džek, da li bi voleo da ideš u Južnu Ameriku?" zapita on.

"Ne."

"Zašto ne?"

"Ne znam. Nikad nisam poželeo da idem. Suviše skupo. U svakom slučaju, u Parizu možeš videti Južnoarnerikanaca koliko ti je volja."

"To nisu pravi Južnoamerikanci."

"Meni se čini da su baš oni pravi pravcati."

Imao sam da spremim reportažu za nedeljnu poštu, za voz što hvata brod, a bio sam napisao tek polovinu.

"Znaš li neke tračeve?" upitah ga.

"Ne znam."

"Zar se niko ne razvodi u tvom visokom društvu?"

"Ne. Slušaj, Džek. Da li bi pošao sa mnom u Južnu Ameriku kad bih ja snosio trošak za obojicu?

"Zašto baš ja?"

"Zato što govoriš španski. A bilo bi i zanimljivije udvoje."

"Ne", rekoh. "Volim ovaj grad, a na leto idem u Španiju."

"Celog svog života sam žudeo za jednim takvim putovanjem", reče Kon. Seo je. "Ostareću, a neću otići."

"Ne budi lud", rekoh. "Možeš ići gde god hoćeš. Pun si para."

"Znam. Ali ne mogu da se odlučim."

"Ne sekiraj se", rekoh. "Sve su ti zemlje baš kao i na filmu."

Ipak, bilo mi ga je žao. Nije mu bilo lako.

Ne mogu da podnesem pomisao da mi život tako brzo prolazi, a u stvari ga ne proživljujem."

Niko ne prozi vi j uje ceo svoj život sem toreadora."

"Šta me se tiču toreadori. Njihov je život abnormalan. Želeo bih da se vratim prirodi u Južnoj Americi. To bi bilo sjajno putovanje."

"Jesi li ikad pomislio da odeš u lov u Britansku Istočnu Afriku?"

"Nisam. To ne bih voleo."

"Tamo bih pošao s tobom."

"Ne, to me ne interesuje."

"Zato što nisi nikad pročitao neku knjigu o tome. Uzmi pa pročitaj neku knjigu punu ljubavnih doživljaja sa bajnim sjajnim crnim princezama."

"Hoću da idem u Južnu Ameriku."

Imao je neku upornu, jevrejsku, tvrdoglavu žicu.

"De, da siđemo i popijemo koju."

"Nemaš posla?"

"Nemam", rekoh. Siđosmo niz stepenice do karane u prizemlju. Pronašao sam da je to najbolji način da se čovek otarasi prijatelja. Kad popijete koju, treba samo da kažete: "Nego, moram da se vratim i pošaljem neke telegrame", i stvar je u redu. Vrlo je važno pronaći takve zgodne izgovore u novinarskom poslu, u kome toliko značajnu ulogu igra pravilo da čovek nikad ne srne ostavljati utisak da radi. I tako siđosmo u bar i poručismo viski sa sodom. Kon baci pogled na boce po policama duž zida. "Prijatno mesto", reče.

"Ima more pića", složih se ja.

"Slušaj, Džek", pognu se on nad šank. "Zar nisi nikad imao osećanje da ti život prolazi, a da ga ne iskorišćuješ? Jesi li svestan toga da si već proživeo polovinu svoga života?"

"Da, s vremena na vreme."

"Znaš li da ćemo kroz nekih trideset i pet godina biti mrtvi?"

"Luk i voda, Robert", rekoh. "Luk i voda."

"Ozbiljno govorim."

"Zbog toga se baš ne sekiram", rekoh.

"A trebalo bi."

"Sekirao sam se ja dovoljno u svoje vreme. Raskrstio sam s tim."

"Nego, ja bih da idem u Južnu Ameriku."

"Slušaj, Robert, otići u neku drugu zemlju ne vodi ničemu. Sve sam ja to pokušao. Ne možeš pobeći od sebe time što ćeš se seliti iz mesta u mesto. Ničemu to ne vodi."

"Ali ti nisi nikad bio u Južnoj Americi."

"Do đavola s Južnom Amerikom! Ako odeš tamo u svom sadašnjem raspoloženju, biće ti isto kao i ovde. Ovo je fini grad. Zašto ne počneš da živiš svoj život u Parizu?"

"Sit sam Pariza, a sit sam i Latinskog kvarta."

"Kloni se Kvarta. Protumaraj za svoj račun, pa da vidiš šta ćeš doživeti."

"Ništa neću doživeti. Jedne noći sam išao sam i ništa nisam doživeo, samo što me je zaustavio jedan žaca na biciklu i zatražio mi legitimaciju."

"Zar nije grad lep u noći?"

"Ne marim Pariz."

Tu smo dakle. Bilo mi ga je žao, ali se tu ništa nije moglo učiniti, jer bi eovek odmah naleteo na dve tvrdoglave ideje: Južna Amerika bi sve to popravila i — on ne mari Pariz. Prvu ideju je primio iz neke knjige, a pretpostavljam da je i druga potekla iz neke knjige.

"Nego", rekoh, "moram da odem gore i da pošaljem neke telegrame."

"Stvarno moraš da ideš?"

"Da, moram poslati te telegrame."

"Nemaš ništa protiv da pođem gore i posedim u kancelariji?"

"Ne, hajde gore."

Sedeo je u prednjem odeljenju i čitao novine i "Editor end pablišer", a ja sam svojski radio dva sata. Zatim sam izdvojio kopije i udario potpis, stavio materijal u nekoliko velikih omota od manile i zazvonio po dečka da ih odnese na stanicu Sen Lazar. Prešao sam u drugu sobu, — a tamo Robert Kon spava u velikoj naslonjači. Zaspao je s glavom naslonjenom na ruke. Nije mi bilo milo što ga budim, ali sam hteo da zaključam kancelariju i da se izgubim. Stavih mu ruku na rame. On odmahnu glavom. "Ne mogu to da učinim", reče i zagnjuri glavu dublje među ruke. "Ne mogu to da učinim. Ništa me ne može naterati na to."

"Robert", rekoh i prodrmah ga za rame. On otvori oči. Smešio se i žmirkao.

"Jesam li maločas glasno govorio?"

"Nešto. Ali nerazgovetno."

"Gospode, da gadnog sna!"

"Uspavala te pisaća mašina?"

"Verovatno. Ćele prošle noći nisam spavao."

"Sta je bilo?"

"Razgovarali", reče. iiHiHTt

Mogao sam zamisliti. Imam gadnu naviku da zamišljam scene u spavaćim sobama svojih prijatelja. Odosmo do kafane "Napoliten" da popijemo po jedan aperitif i da posmatramo večernju gomilu na

bulevaru.

III

Bila je topla prolećna noć; sedeo sam za stolom na terasi "Napolitena" pošto je Robert otišao i posmatrao kako se smrkava, i kako se pale svetlosne reklame i crveni i zeleni saobraćajni signal "stoj" i "prolazi", i gomilu kako promiče, i fijakere koji tandrču ivicom gustog taksisaobraćaja, i "ptičice" kako prolaze, same ili po dve, u potrazi za večerom. Posmatrao sam jednu zgodnu devojku koja je prošla pored stola, i posmatrao sam je kako ode ulicom i izgubio je iz vida, pa sam posmatrao neku drugu, a onda ugledah onu prvu kako se vraća. Prođe ponovo i uhvatih njen pogled; ona priđe i sede za sto. pojavi se kelner.

"Dakle, šta ćete da popijete?" upitah.

"Perno."

"To nije dobro za devojčice."

"Vi ste devojčica. Dites garcon, un pernod.""I za mene jedan perno."

"No, šta je?" upita ona. "Izlazite?"

"Naravno. Vi ne?"

"Ne znam. Nikad čovek ne zna u ovoj varoši."

1 Kelner, jedan perno.

"Ne volite Pariz?"

"Ne."

"Što ne idete u neko drugo mesto?"

"Nema tog drugog mesta."

"E, pa blago vama."

"Baš blago meni!"

Perno je zelenkasta imitacija apsinta. Kad se doda voda, postaje mlečan. Ima ukus sladiča i dobro podiže raspoloženje, ali vas isto toliko i dotuče. Sedeli smo i pili ga; devojka je izgledala natmurena.

"Dakle", rekoh, "nameravate li da me častite večerom?"

Ona se osmehnu, i video sam zašto se trudi da se ne smeje. Sa zatvorenim ustima je bila prilično lepa devojka. Platio sam račun pa izađosmo na ulicu. Pozvah fijaker; kočijaš pritera uz ivičnjak. Zavaljeni u fijakeru koji je lagano i glatko klizio, vozili smo se avenijom Opere, pored zatvorenih vrata trgovina čiji su izlozi bili osvetljeni, dok je sama avenija bila široka i blistava i skoro pusta. Fijaker

prođe pored kancelarije "Njujork Heralda" s izlogom punim časovnika.

"Čemu služe svi ti satovi?" upita ona.

"Pokazuju vreme u celoj Americi."

"Šta terate šegu sa mnom."

Skrenusmo sa avenije u ulicu Piramida, kroz gužvu ulice Rivoli, pa kroz neku mračnu kapiju u Tijerije. Ona se privi uz mene i ja je obgrlih rukom.

Podigla je pogled, očekujući da je poljubim. Dodirnu me jednom rukom, a ja je uklonih.

"Pustite to."

"Šta je? Bolesni?"

"Da."

"Svi su bolesni. I ja sam bolesna."

Izađosmo iz Tijerija na svetlost i pređosmo Senu, pa onda zavismo u ulicu Sen Per.

"Ne biste smeli da pijete perno kad ste bolesni."

"A ni vi."

"Kod mene ne mari ništa. Kod žene to ništa ne mari."

"Kako se zovete?"

"Zoržeta. Kako se vi zovete?"

"Džekob."

"To je flamansko ime."

"I američko."

"Niste Flamanac?"

"Ne — Amerikanac."

"Fino. Odvratni su mi Flamanci."

U to stigosmo do restorana. Rekoh kočijašu da stane. Siđosmo, ali se restoran nije dopao Žoržeti.

"Nije baš ništa naročito."

"Nije", rekoh. "Možda biste više voleli da odemo do "Foajea"? Zašto ne zadržite fijaker da vas odveze?"

Poveo sam je iz neke neodređene sentimentalne ideje da bi bilo prijatno jesti s nekim. Odavno nisam večerao s nekom pticom, pa sam zaboravio kako to može da bude dosadno. Ušli smo u restoran, prošli pored madam Lavinj za kasom i ušli u malu dvoranu. 2oržeta se malo razgalila pri jelu.

"Nije rđavo ovde", reče. "Nije šik, ali je jelo pristojno."

"Bolje je nego ono vaše u Liježu."

"U Briselu, hoćete da kažete."

Poručismo još jednu bocu vina i Žoržeta ispriča jedan vic. Nasmejala se i pokazala je svoje rđave zube, i kucnusmo se. "Niste rđav tip", reče. "Šteta što ste bolesni. Dobro se slažemo. Šta vam je uopšte?"

"Ranjen sam u ratu", rekoh. ;

"Uh, taj gadni rat."

Verovatno bismo produžili i razgovarali o ratu, i složili se da je stvarno bio nesrećan za civilizaciju i da bi, možda bolje bilo da je izbegnut. Bilo mi je već dosadno. Baš tada viknu neko iz druge dvorane: "Barns! Ej, Barns. Džekob Barns!"

"Zove me jedan prijatelj", objasnih i izađoh.

Tu je bio Bredoks za jednim velikim stolom, s društvom: Kon, Frensis, Klajn, gđa Bredoks, nekoliko lica koja nisam poznavao.

"Poći ćete na igranku, zar ne?" upita Bredoks.

"Kakvu igranku?"

"Pa, dansing. Zar ne znate da smo ga obnovili", upade gđa Bredoks.

"Morate poći, Džek. Idemo svi", reče Frensis s drugog kraja stola. Bila je visoka i imala je lep osmejak.

"Naravno da će poći", reče Bredoks. "Dođite da zajedno popijemo kafu, Barns."

"Važi."

"I dovedite svoju prijateljicu", reče gđa Bredoks osmehnuvši se. Bila je Kanađanka i imala je njihovo neusiljeno ljupko ponašanje.

"Hvala, evo nas", rekoh. Vratih se u malu dvoranu.

"Ko su ti vaši prijatelji?" upita Žoržeta.

"Književnici i umetnici."

"Ima ih masa s ove strane reke."

"Isuviše."

"I meni se čini. Ipak, neki pare prave."

"O, da."

Dovršili smo obed i popili vino. "Hajdemo", rekoh. "Popićemo kafu s njima."

Žoržeta otvori svoju tašnu, pređe nekoliko puta kvasnom preko lica gledajući u ogledalce, ponovo ocrta usne ružem i dotera šešir.

"Dobro", reče ona.

Uđosmo u dvoranu prepunu sveta; Bredoks i muškarci za stolom ustadoše.

"Da vam predstavim svoju verenicu, gospođicu Zoržetu Leblan", rekoh.

Žoržeta se osmehnu onim bajnim osmejkom i mi se rukovasmo sa svima redom.

"Jeste li u srodstvu s pevačicom Zoržetom Leblan?" upita gđa Bredoks.

"Connais pas", odgovori Žoržeta.

"Ali imate isto prezime", navaljivala je srdačno gđa Bredoks.

"Ne, ni izdaleka", reče Žoržeta. "Prezivam se Oben."

"Ali, gospodin Barns vas je predstavio kao gospođicu Zoržet Leblan. Zbilja", navaljivala je gđa Bredoks, koja, uzbuđena što govori francuski, nije možda bila ni načisto s tim šta govori.

"On je budala", reče Žoržeta. "0, pa to je onda bila šala", reče gđa Bredoks. "Da", reče Žoržeta. "Da se ljudi smeju." "Čuješ li ti ovo, Henri?" viknu gđa Bredoks preko stola Bredoksu. "Gospodin Barns je predstavio svoju verenicu kao gospođicu Žoržet Leblan, a ona se u stvari preziva Oben."

"Pa naravno, draga. Gospođica Oben. Odavno je već poznajem."

"0, gospođice Oben", povika Frensis Klajn, koja je vrlo brzo govorila francuski i nije kao gđa Bredoks bila onako gorda i začuđena što stvarno ispada francuski. "Jeste li već dugo u Parizu? Da li vam se dopada ovde? Volite Pariz, zar ne?"

"Ko je ona?" obrati se Žoržeta meni. "Moram li da razgovaram s njom?"

Okrenu se prema Frensis, koja je sedela nasmejana, skrštenih ruku, dostojanstveno uzdignute glave na dugom vratu, napućenih usana, spremnih da ponovo progovore.

"Ne, ne volim Pariz. Skup je i prljav."

"Zaista? Ja nalazim da je vanredno čist. Jedan od najčistijih gradova u celoj Evropi."

"Ja nalazim da je prljav."

"Čudnovato! Ali možda niste dugo ovde?"

"Dosta dugo."

"Ali u njemu ima prijatnog sveta. To se mora priznati."

Žoržeta se okrenu k meni. "Imate zgodne prijatelje."

Frensis je bila podnapita i želela je da nastavi, ali dođe kafa, pa Lavinj s likerima, a posle toga svi izađosmo i krenusmo ka Bredoksovom dansingklubu.

Taj dansingklub je u stvari bio neki bal musette u ulici Montanj Sent Zenevjev. Pet dana u nedelji tu je igrao radni svet iz kraja oko Panteona. Jedanput nedeljno je tu bio dansingklub. Ponedelj— kom je bilo zatvoreno. Kad smo stigli, bilo je sasvim prazno, izuzev jednog policajca koji je sedeo kod vrata, žene sopstvenika za cinkanim barom i samog sopstvenika. Kad smo ušli, njihova kći siđe niz stepenice. Bilo je tu dugačkih klupa, a stolovi su bili raspoređeni popreko po dvorani; na drugom kraju se nalazio podijum za igranje.

"Voleo bih da svet ranije dolazi", reče Bredoks. Sopstvenikova kći je prišla da se raspita šta želimo da pijemo. Sopstvenik sede na visoku stolicu kraj podijuma i poče da svira u harmoniku. Oko jednog gležnja je imao nisku praporaca, te je pri sviranju udarao takt nogom. Svi su igrali. Bilo je vrućina; s podijuma smo sišli oznojeni.

"Gospode", reče Žoržeta. "Pravi amam."

"Vrućina je."

"Još kakva vrućina."

"Skinite šešir."

"To je dobra ideja."

Neko pozva Zoržetu na igru, a ja odoh do bara. Zaista je bilo vrućina i zvuči harmonike su bili prijatni u vreloj noći. Pio sam pivo stojeći na vratima i rashlađujući se na svežem povetarcu s ulice. Niz strmu ulicu su dolazila dva taksija. Oba se zaustaviše pred klubom. Izađe gomila mladića, neki u džemperima, neki u košuljama. Svetlost sa ulaza je obasjavala njihove ruke i sveže opranu talasastu kosu. Policajac koji je stajao kraj ulaza pogleda me i osmehnu se. Dok su ulazili, video sam u

svetlosti bele ruke, talasastu kosu, bela lica, — pravili su grimase, gestikulirali, govorili. S njima je bila Bret. Divno je izgledala i bila se sasvim srodila s njima.

Jedan od njih opazi Žoržetu i reče: "Svečano izjavljujem: ovde se nalazi jedna prava prostitutka. Let, idem da igram s njom. Pazi sad."

Onaj visoki crni po imenu Let reče: "Lakše malo."

Plavi s talasastom kosom odgovori: "Ni brige te, druže." A Bret je bila s njima.

Bio sam besan. Nekako sam se uvek ljutio zbog njih. Znam da se smatra da su zanimljivi i da prema njima treba biti širokogrud, ali mi je došlo da nasrnem na nekog od njih, na ma koga, da učinim ma šta da bih zdrobio tu nadmenu, nedotupavnu samouverenost. Umesto toga, otišao sam niz ulicu i popio jedno pivo u baru susednog dansinga. Pivo nije bilo dobro pa sam, da bih uklonio iz usta njegov bljutav ukus, popio još gori konjak. Kad sam se vratio u dansing, podijum je bio prepun i Žoržeta je igrala s visokim plavim mladićem, koji je igrao rasklimatano, nakrenute glave i zureći u tavanicu pri igri. Čim je muzika stala jedan drugi od njih zamoli je za igru. Prisvojili su je. Onda mi je bilo jasno da će svi igrati s njom. Takvi su oni.

Sedoh za jedan sto. Za njim je sedeo Kori. Frensis je igrala. Gđa Bredoks dovede nekog i predstavi ga kao Roberta Prentisa. Došao je iz Njujorka preko Čikaga i bio je novi romansijer od budućnosti. Imao je kao neki engleski naglasak. Ponudih mu da popije nešto.

"Velika hvala", reče on. "Baš sam popio jednu."

"Popijte još jednu." "Pa, da popijem, hvala."

;W@

Pozvali smo kćer i poručili po jedan konjak s vodom.

‚Rekoše mi da ste iz Kanzas Sitija", reče on.

‘"Da."

"Nalazite li da je Pariz zanimljiv?" "Da."

"Stvarno?"

Bio sam pripit. Ne pijan u pravom smislu reci, ali taman dovoljno da se razuzurim.

"Ma, za ime božje, nalazim", rekoh. "A vi ne?" "0, ala se simpatično ljutite", reče on. "Voleo bih da i ja imam tu osobinu."

Ustao sam i otišao do podijuma. Gđa Bredoks pođe za mnom. "Nemojte se ljutiti na Roberta", reče. "Znate, on je još dete."

"Nisam bio ljut", rekoh. "Nego, učinilo mi se kao da ću da povraćam."

"Vaša verenica ima velikog uspeha." Gđa Bredoks baci pogled na podijum, gde je Žoržeta igrala u naručju onog visokog crnog po imenu Let. "Zar?" rekoh.

"I te kako," reče gđa Bredoks. Priđe Kon. "Hajde Džek", reče. "Da popijemo nešto." Odosmo do bara. "Šta je tebi? Kao da se mnogo uzrujavaš zbog nečeg?"

"Ništa. Odvratno mi je sve ovo — to je sve." Bret priđe baru. "Zdravo, drugari."

"Zdravo, Bret", rekoh. "Zar još nisi nakresana?"

"Uopšte nikad više neću biti nakresana. Dede, brendi sa sodom za drugara."

Stajala je držeći čašu; zapazio sam kako je Robert Kon posmatra. Izgledao je isto onako kao što je morao izgledati njegov zemljak kad je ugledao obećanu zemlju. Naravno, Kon je bio mnogo mlađi. Ali je imao onaj pogled čežnjivog i zasluženog očekivanja.

Bret je bila bezočno dopadljiva. Imala je na sebi pleteni sviter i suknju od tvida, kosa joj je bila začešljana unazad kao u dečaka. Sve je to ona lansirala. Bila je sagrađena u linijama kao u trkačke jahte, a u onom vunenom džemperu ništa nije bilo skriveno pogledu.

"Ti si u nekom finom društvu, Bret", rekoh.

"Zar nisu zlatni? A ti, mili? Gde si je našao?"

"Kod .Napolitena’."

"I prijatno si proveo veče?"

"0, neuporedivo", rekoh.

Bret se nasmeja. "To je ružno od tebe, Džek. To je uvreda za sve nas. Pogledaj samo Frensis i Džo."

Ovo radi Kona.

"Zbog ograničenog prometa", reče Bret. Ponovo se nasmeja.

"Čudo kako si trezna", rekoh.

"Da, zar ne? A kad je čovek u ovakvom društvu kao ja, onda može spokojno da pije."

Počela je muzika i Robert Kon reče: "Hoćete li da odigrate ovo sa mnom, ledi Bret?"

Bret mu se osmehnu. "Obećala sam da ovu igram sa Džekobom", nasmeja se ona. "Imaš strašno biblijsko ime, Džek."

"A iduću?" upita Kon.

"Odlazimo", reče Bret. "Imamo sastanak tamo na Monmartru."

Igrajući, pogledah preko Bretinog ramena: Kon je stajao kod bara i još uvek je posmatrao.

"Osvojila si još jednog", rekoh joj.

"Ne govori o tome. Siromah dečko. To uopšte nisam znala do ovog trenutka."

"Tako dakle", rekoh. "Čini mi se da voliš da ih redaš."

"Ne govori gluposti."

"Ti govoriš."

"No, pa šta ako i govorim?"

"Ništa", rekoh. Igrali smo uz harmoniku i neko je svirao u bendžo. Bilo je toplo i prijatno sam se osećao. Prođosmo pored Žoržete, koja je igrala s nekim drugim od onih mladića.

"Šta te je snašlo da je dovedeš?"

"Ne znam. Onako sam je doveo."

"Postaješ opasno romantičan."

"Ne — dosađujem se."

"Sad?"

"Ne, ne sad."

"Da odemo odavde. Za nju su se već dobro pobrinuli."

"Želiš li?"

"Zar bih tražila da ne želim?"

Siđosmo sa podijuma; uzeh kaput s čiviluka na zidu i obukoh ga. Bret je stajala pored bara. Kon joj je nešto govorio. Zastao sam kod bara i zatražio jedan koverat. Sopstvenica pronađe jedan. Izvadih iz džepa novčanicu od pedeset franaka, stavih u koverat, zalepih ga i predadoh ga sopstvenici.

"Hoćete li dati ovo devojci s kojom sam došao ako me potraži?" rekoh. "Ako ode s nekim od one gospode, zadržite ga za mene, molim vas."

"C’est entendu, Monsieur",1 reče sopstvenica "Idete već tako rano?"

"Da", rekoh.

Pošli smo ka izlazu. Kon je još uvek nešto govorio Breti. Ona mu reče laku noć i uze me pod ruku. "Laku noć, Kon", rekoh ja. Napolju na ulici potražismo taksi.

"Izgubićeš svojih pedeset franaka", reče Bret

"Pa naravno."

"Nema taksija."

"Mogli bismo da odšetamo do Panteona i da ga nađemo."

"Hajde da popijemo nešto u najbližem bifeu i da pošaljemo po taksi."

"Nećeš peške ni preko ulice."

"Neću, ako ne moram."

Uđosmo u prvi bar i ja poslah kelnera po taksi.

"Dakle, otarasili smo ih se", rekoh.

Stajali smo uz visoki cinkani bar i nismo govorili i gledali smo se. Kelner dođe i reče da taksi čeka napolju. Bret mi čvrsto steže ruku. Dadoh kelneru franak i izađosmo. "Gde da mu kažem da nas vozi?" upitah.

"O, kaži da nas provoza."

1 U redu, gospodine.

Rekoh šoferu da nas vozi u park Monsuri, uđoh i zalupih vrata. Bret se zavalila u ugao, zatvorenih očiju. Uđoh i sedoh kraj nje. Taksi se zatrese i krenu.

"Oh, mili, bila sam tako nesrećna", reče Bret.

IV

Taksi je išao uzbrdo, prešao osvetljen skver, zatim dalje u mrak, još uvek uzbrdo, zatim je ušao u ravnu mračnu ulicu iza St. Etiena di Mon, pošao glatko asfaltom, prošao pored drveća i nepomičnog autobusa na trgu Kontrskarp, pa zavio na kaldrmu ulice Mufetar. S obe strane ulice redali su se osvetljeni barovi i još uvek otvorene radnje. Sedeli smo podalje jedno od drugog, ali nas je približilo truckanje niz staru ulicu. Bret je bila bez šešira. Zabacila je glavu. Video sam joj lice pri svetlosti otvorenih radnji, zatim nastade mrak, pa sam ga opet jasno video kad smo izbili na Aveni de Goblen. Ulica je bila raskopana i ljudi su opravljali tramvajske šine pri svetlosti acetilenskih lampi. Bretino lice je bilo belo, a duga linija vrata isticala se u jarkoj svetlosti lampi. Ulica ponovo postade mračna i ja je poljubih. Usne su nam bile čvrsto spojene, a onda se ona otrže, okrenu i pribi u ugao sedišta što je dalje mogla. Oborila je glavu.

"Ne dodiruj me", reče ona. "Molim te, ne dodiruj me."

"Sta ti je?"

"Ne mogu da podnesem."

Oh, Bret."

"Nemoj. Moraš shvatiti. Ne mogu da podnesem, eto. Oh, dragi, razumi me, molim te."

"Ne voliš me?"

"Da li te volim? Prosto nestanem kad me dodirneš."

"Zar tu baš nema pomoći?"

Bila se uspravila. Obgrlio sam je rukom, i naslonila se na mene, a bili smo sasvim mirni. Gledala me je pravo u oči onim svojim pogledom koji nagoni čoveka da se pita da li to ona zaista gleda svojim sopstvenim očima. Te oči su bile u stanju da gledaju i gledaju i kad bi svako drugi na svetu zatvorio oči. Gledala je kao da na zemlji nema ničeg što ne bi bila u stanju tako da gleda, a u stvari se bojala mnogo čega.

"I ništa se pod bogom tu ne može učiniti", rekoh.

"Ne znam", reče ona. "Neću opet da prođem kroz onaj pakao."

"Bolje bi bilo da se klonimo jedno drugog."

"Ali, mili, moram te viđati. Nije samo to među nama."

"Nije, ali uvek na to izlazi."

"To je moja krivica. Ali zar ne plaćamo za sve što uradimo?"

Ćelo to vreme netremice me je gledala u oči. Oči su joj menjale dubinu: ponekad su izgledale savršeno plitke. Sad se moglo sagledati do dna.

"Kad pomislim samo na pakao kroz koji su svi ti mladići prošli zbog mene. Sad plaćam za sve to."

"Ne govori gluposti", rekoh. "Uostalom, ljudi smatraju kao nešto smešno ono što se sa mnom desilo. Nikad i ne mislim na to."

"O, ne. Kladim se da ne misliš."

"Dakle, ostavimo to."

"Jedanput sam se i sama smejala zbog toga." Nije me gledala. "Tako se i jedan prijatelj mog brata vratio kući iz Monsa. Da pukneš od smeha. Mladići baš ništa ne znaju, je 1’ da?"

"Ne znaju", rekoh. "Uopšte, niko ništa ne zna."

S tom stvari sam tako reći bio raskrstio. Verovatno da sam je s vremena na vreme posmatrao pod skoro svim mogućim uglovima, uključujući tu i činjenicu da neke povrede i mane predstavljaju predmet šala, mada ostaju vrlo ozbiljne za onog ko ih ima.

"Komično", rekoh. "Baš komično. A isto tako je i vrlo komično biti zaljubljen."

"Tako ti misliš?" Oči joj opet postaše plitke.

"Ne mislim komično u tom smislu. To je prijatno osećanje, na svoj način."

"Nije", reče ona. "Ja mislim da je to pakao na zemlji."

"Treba da se viđamo."

"Ne. Mislim da ne treba."

"Zar ne želiš?"

"Moram."

Sad smo sedeli kao dva tuđinca. Na desnoj strani se nalazio park Monsuri. Restoran s akvarijumom sa živim pastrmkama, gde ste mogli sedeti i posmatrati park, bio je zatvoren i mračan. Šofer se naže i okrenu glavu.

"Gde hoćeš da ideš?" upitah. Bret okrenu glavu.

"Pa, hajdemo u Selekt."

, ‚Cafe Select’ “, rekoh šoferu. "Boulevard Montparnasse." Spustili smo se pravo, zaokrenuvši oko Belforskog lava koji stražari nad tramvajima što idu za Monruž. Bret je gledala pravo preda se. Na

bulevaru Raspaj, kad su se pojavile svetlosti Monparnasa, Bret reče: "Da li bi mi mnogo zamerio kad bih te nešto zamolila?"

"Ne budi smešna."

"Poljubi me samo još jedanput pre nego što stignemo tamo."

Kad je taksi stao, izašao sam i platio. Bret izađe nameštajući šešir. Pružila mi je ruku izlazeći. Ruka joj je drhtala. "Nego, da ne izgledam kao neko čudo?" Natukla je svoj filcani muški šešir i pošla ka baru. Unutra se, za barom ili za stolovima, nalazilo skoro ćelo društvo koje je bilo na igranci.

"Zdravo, drugari", reče Bret. "Sad ću nešto da popijem."

"0, Bret! Bret!" potrča k njoj mali Grk, portretista, koji se sam nazivao knezom, a koga su svi zvali Zizi. "Imam nešto fino da vam ispričam."

"Zdravo, Zizi", reče Bret.

"Da vam predstavim jednog prijatelja", reče Zizi. Priđe jedan debeljko.

"Grof Mipipopulos. Ovo je moja prijateljica ledi Ešli."

"Milo mi je", reče Bret.

"Pa kako se gospođa provodi u Parizu?" upita grof Mipipopulos, koji je nosio losov zub na lancu od časovnika.

"Prilično", reče Bret.

"Pariz je fini grad, nema šta", reče grof. "Ali mi se čini da se i vi tamo u Londonu pošteno provodite."

"Nego šta", reče Bret. "Kolosalno."

S jednog stola me pozva Bredoks. "Barns, hajde da popijete nešto", reče on. "Ona vaša devojka je napravila strašan lom."

"Zbog čega?"

"Zbog nečeg što je rekla ćerka sopstvenice. Urnebes. Bila je sjajna, da znate. Pokazala je svoju žutu knjižicu i tražila je da i ćerka pokaže svoju. Kažem vam, urnebes."

"I kako se svršilo?"

"Pa, neko je odveo kući. Nije ružna. Savršeno vlada dijalektom. Ostanite i popijte nešto."

"Neću", rekoh. "Moram da se gubim. Videste li Kona?"

"Otišao je kući sa Frensis", upade gđa Bredoks.

"Siromah dečko; izgleda strašno potišten", reče Bredoks.

"Još kako", reče gđa Bredoks.

"Moram da se gubim", rekoh. "Laku noć."

S Bret sam se oprostio kod bara. Grof je naručivao šampanj. "Hoćete li da popijete s nama čašu vina, gospodine?" upitao je.

"Ne, mnogo vam hvala. Moram da idem."

"Stvarno ideš?" upita Bret.

"Idem", rekoh. "Glava me užasno boli."

"Videću te sutra?"

"Dođi u kancelariju."

"Teško."

"Gde onda da se nađemo?"

"Ma gde, oko pet."

"Neka bude onda na drugoj strani."

"Dobro. Biću u .Krijonu’ oko pet."

"Potrudi se da dođeš", rekoh.

"Ne brini", reče Bret. "Jesam li te ikad nasamarila?"

"Javlja li se Majki?"

"Danas pismom."

"Laku noć, gospodine", reče grof.

Izašao sam na trotoar i uputio se ka bulevaru Sen Mišel, prošao pored stolova "Rotonde", još uvek punih sveta, pogledao prekoputa na "Dom", čiji su stolovi dopirali do ivice trotoara. Neko mi mahnu s jednog stola; nisam video ko je to i produžio sam. Hteo sam da idem kući. Bulevar Monparnas je bio pust. Kod "Lavinja" je sve. bilo zatvoreno, a pred "Klozri de Lila" su dizali stolove. Prođoh pored Nejovog spomenika, koji je stajao u svetlosti lampi, među tek olistalim kestenovima. O podnožje se oslanjao izbledeo ljubičast venac. Zastao sam i pročitao natpis: od neke bonapartističke grupe, tad i tad — zaboravio sam. Baš je lepo izgledao, taj maršal Nej, u svojim visokim čizmama, uzmahujući mačem usred zelenog svežeg lišća divljih kestenova. Moj stan se nalazio baš prekoputa,

nešto niže na bulevaru Sen Mišel.

U vratarkinoj sobi je gorela svetlost; zakucao sam na vrata i ona mi predade poštu. Poželeh joj laku noć i popeh se uz stepenice. Dobio sam dva pisma i nekoliko listova. Bacih pogled na njih pod plinskom svetlošću u trpezariji. Pisma su bila iz Amerike. Jedno je bilo izveštaj banke. Imao sam

2432,60 dolara na tekućem računu. Uzeo sam čekovnu knjižicu i odbio četiri čeka izdata posle prvog u mesecu i našao sam da mi na tekućem računu preostaju 1832,60 dolara. Zabeležio sam to na poleđini izveštaja. Drugo je pismo bilo obaveštenje o nekom venčanju.

Gospodin Alojzije Kerbi s gospođom objavljuje venčanje svoje kćeri Ketrin, — nisam poznavao ni devojku niti čoveka za koga se udaje. Mora biti da su preplavile grad. Ime je bilo smešno. Bio sam ubeđen da bih se setio svakoga ko bi se zvao Alojzije. Solidno katoličko ime. Na pozivnici je bio utisnut grb. Kao u Zizija, grčkog kneza. I u onog grofa. Grof je bio zgodan. I Bret ima neku titulu. Ledi Ešli. Do đavola s Bret. Đavo da vas nosi, ledi Ešli.

Upalih lampu kraj postelje, ugasih plin, otvorih široke prozore. Postelja se nalazila daleko od prozora; sedeo sam, prozori su bili otvoreni, i svlačio sam se pored postelje. Napolju prođe noćni voz po tramvajskim šinama, noseći povrće na pijace. Ti vozovi su bučni noću, kad čovek ne može da zaspi. Svlačeći se, posmatrao sam sebe u ogledalu velikog ormana pored postelje. Bio je to tipično francuski način rasporeda nameštaja. A i praktičan, čini mi se. I baš ovako biti ranjen. Valjda je i bilo smešno. Navukoh pidžamu i legoh. Dobio sam dva lista o borbi s bikovima; skinuh omote. Jedan je bio narandžast. Drugi žut. Oba su donosila iste vesti, i ma koji prvo pročitao, drugi postaje neinteresantan. Le Toril je bio bolji list, stoga počeh njega da čitam. Celog sam ga pročitao, čak i "našu poštu" i kornigrame. Ugasih svetlost: možda ću moći da spavam.

U glavi poče da radi. Zaista, gadno je biti tako ranjen, i to prilikom letenja iznad takve lakrdije od fronta kao što je bio italijanski. U italijanskoj bolnici smo nameravali da osnujemo društvo. Imalo je neko smešno ime na italijanskom. Šta li je bilo s ostalima, Italijanima? Bilo je to u Ospedale Maggiore u Milanu, u Ponte Padiljone. Susedna zgrada je bila Padiljone Zonda. Tu se nalazio kip Ponte, a možda je to bio Zondin. I tu me je posetio onaj pukovnik za vezu. Bilo je komično. To je valjda bila prva komična stvar. Sav sam bio u zavojima. Ali su mu bili već ispričali. Onda je održao onaj divni govor: "Vi, stranac, Englez" (svaki stranac je bio Englez), "dali ste više nego svoj život." Kakav govor! Skoro da dam da se iskaligrafiše, pa da ga obesim u kancelariji. Uopšte se nije nasmejao. Čini mi se da je stavljao sebe u moj položaj. "Che mala fortuna! Che mala fortuna!"Čini mi se da nikad nisam bio svestan toga. Trudim se da se pomirim s tim i da ne dosađujem ljudima. Verovatno da ne bih imao nikakvih nezgoda da nisam natrapao na Bret kad su me transportovali za Englesku. Izgleda mi da je ona želela samo ono što nije mogla dobiti. Šta ćete: takvi su ljudi. Neka idu do đavola. Katolička crkva je imala sjajan metod za sve to. Dobar savet, u svakom slučaju. Ne misliti na to. O, silan savet. Pokušajte da postupite po njemu ponekad. De, pokušajte.

Ležao sam budan razmišljajući i misli su mi se kovitlale po glavi. Onda se nisam mogao više odbraniti od njih, pa počeh da mislim na Bret, i sve drugo se rasplinu. Mislio sam na Bret, i misli se nisu više kovitlale, već su stale da teku u glatkim talasima. Malo posle je bilo bolje; ležao sam u postelji i osluškivao teške tramvaje kako prolaze gore—dole ulicom, a zatim zaspah.

Probudili se. Napolju se čula neka graja. Oslušnuh i učini mi se da poznajem jedan glas. Navukoh sobnu haljinu i odoh do vrata. Dole je govorila vratarka. Bila je veoma ljuta. Čuo sam svoje ime i doviknuh odozgo.

"Jeste li vi to, Monsieur Barnes?" viknu vratarka.

"Da, ja sam."

"Nekakva ženska ovde probudila ćelu ulicu. Kakav je to bezobrazluk, u ovo doba noći. Kaže da mora da vas vidi. Rekla sam joj da spavate."

Tada začuh Bretin glas. Onako u polusnu, učini mi se da je to bila 2oržeta. Ne znam zašto. Nije mogla znati moju adresu.

"Pošaljite je gore, molim vas."

Bret se pope uz stepenice. Video sam da je potpuno pijana. "Kakva budalaština", reče ona. "Podići takvu buku. No, nisi spavao, zar ne?"

"Nego šta misliš da sam radio?"

"Ne znam. Koliko je sati?"

Pogledah na časovnik. Bilo je četiri i po. "Pojma nisam imala koliko je sati", reče Bret. "Pa, može li drugar da sedne? Nemoj da se ljutiš, mili. Baš sad sam ostavila grofa. On me je doveo."

"Kakav je?" Iznesoh brendi i sodu i čaše. i

"Samo malčice", reče Bret. "Nemoj da me aapiješ. Grof? Pa, pristojan. Naš čovek."

"Je li grof?"

"U tvoje zdravlje. Znaš, stvarno mislim da jeste. U svakom slučaju, zaslužuje da bude. Trista čuda zna o svetu. Ne znam gde je sve to pokupio. Ima lanac poslastičarnica u Americi."

Srknula je iz čaše.

"Čini mi se da se to zove lanac. Tako nekako. Sve ih povezao. Pričao mi je malo o tome. Užasno zanimljivo. Ali je naš čovek. Potpuno. Van svake sumnje. To se odmah vidi."

Otpila je još jedan gutljaj.

"Što toliko trućam o tome? Ne zameraš mi? On potpomaže Zizija, znaš."

"Je li Zizi stvarno knez?"

"Ne bi me čudilo. Grk, znaš. Strašan slikar. Grof mi se baš sviđa."

"Gde si bila s njime?"

"0, svuda. Sad me baš dovezao ovamo. Ponudio mi deset hiljada dolara da idem s njim u Bijaric. Koliko je to u funtama?"

"Oko dve hiljade."

"Velike pare. Rekla sam mu da ne mogu. Bio je strašno ljubazan. Kazala sam da poznajem suviše sveta u Bijaricu."

Bret se nasrne ja.

"Mnogo si, brate, spor na piću." Ja sam samo pijuckao svoj brendi sa sodom. Sad dobro povukoh.

"Tako je već bolje. Baš komično", reče Bret. "Onda je tražio da pođem s njim u Kan. Rekla sam da poznajem suviše mnogo sveta u Kanu. U Monte Karlo? Rekla mu da poznajem suviše mnogo sveta u Monte Karlu. Rekla mu da svuda poznajem suviše mnogo sveta. I stvarno je tako. I onda sam ga zamolila da me doveze ovamo."

Pogleda me, s rukom oslonjenom o sto i s podignutom čašom. "Ne gledaj me tako", reče. "Rekla sam mu da sam zaljubljena u tebe. I to je istina. Ne gledaj tako. Strašno je to ljubazno primio. Hoće sutra uveče da nas izvede na večeru. Da li bi pošao?"

"Što da ne?"

"A sad — da idem."

"Zašto?"

"Htela sam samo da te vidim. Strašno glupa ideja. Ne bi li se obukao i sišao? Tu je s kolima na ulici."

"Grof?"

"Lično on. I livrejisan šofer. Sad će da me provoza, pa onda na doručak u Bulonjsku šumu. S korpama. Pokupio je sve to kod ‚Zelija’. Desetak flaša "Mosma". Dakle?"

"Moram da radim ujutru", rekoh. "Sad ste mi već suviše odmakli da bih vas mogao stići i da bude veselo."

"Nemoj da si magarac."

"Ne mogu."

‚U redu. Da mu isporučim tvoje pozdrave?"

.Svakako. Neizostavno."

"Laku noć, mili."

‚Ne budi sentimentalna."

"Pokvario si mi raspoloženje."

Poljubismo se na rastanku, i Bret zadrhti*, "Da idem", reče. "Laku noć, mili."

"Ne moraš da ideš."

"Moram."

Poljubili, smo se opet na stepenicama; vratarka progunđa nešto iza vrata kad sam je pozvao da otvori. Vratio sam se gore i posmatrao s otvorenog prozora kako Bret odlazi ulicom do velike limuzine, koja se zaustavila uz ivicu trotoara pod lučnom svetiljkom. Ona uđe, i limuzina krenu. Okrenuh se. Na stolu je stajala jedna prazna čaša i jedna dopola puna brendija sa sodom. Izneo sam obe u kuhinju i ispraznio onu dopola punu u slivnik. Zatvorili plin u trpezariji, zbacih papuče sedeći na postelji i legoh. I zbog te Bret mi je bilo došlo da plačem. Onda sam je zamislio kako ide ulicom i ulazi u kola, kao što sam je maločas video, i naravno da sam ubrzo proživljavao pakao. Sasvim je lako biti danju okoreo prema svemu, ali noću — to je nešto drugo.

V

Ujutru sam se spustio bulevarom do ulice Suflo na kafu i kifle. Bilo je lepo jutro. Divlji kestenovi u Luksemburškom parku su bili u cvetu. Osećala se prijatna atmosfera ranog jutra pred topao dan. Pročitao sam novine uz kafu i zatim popušio cigaretu. Cvećarke su pristizale s pijace i sređivale svoje dnevne zalihe. Studenti su išli gore ka Pravnom fakultetu i dole ka Sorboni. Bulevar je vrveo od tramvaja i sveta koji je išao na posao. Uhvatio sam autobus "S" i odvezao se do Madlene stojeći na zadnjoj platformi. Od Madlene sam otišao peške bulevarom Kapucina do Opere, pa gore u svoju kancelariju. Prođoh pored čoveka sa žabicama i čoveka sa bokserčićima. Skrenuh u stranu da ne bih nagazio na nit kojom je njegova pomoćnica pokretala bokserčiće. Stajala je gledajući na drugu stranu, držeći nit u prekrštenim rukama. Čovek je bio zaokupio dvojicu turista da kupe igračke. Još trojica turista zastadoše da posmatraju. Produžio sam dalje, za čovekom koji je gurao valjak što je vlažnim slovima ispisivao na trotoaru reč CINZANO.

Gore u kancelariji sam pročitao francuske jutarnje listove, pušio, pa zatim seo za pisaću mašinu i dobro obavio jutarnji posao. U jedanaest časova sam otišao taksijem do Ke d’Orseja, ušao i sedeo s još jedno desetak dopisnika, dok je predstavnik Ministarstva inostranih — mlad francuski diplomata u stilu Nuvel revi fransez, s naočarima u koštanom okviru — govorio pola časa i odgovarao na pitanja. Predsednik vlade je držao govor u Lionu ili, bolje reći, već se vraćao. Neki su postavljali pitanja samo da bi čuli sami sebe kako govore, a nekoliko pitanja postaviše dopisnici agencija kojima je bilo stalo do odgovora. Nije bilo nikakvih senzacija. Sa Ke d’Orseja sam se vraćao taksijem zajedno s Vulsijem i Kramom.

"Šta obično radite uveče, Džek?" upita Kram. "Nigde vas ne viđam."

"Tamo sam, u kvartu."

"Doći ću tamo jedno veče. ‚Dingo’ — je li on sad u modi?"

"On, i ona nova jazbina, ‚Selekt’."

"Mislio sam da pređemo tamo", reče Kram. "Ali, znate kako je kad su tu žena i deca."

"Igrate li bar tenis?" upita Vulsi.

"Eto, ni to", reče Kram. "Ne bih rekao da sam uopšte zaigrao ove godine. Pokušavao sam da se izvučem, ali nedeljom uvek pada kiša, a igrališta su tako užasno pretrpana."

"Englezi su uvek slobodni subotom", reče Vulsi.

"Blago njima", reče Kram. "Dakle, da vam kažem. Jednog dana ću prestati da radim za agenciju. Onda ću imati dosta vremena da odem van grada."

"To vredi. Živeti van grada i imati jedna kolica."

"Nešto sam premišljao da nabavim kola iduće godine."

Kucnuh o staklo. Šofer zaustavi auto. "Evo moje ulice", rekoh. "Dođite da popijemo koju."

"Hvala, druže", reče Kram. Vulsi odmahnu glavom. "Moram da pošaljem izveštaj o onome što je jutros nabacio."

Stavih Kramu u ruku dva franka. "Vi ste ludi, Džek", reče on. "Ovo ja plaćam." "Ionako ulazi u službene troškove." "Ni govora. Ja ću da platim." Mahnuh rukom u znak pozdrava. Kram provuče glavu kroz prozor. "Videćemo se u sredu na ručku."

"Važi."

Popeh se liftom do kancelarije. Čekao me je Robert Kon. "Zdravo, Džek", reče. "Ideš u varoš da ručaš?"

"Idem. Samo da vidim ima li šta novo." "Gde ćemo ručati?" "Ma gde."

Pogledao sam po pisaćem stolu. "Gde bi ti hteo da ručaš?"

"Da odemo do .Vecela'? Ima dobra predjela." U restoranu smo naručili predjelo i pivo. Kelner donese pivo — odlično, u zamagljenim kriglama i hladno. Bilo je desetak činija s raznim predjelima. "Jesi li se lepo proveo noćas?" upitah. "Nisam. Ne bih rekao." "Kako ide pisanje?"

"Traljavo. Nikako da krenem s tom drugom knjigom."

"To se svakom dešava."

"Pa, bez sumnje. Ipak, to me muči." "Misliš li još da ideš u Južnu Ameriku?" "Imam nameru." "Pa zašto ne krećeš?" "Frensis."

"U redu", rekoh. "Povedi je sa sobom." "Ne bi joj se dopalo. Tako nešto se njoj ne sviđa. Voli da ima puno sveta oko sebe." "Reci joj da ide bestraga."

"Ne mogu. Imam izvesne obaveze prema njoj." Odgurnuo je krastavce i uzeo mariniranu haringu.

"Džek, šta znaš o ledi Bret Ešli?" "Preziva se ledi Ešli. Ime joj je Bret. Prijatna žena", rekoh. "Razvodi se i udaje se za Majkla Kembela. On je sad tamo u Škotskoj. Zašto?" "Ona je neobično privlačna žena." "Je li?"

"Ima nečeg u njoj, nečeg prefinjenog. Izgleda da je savršeno fina i neizveštačena." "Vrlo je prijatna."

"Ne znam kako da ti opišem tu osobinu", reče Kon. "Mislim da je to u krvi."

»To zvuči kao da ti se prilično dopada." "I dopada mi se. Ne bi me iznenadilo da se zaljubim u nju."

"Ona pije", rekoh. "Zaljubljena je u Majkla Kembela i udaje se za njega. On će jednog dana biti truli bogataš."

"Ne verujem da će se ikada udati za njega." "Zašto ne bi?"

"Ne znam. Prosto — ne verujem. Da li je već odavno poznaješ?"

"Odavno", rekoh. "Bila je dobrovoljna bolničarka u bolnici gde sam ležao za vreme rata."

"Morala je biti pravo dete tada."

"Sad joj je trideset i četvrta."

"Kad se udala za Ešlija?"

"Za vreme rata. Tek što je njena prva ljubav ugasila svecu od srdobolje."

"Govoriš kao ogorčeno."

"Izvini. Nemam nameru. Samo se trudim da ti pružim činjenice."

"Ne verujem da bi se udala za nekog koga ne voli."

"No," rekoh, "već je dvaput to uradila."

"Ne verujem u to."

"Onda me nemoj saletati s glupim pitanjima, ako ti se ne dopadaju odgovori", rekoh.

"To te nisam ni pitao."

"Pitao si me šta znam o Bret Ešli."

"Nisam tražio da je vređaš."

"Idi, brate, do đavola!"

Ustao je od stola beo u licu i stajao je tako bled i ljutit iza zdelice s predjelima.

"Sedi", rekoh. "Ne budi budala."

"Povuci reč."

"Da povučem. Sve što želiš. Nikad nisam čuo za Bret Ešli. Je li ti dosta?"

"Nije, ne to. Ono da idem do đavola."

"Pa onda nemoj da ideš do đavola", rekoh. "Sedaj. Tek smo počeli ručak."

Kon se ponovo osmehnu i sede. Bilo mu je, izgleda, milo što je opet seo. Sta bi, do đavola i radio da nije seo? "Strašno umeš da uvrediš, Džek."

"Izvini. Imam gadan jezik. Uopšte ne mislim time da uvredim."

‚Znaš", reče Kon. "Ti si mi stvarno tako reći najbolji prijatelj koga imam, Džek."

"Bog nek ti bude u pomoći", pomislih. "Zaboravi šta sam rekao", rekoh glasno. "Žao mi je."

"Sve je u redu. Fino. Bilo mi je baš krivo za trenutak."

"Dobro. Da poručimo još nešto za jelo."

Pošto smo završili s ručkom, odosmo u "Kafe de la pe" i popismo kafu. Osećao sam da Kon želi ponovo da povede razgovor o Bret, ali ga nisam puštao. Razgovarali smo o svemu i svačemu, pa ga onda ostavih i odoh u kancelariju.

VI

U pet časova sam bio u hotelu "Krijon" i čekao Bret. Bret još nije bila stigla, pa sam seo da napišem neka pisma. Nisu bila neka naročito dobra pisma, ali sam se nadao da će im pomoći to što su bila napisana na hartiji sa zaglavljem "Krijona". Bret se nije pojavila, te oko četvrt do šest siđoh u bar i popih jedan "Džek Roz" s barmenom Džordžom. Bret nije bila ni u baru; potražio sam je gore pri odlasku, pa sam se odvezao taksijem do kafane "Selekt". Prolazeći preko Sene video sam niz šlepova koje su prazne vukli niz vodu: gazili su plitko, a lađari su bili na krmama kad su se približili mostu. Reka je bila lepa. Uvek je bilo prijatno prelaziti preko mostova u Parizu.

Taksi je zavio oko spomenika pronalazača semafora koji je obavljao svoj posao, skrenuo uz bulevar Raspaj, i ja se zavalih u sedište dok prođe taj deo puta. Vožnja bulevarom Raspaj je uvek dosadna. Liči na jedan deo puta Pariz—Lion—Mediteran između Fontenbloa i Monteroa, koji je u meni uvek izazivao osećanje dosade, mrtvila i otupelosti dokle god ga ne bih ostavio za sobom. Verovatno da su ta turobna mesta na putovanjima proizvod nekih asocijacija ideja. Ima u Parizu i drugih ulica isto tako ružnih kao bulevar Raspaj. Nemam ništa protiv toga da ga pređem pešice. Ali uopšte ne mogu da podnesem da se vozim tim bulevarom. Možda sam nekad pročitao nešto o njemu. Tako je kod Roberta Kona sa čitavim Parizom. Pitao sam se odakle Konu ta nesposobnost da uživa u Parizu. Možda zbog Menkena. Menken mrzi Pariz, čini mi se. A mnogi mlađi ljudi primaju od Menkena svoje simpatije i antipatije.

Taksi se zaustavi pred "Rotondom". Bilo na koju kafanu na Monparnasu uputili vi šofera s desne obale, uvek će vas dovesti pred "Rotondu". Kroz deset godina će to verovatno biti "Dom". U svakom slučaju, bio je dosta blizu. Prođoh do "Selekta" pored učmalih stolova "Rotonde". Unutra je za barom bilo malo sveta, a napolju je sedeo Harvi Ston, sam. Pred njim se nalazila hrpa tanjirića, a jedno brijanje mu ne bi škodilo.

"Sedi", reče Harvi. "Tražio sam te."

"Šta se desilo?"

"Ništa. Tako, tražio sam te."

"Bio na trkama?"

"Ne. Nisam od nedelje."

"Imaš kakvih vesti iz Amerike?"

"Ništa. Apsolutno ništa."

"Šta se desilo?"

"Ne znam. Raskrstio sam s njima. Potpuno sam raskrstio."

On se naže napred i pogleda me u oči.

"Hoćeš li da ti kažem nešto, Džek?"

»Kaži?"

"Pet dana ništa nisam okusio."

Brzo sam računao u sebi. Harvi je tri dana ranije bio dobio od mene u baru "Njujork" dvesta franaka na pokerdajsu.

"Kako to?"

"Nema para. Pare nisu stigle." On zastade. "Znaš, Džek, čudno je to. Kad sam u takvoj situaciji, želim samo da budem sam. želim da se zatvorim u svoju sobu. Kao mačka."

Stavih ruku u džep.

"Da li bi ti pomogla jedna stotka, Harvi?"

"Bi."

"Hajde. Idemo da jedemo."

"Ima vremena. Da popijemo nešto."

"Bolje da jedemo."

"Nije. Kad sam u ovakvom stanju, svejedno mi je jeo ili ne."

Popismo nešto. Harvi je stavio moj tanjirić na svoju gomilu.

"Harvi, poznaješ li ti Menkena?"

"Da. Zašto?"

"Kakav je to čovek?"

"Pristojan. Ispriča po neku zgodnu stvar. Kad sam poslednji put večerao s njim, razgovarali smo o Hofenhajmeru. ‚Nezgoda je u tome što je suknjokradica’, rekao je. To mu nije rđavo."

"Nije rđavo."

"Ispucao se", produži Harvi. "Već je pisao o svemu onome što je znao, pa sad prelazi na sve ono što ne zna."

"Možda i nije rđav", rekoh. "Ali, eto — ja ne mogu da ga čitam." "0, danas ga niko ne čita", reče Harvi, "izuzev ljudi koji su redovno čitali Institut Aleksandra Ha— miltona."

"Pa, i to je bila dobra stvar", rekoh.

"Naravno", reče Harvi. Tako smo sedeli jedno vreme i duboko razmišljali.

"Hoćeš li jedan porto?"

"U redu", reče Harvi.

"Evo ga Kon", rekoh ja. Robert Kon je prelazio preko ulice.

"Nedotupavan tip", reče Harvi. Kon priđe našem stolu.

"Zdravo, manguparijo", reče on.

"Zdravo, Robert", reče Harvi. "Baš sad rekoh Džeku da si nedotupavan."

"Kako ti to misliš?"

"Reci odmah. Bez razmišljanja. Šta bi uradio kad bi mogao da uradiš sve što želiš?"

Kon stade da razmišlja.

"Nemoj da razmišljaš. Kaži odmah."

"Ne znam", reče Kon. "Uopšte, kakve to ima veze?"

"Hoću da kažem: šta bi najviše voleo da uradiš? Šta ti prvo padne na pamet. Ma kako glupo bilo."

"Ne znam", reče Kon. "Mislim da bih najradije ponovo igrao fudbal, s onim iskustvom što ga danas imam."

"Pogrešno sam te ocenio", reče Harvi. "Nisi nedotupavan. Samo si zaostao u razvitku."

"Strašno si vickast, Harvi", reče Kon. "Neko će ti jednog dana razbiti njušku."

Harvi Ston se nasmeja. "To ti misliš. More, neće. Jer bi mi to bilo sasvim svejedno. Nisam bokser.

"Ne bi ti bilo svejedno da ti se to dogodi."

"Bilo bi. Eto, tu se strašno varaš. Jer nisi inteligentan."

"Dosta o meni."

"Važi", reče Harvi. "Baš mi je svejedno. Ti za mene ništa ne značiš."

"Hajde, Harvi — još jedan porto", rekoh.

"Neću", reče on. "Idem gore na bulevar da jedem. Do viđenja Džek." Posmatrao sam ga kako prelazi ulicu između taksija — mali, zdepast, obazrivo pouzdan u sebe u tom metežu.

"Uvek me razbesni", reče Kon. "Ne mogu da ga podnesem."

"Meni je simpatičan", rekoh. "Volim ga. Ne treba da se ljutiš na njega."

"Znam", reče Kon. "Ali mi baš ide na nerve."

"Pisao si po podne?"

"Nisam. Nije mi išlo od ruke. Ide mi teže nego prva knjiga. Muku imam s ovom knjigom."

Nestalo je onog zdravog samopouzdanja koje je imao kad se vratio iz Amerike, rano u proleće. Tada je bio siguran u svoje delo, jedino što su ga mučile njegove lične čežnje za avanturama. Sad je nestalo te sigurnosti. Nekako mi se čini da nisam dovoljno jasno prikazao Roberta Kona. Razlog je taj što od njega, sve dok se nije zaljubio u Bret, nikad nisam čuo ma kakvu opasku koja bi ga na ma koji način izdvajala od drugih. Bilo je prijatno posmatrati ga na teniskom igralištu, bio je dobro razvijen i čuvao je liniju; dobro se snalazio u bridžu i imao je nečeg komično brucoškog u sebi. Kad bi se našao u društvu, sve što bi rekao ostajalo je nezapaženo. Nosio je ono što smo u školi zvali polokošuljama i što se možda još uvek tako zove, ali nije izigravao večitog mladića. Spolja je bio formiran u Prinstonu. Iznutra su ga uobličile one dve žene koje su ga dresirale. Imao je neke prijatne, dečačke živahnosti, od koje ga niko nije mogao odučiti i koju verovatno nisam istakao. Voleo je da pobeđuje u tenisu. Voleo je da pobeđuje isto toliko koliko, recimo, i Langlenova. S druge strane, nije se ljutio kad gubi. Kad se zaljubio u Bret, od njegovog tenisa ne ostade ništa. Tukli su ga ljudi koji se uopšte nisu mogli meriti s njime. On je to vrlo simpatično primao.

Dakle, sedeli smo na terasi kafane "Selekt" i Harvi Ston je baš bio prešao preko ulice.

"Hajdemo gore do ‚Lila’ “, rekoh.

"Imam sastanak."

"U koliko sati?"

"Frensis će doći ovamo u sedam i petnaest."

"Evo je."

Frensis Klajn nam je prilazila dolazeći preko ulice. Bila je to vrlo visoka žena i išla je prilično žustro. Mahnu nam rukom i osmehnu se. Posmatrali smo je kako prelazi ulicu.

"Zdravo", reče ona. "Vrlo mi je milo što vas vidim, Džek. Želela sam da govorim s vama."

"Zdravo, Frensis", reče Kon. Osmehnuo se.

"O, zdravo, Robert. Došao si?" Produžila je govoreći žurno. "Imala sam grozne neprijatnosti. Ovaj tu — ona pokaza glavom na Kona — "nije došao kući na ručak."

"Niko nije ni očekivao da ću doći."

"Ah, znam. Ali ništa nisi rekao kuvarici o tome. A onda, imala sam i sama jedan sastanak, a Paula nije bila u kancelariji. Otišla sam u ‚Ric’ i čekala je, a ona uopšte nije došla. Naravno, nisam imala toliko para da ručam u ‚Ricu’…"

"Šta si uradila?"

"Pa, izašla sam, razume se." Govorila je s nekom izveštačenom veselošću. "Ja uvek održim kad obećam. Danas to niko ne radi. Trebalo bi da se opametim. A vi, Džek, kako ste?"

"Odlično."

"Fina je bila ona devojka što ste je doveli na igranku, pa se onda izgubili s onom Bret."

"Ne dopada ti se?" upita Kon.

"Nalazim da je prosto čarobna. A ti?"

Kon ne reče ništa.

"Slušajte, Džek. Htela bih da govorim s vama. Hoćete li da pređemo do ‚Doma’? Ti ostaješ ovde, Roberte, je li? Hajdemo, Džek."

Prešli smo bulevar Monparnas i seli za jedan sto. Priđe jedan dečko sa Pari Tajmsom; kupih jedan broj i otvorih ga.

"Šta se desilo, Frensis?"

"0, ništa", reče ona, "samo što hoće da me napusti."

"Kako to mislite?"

"Eto, pričao je svima da ćemo se venčati, i ja sam pričala svojoj majci, i svima, a sad neće."

"Kako to?"

"Došao je do zaključka da se nije dovoljno iživeo. Znala sam da će tako biti kad je otišao za Njujork."

Pogleda me, vrlo zračnih očiju i trudeći se da govori nemarno.

"Ne bih se nikad udala za njega ako on to ne želi. Naravno da ne bih. Sad se ni za šta na svetu ne bih udala za njega. Ali mi se čini da je malo kasno sad, pošto smo čekali tri godine i baš kad sam dobila razvod."

Ne rekoh ništa.

"Spremali smo se da to proslavimo, a mesto toga same scene. Tako detinjasto. Imamo užasne scene,

on plače i preklinje me da budem pametna, ali kaže da prosto ne može da se ženi."

"Baš je to maler."

"I jeste maler. Već sam dve i po godine proćerdala s njim. Ne znam da li bi se sad iko oženio sa mnom. Pre dve godine, mogla sam se tamo u Kanu udati za koga god sam htela. Za mnom su ludovale sve one čiče što žele da uzmu nešto šik pa da se smire. Ne verujem da bih sad ikog mogla naći."

"Ma, možete se vi udati za koga hoćete."

"Ne, ne verujem. A zatim, volim ga. I volela bih da imam dece. Uvek sam verovala da ćemo imati dece."

Pogleda me svojim zračnim očima. "Nikad nisam mnogo volela decu, ali ne želim da mislim da ih nikad neću imati. Uvek sam mislila da ćemo ih imati i zavoleti ih."

"On ima dece."

"Pa da. Ima dece, i ima para, i ima bogatu majku, i napisao je knjigu, a ono moje neće niko da štampa apsolutno niko. A uopšte nije rđavo. I nemam ni prebijene pare. Mogla sam da dobijem izdr—žavanje, ali sam izdejstvovala razvod najkraćim putem."

Opet me pogleda zračnim očima.

"Nije pravo. Moja je krivica, a i nije. Trebalo je da budem pametnija. A kad mu kažem, samo plače i kaže da ne može da se ženi. Zašto ne može da se ženi? Bila bih mu dobra žena. Imam dobru narav. Ne dosađujem mu. Ali je sve to uzalud."

"Grdna šteta."

"Zaista, grdna šteta. Ali, šta vredi govoriti o tome, zar ne? Hajde da se vratimo u kafanu."

"U svakom slučaju, ja vam tu ne mogu pomoći."

"Ne možete. Samo mu nemojte reći šta sam s vama razgovarala. Znam ja šta bi on hteo." I tada prvi put nestade onog njenog živahnog, mučno vedrog ponašanja. "Hteo bi da ode sam u Njujork i da bude tamo kad knjiga izađe i kad se njome oduševi čitavo jato guščica. Eto šta bi on hteo."

"Možda se neće baš oduševiti. Ne verujem da je takav. Stvarno."

"Vi ga, Džek, ne poznajete kao ja. To bi on hteo. Znam ja. Znam ja. Zato neće da se ženi. Hteo bi na jesen sasvim sam da uživa u svom velikom trijumfu."

"Da se vratimo u kafanu?"

"Da, hajdemo."

Ustadosmo od stola — piće nam uopšte nisu bili ni doneli — i pođosmo preko ulice prema "Selektu", gde je sedeo Kon, osmehujući se na nas preko mramornog stola.

"No, što se smeješ" upita ga Frensis. "Tako si zadovoljan?"

"Smejem se tebi i Džeku i vašim tajnama."

"0, ono što sam pričala Džeku nije nikakva tajna. Svi će ionako uskoro znati. Samo sam htela da objasnim Džeku kako treba."

"O čemu to? O tvom putu za Englesku?"

"Da o mom putu za Englesku. Ah, Džek! Zaboravila sam da vam kažem. Odlazim za Englesku."

"Pa fino!"

"Da, tako se to radi u najboljim porodicama. Robert me šalje. Daće mi dvesta funti, da idem u goste prijateljima. Zar to nije divno? A prijatelji još ništa ne znaju o tome."

Okrenula se Konu i osmehnula se na njega. Ali se on nije više smejao.

"Hteo si da mi daš samo sto funti, je li, Robert? Ali sam ga nagovorila da mi da dvesta. Stvarno je vrlo širokogrud. Je li da jesi, Robert?"

Ne znam kako su ljudi bili u stanju da govore tako strašne stvari Robertu Konu. Ima ljudi kojima niste u stanju reći ma šta uvredljivo. Kod njih imate neko osećanje da bi svet propao, prosto propao pred vašim očima kad biste kazali izvesne stvari. Ali je Kon ipak sve to progutao. Eto, sve se odigravalo baš pred mojim očima, a ja nisam osetio čak ni najmanju pobudu da to presečem. A to je bilo nevino peckanje prema onome što je posle došlo.

"Kako možeš, Frensis, tako da govoriš?" prekide je Kon.

"Eto ti sad! Odlazim u Englesku. Odlazim u goste prijateljima. Jeste li ikad bili u gostima kod prijatelja koji vas ne žele? O, moraće da me prime, još kako. ‚Kako ste, draga moja? Odavno vas nema. A kako vaša draga mama?’ Da, kako je moja draga mama? Uložila je sav novac u francuske ratne obveznice. Jeste, uložila je. Verovatno je jedina na svetu koja je to uradila. ‚A šta je s Robertom?’ ili tako nešto sasvim uvijeno o Robertu. .Morate dobro paziti da ga ne spomenete, draga. Jadna Frensis, imala je vrlo žalosno iskustvo.’ Ala će to biti veselo, zar ne, Robert? Šta vi mislite, Džek: je 1’ te da će biti veselo?"

Okrenula se k meni s onim strašno vedrim osmehom. Bila je vrlo zadovoljna što ima ko da je sluša.

"A gde se ti spremaš, Robert? U redu, do mene je krivica. Samo do mene. Kad sam te naterala da se otarasiš one sekretaričice u tom tvom časopisu, morala sam znati da ćeš se i mene otarasiti na isti način. Džek ne zna za to. Da mu ispričam?"

"Prestani, Frensis, tako ti boga."

"Baš da mu ispričam. Imao Robert u časopisu jednu sekretaričicu. Najslađa devojčica na svetu, i nalazio je da je zanosna, a onda se pojavim ja, pa je našao da sam i ja takođe zanosna. Tako sam ga navela da je otprati, a bio je doveo iz Karmela u Provinstaun, kad je preselio svoj časopis, i nije joj čak platio ni voznu kartu za povratak u Kaliforniju. Samo da bi meni pričinio zadovoljstvo. Onda je nalazio da sam vrlo privlačna. Zar nisi, Robert?

Nemojte me, Džek, pogrešno razumeti. To sa sekretaricom bilo je sasvim platonski. Čak ni platonski. Uopšte ništa, stvarno. Prosto, bila je tako slatka. A to je učinio samo meni za ljubav. Tako je to: ko mačem seče, od mača će poginuti. Zar ovo nije literarno rečeno, šta? Ovo treba da zapamtiš, Robert, za svoju sledeću knjigu.

Znate, Robert je počeo da sakuplja materijal za novu knjigu. Je l' da, Robert? Zbog toga me i ostavlja. Zaključio je da nisam fotogenična. Vidite, ćelo vreme našeg zajedničkog života bio je toliko zauzet pisanjem te knjige da se o nama ničega ne seća. I eto, sad izlazi i prikuplja nov materijal. E, pa nadam se da će pronaći nešto strašno interesantno.

Slušaj, Robert, dragi moj. Da ti nešto kažem. Nećeš se ljutiti, zar ne? Kloni se scena sa svojim mladim damama. Potrudi se. Jer ne možeš da izdržiš scene da ne plačeš, a onda se toliko sažališ na samoga sebe da ne pamtiš šta je ona druga osoba kazala. Potrudi se da budeš staložen. Znam da je to teško. Ali imaj na umu da je to radi književnosti. Svi mi treba da se žrtvujemo za književnost. Kako ja. Odlazim bez reci u Englesku. Sve za književnost. Svi treba da pomažemo mlade pisce. Zar ne nalazite i vi, Džek? Ali vi niste mlad pisac. A ti, Robert? Tebi je trideset i četiri. Ipak, po mom mišljenju, za velikog pisca to je još uvek mladost. Uzmimo Hardija. Uzmimo Anatola Fransa. Tek tu skoro je umro. Robert, doduše, smatra da on ništa ne vredi. Rekli su mu to neki njegovi prijatelji Francuzi. On sam ne čita baš najbolje francuski. Nije bio tako dobar pisac kao što si ti, zar ne, Robert? Šta misliš, da li je ikad morao da luta i traži materijal? Šta misliš da je govorio svojim metresama kad se nije hteo ženiti njima? Interesuje me da li je i on plakao. Aha, sad mi pade nešto na pamet." — Prinela je ustima ruku u rukavici. "Džek, znam pravi razlog zašto Robert neće da se oženi sa mnom. Sinulo mi tako. Otkrilo mi se u viziji u kafani ‚Selekt'. Zar to nije mistično? Još će jednog dana postaviti i spomenploču. Kao u Lurdu. Hoćeš da čuješ, Robert? Da ti kažem. Tako je prosto. Čudim se da mi nikad nije palo na pamet. Dakle, vidite, Robert je uvek želeo da ima metresu, i sad ako me ne uzme, znači da je imao. Bila mu je metresa preko dve godine. S hvatate? A ako bi me uzeo, kao što je to obećavao, bilo bi zauvek svršeno s romantikom. Ne smatrate da sam to vrlo pametno prokljuvila? A i stvarno je tako. Pogledajte ga, i recite da nije. Kuda ćete, Džek?"

"Moram časkom da odem da se vidim sa Harvijem Stonom."

Dok sam ulazio u kafanu, Kon podiže glavu. Lice mu je bilo bledo. Zašto je tu sedeo? Zašto je i dalje sve to trpeo?

Stojeći za barom posmatrao sam ulicu i mogao sam ih videti kroz prozor. Frensis mu je i dalje govorila, s vedrim osmehom, gledajući mu u oči kad god bi zapitala: "Je l' da, Robert?" A možda ga sad više nije ni pitala. Rekoh barmenu da ništa neću da pijem i izađoh na sporedna vrata. Izlazeći kroz vrata pogledah kroz dvostruko staklo i videh ih tamo kako sede. Još uvek mu je govorila. Pođoh pobočnom ulicom ka bulevaru Raspaj. Naiđe taksi, zaustavih ga i dadoh šoferu adresu svoga stana.

VII

Kad sam pošao uz stepenice, vratarka kucnu u okno na vratima svoje sobe i izađe kad sam zastao. Držala je nekoliko pisama i jedan telegram.

"Evo pošte. A dolazila je i jedna dama da vas traži.

"Je li ostavila posetnicu?"

"Nije. Bila je s jednim gospodinom. Bio je vrlo galantan. Vrlo, vrlo galantan. Ona je bila ljubazna. Vrlo, vrlo ljubazna. Prošle noći je možda malo …" Prislonila je glavu na jednu ruku i zaklimala njome. "Biću sasvim iskrena, gospodine Barns. Prošle noći mi se nije baš mnogo dopala. Prošle noći sam stekla drukčije mišljenje o njoj. Ali, slušajte šta ću vam reći. Ona je tres, tres gentille. Ona je iz vrlo dobre porodice. To se odmah vidi."

"Nisu ostavili nikakvu poruku?"

"Jesu. Rekli su da će opet doći kroz jedan sat."

"Pošaljite ih gore kad dođu."

"Dobro, gospodine Barns. A ona dama, ona dama nije makar ko. Ekscentrična možda, ali nije makar ko, nije makar ko."

Vratarka je, pre no što je postala vratarka, imaa koncesiju pića na konjskim trkama u Parizu.

Njen delokrug je bio na ledini trkališta, ali je istovremeno motrila i svet oko merionice, i uživala je u tome da mi priča ko je od mojih gostiju dohro odgojen, ko iz dobre porodice, a ko sportsmen —. reč koja se u francuskom izgovara s naglaskom na "men". Jedina nezgoda je bila u tome što su ljudi koji ne pripadaju ni jednoj od ove tri kategorije vrlo lako mogli dobiti odgovor da Barns nije kod kuće. Jedan moj prijatelj, slikar strašno izgladnelog izgleda, koji za madam Diziniel očevidno nije bio ni lepo odgojen, ni iz dobre porodice, niti sportsmen, napisao mi je pismo i zamolio me da mu dam propusnicu za vratarku da bi mogao ponekad uveče svratiti do mene.

Popeh se do stana pitajući se čime je to Bret osvojila vratarku. Telegram je bio od Bila Gortona: javljao je da dolazi brodom "Frans". Ostavio sam poštu na sto, vratio se u spavaću sobu, svukao se i istuširao. Dok sam se brisao, začuh zvonce. Navukoh ogrtač i papuče i izađoh na vrata. Bila je to Bret. Iza nje je stajao grof. Držao je veliki buket ruža.

"Zdravo, dragi", reče Bret. "Hoćeš li nas pustiti unutra?"

"Izvolite. Baš sam se kupao."

"Da srećnog čoveka! Kupao se."

"Samo tuš. Sedite, grofe Mipipopulos. Šta biste popili?"

"Ne znam da li volite cveće, gospodine, ali sam bio tako slobodan da vam donesem ove ruže", reče grof.

"Dajte ih meni, molim." Bret uze ruže. "Daj malo vode u ovo, Džek." Napunio sam u kuhinji vo—dom veliki zemljani bokal, Bret poreda ruže u njega, pa ga postavi nasred trpezarijskog stola.

"Baš je lud bio ovaj dan."

"Sasvim si zaboravila na sastanak sa mnom kod ‚Krijona'?"

"Zaboravila sam. Zar smo se dogovorili? Mora biti da sam se nakresala."

"Bili ste sasvim pijani, draga moja", reče grof.

"Istina? A grof je bio pravi drugar, apsolutno."

"Sada ti je strašno porastao ugled kod vratarke."

"Kako i ne bi. Dala sam joj dvesta franaka."

"Ne budi luda."

"Njegovih", reče ona i pokaza glavom na grofa.

"Smatrao sam da joj treba dati nešto zbog prošle noći. Bilo je vrlo kasno."

"Sjajan je", reče Bret. "Seća se svega što se dogodilo."

"Vi isto tako, draga moja."

"Koješta", reče Bret. "Samo bi mi to trebalo. Dakle, Džek, hoćemo li najzad popiti nešto?"

"Iznesi ti, a ja idem da se obučem. Znaš gde je."

"Nego!"

Dok sam se oblačio, čuo sam kako Bret stavlja čaše na sto, zatim sifon, zatim kako razgovaraju. Oblačio sam se sporo, sedeći na postelji. Bio sam umoran i strašno neraspoložen. Bret uđe u sobu s čašom u ruci i sede na postelju.

"Šta je, mili, da nisi mamuran?"

Hladno me poljubila u čelo.

"0, Bret, toliko te volim."

"Mili", rekla je. Zatim, "Hoćeš li da ga otpratim?"

"Nemoj. Prijatan je."

"Otpratiću ga."

"Ne, nemoj."

"Hoću, otpratiću ga."

"Ne možeš tek tako."

"Šta ne mogu? Ostani tu. Lud je za mnom, kad ti kažem."

Izašla je iz sobe. Legao sam ničice na postelju. Bilo mi je teško. Čuo sam ih da razgovaraju, ali nisam slušao. Bret uđe i sede na postelju.

"Siromah moj mali." Pomilova me po glavi.

"Šta si mu rekla?" Ležao sam s licem okrenutim na drugu stranu. Nisam hteo da je vidim.

"Poslala ga po šampanj. Voli da nabavlja ša panj."

A malo posle: "Da li ti je bolje, mili? Je li nešto bolje u glavi?"

"Bolje je."

"Lezi mirno. Otišao je na drugi kraj varoši."

"Zar ne bismo mogli živeti zajedno, Bret? Zar ne bismo mogli prosto živeti zajedno?"

"Ne verujem. Varala bih te prosto sa svakim. To ne bi mogao da podneseš."

"Sad podnosim."

"To bi bilo nešto drugo. Ja sam kriva, Džek. Takva sam."

"Zar ne bismo mogli otići van grada za neko vreme?"

"To ne bi ništa pomoglo. Ići ću, ako želiš. Ali ne bih mogla da se skrasim van grada. Ni sa svojom pravom ljubavi."

"Znam."

"Zar nije to strašno? Šta vredi da ti govorim kako te volim."

"Ti znaš da te ja volim."

"Ne treba govoriti više. Sve je to naprazno. Otići ću od tebe, a zatim, i Majki se vraća."

"Zašto odlaziš?"

"Bolje za tebe. Bolje za mene."

"Kad polaziš?"

"Čim budem mogla."

"Kuda?"

"San Sebastijan."

"Zar ne možemo zajedno?"

"Ne. To je nemoguća ideja, sad kad smo to već raščistili."

"Ali se uopšte nismo složili."

"0, znaš to isto tako dobro kao i ja. Ne budi tvrdoglav, dragi."

"Pa naravno", rekoh. "Znam da si u pravu. Samo sam neraspoložen, a kad sam neraspoložen govorim kao budala."

Seo sam, sagao se, našao cipele kraj postelje i obukao ih. Zatim ustadoh .

"Ne budi takav, mili."

"Kakav hoćeš da budem?"

"0h, nemoj biti lud. Sutra odlazim."

"Sutra?"

"Da. Zar ti nisam rekla? Odlazim."

"Onda da popijemo nešto. Grof već treba da se vrati."

"Da, treba da se vrati. Baš je nastran s tim šampanjem. Sav se unese u to."

Pređosmo u trpezariju. Uzeo sam bocu brendija, nalio jednu čašu za Bret i jednu sebi. Neko je zazvonio. Odoh da otvorim: došao je grof. Iza njega je stajao šofer noseći korpu sa šampanjem.

"Gde treba da ga ostavi, gospodine?" upita grof.

"U kuhinju", reče Bret.

"Ostavi to tamo, Henri." Grof pokaza rukom. "A sad siđi po led." Stajao je i posmatrao korpu sa šampanjem kroz kuhinjska vrata. "Mislim da ćete se složiti da je vino odlično", reče. "Znam da sad u

Americi nemamo mnogo mogućnosti da ocenimo dobro vino, ali sam ovo dobio od jednog svog prijatelja koji je u toj branši."

"Pa vi uvek imate ponekog u branši", reče Bret.

"Taj čovek gaji lozu. Ima na hiljade jutara."

"Kako se zove?" upita Bret. "Vev Kliko?"

"Ne", reče grof. "Moms. On je baron."

"Pa to je sjajno", reče Bret. "Svi imamo titule. Što i ti nemaš neku titulu, Džek?"

"Verujte mi gospodine" — grof položi šaku na moju ruku — "od toga čovek nema ništa. To ga najčešće samo košta para."

"0, ne bih rekla. Ponekad je baš sasvim korisno", reče Bret.

"Nikad nisam video nikakve koristi od toga", reče grof.

"Niste umeli dobro da iskoristite. Ja sam na svoju dobij ala silan kredit."

"Sedite, grofe", rekoh ja. "Dozvolite da odnesem vaš štap."

Grof je preko stola posmatrao Bret pod plinskom svetlošću. Pušila je cigaretu i otresla pepeo na tepih. Videla je da sam primetio. "Stvarno, Džek, ne želim da ti upropastim tepih. Ne bi li dodao drugaru pepeljaru?"

Pronašao sam nekoliko pepeljara i rasporedio ih po stolu. Dođe šofer s vedrom punim leda pomešanog sa solju. "Metni dve boce unutra, Henri", reče grof.

"Još nešto, gospodine?’

"Ništa. Čekaj dole u kolima." Obrati se Bret i meni. "Odvešćemo se na večeru u Bulonjsku šumu."

"Ako vam se ide", reče Bret. "Ja ne bih mogla ništa da okusim."

"Ja sam uvek za dobar obed", reče grof.

"Da donesem vino, gospodine?" upita šofer.

"Da, Henri, donesi" reče grof. Izvadio je tešku tabakeru od svinjske kože i ponudio me cigarom. "Hoćete li da probate jednu pravu američku cigaru?

"Hvala", rekoh ja. "Da popušim cigaretu."

Odrezao je kraj cigare zlatnim nožićem koji je nosio na kraju lanca od sata.

"Volim cigaru kad dobro vuče", reče grof. "Polovina cigara koje čovek puši ne vuče."

Zapalio je cigaru i odbijao dimove posmatrajući Bret preko stola. "A kad se budete razveli, ledi Ešli, nećete više imati titulu."

"Neću. Kakva šteta."

"Nije", reče grof. "Vama titula nije ni potrebna. Otmenost se ogleda u ćelom vašem biću."

"Hvala. Strašno ste ljubazni."

"Ja ne zbijam šalu s vama", grof odbi oblak dima. "Imate u sebi nečeg otmenog više no iko koga poznajem. Takvi ste. To je sve."

"Lepo od vas", reče Bret. "Mama bi se radovala. Ne biste li to napisali, pa da joj pošaljem u jednom pismu?"

"Lično bih joj kazao", reče grof. "Ne zbijam šalu s vama. Nikad ne zbijam šalu s ljudima. Ako zbijate šalu s ljudima, stvarate sebi neprijatelje. Ja to uvek kažem."

"U pravu ste", reče Bret. "Strašno ste u pravu. Ja uvek zbijam šalu s ljudima, i stoga nemam ni jednog prijatelja na svetu. Izuzev ovog Džeka ovde."

"S njim ne zbijate šalu?"

"Ne."

"A sad?" upita grof. "Da li sad zbijate šalu s njim?" Bret baci pogled na mene i nabra uglove očiju.

"Ne", reče. "S njim ne bih želela da zbijam šalu."

"Vidim", reče grof. "S njim ne zbijate šalu."

"Da glupog li razgovora", reče Bret. "Kako bi bilo da pređemo na taj šampanj?"

Grof posegnu rukom u blistavo vedro i okrenu boce. "Još nije hladan. Stalno pijete, draga moja. Zar ne možete prosto da razgovarate?"

"Brbljala sam kao navijena. Kazala sam Džeku sve što sam imala."

"Voleo bih da vas čujem kad stvarno razgovarate, draga moja. Kad sa mnom razgovarate, uopšte nikad ne dovršite rečenicu."

"Prepuštam vama da dovršite. Prepuštam svakom da dovrši kako hoće."

"To je vrlo zanimljiv sistem." Grof se saže i stade da okreće boce. "Ipak bih voleo da čujem jednom kako razgovarate."

"Zar nije lud?" upita Bret.

"Dakle", grof izvuče jednu bocu. "Mislim da je ova hladna."

Doneo sam krpu i on je obrisao bocu i podigao je. "Volim da pijem šampanj iz magnuma. Vino je onda bolje, ali bi se teže hladilo." Držao je bocu i posmatrao je. Izneo sam čaše.

"Dakle, mogli biste da otvorite", predloži Bret.

"Hoću, draga moja. Sad ću da otvorim."

Šampanj je bio vanredan.

"E, ovo je vino." Bret podiže čašu. "Treba da nazdravimo nečemu. U zdravlje kraljevskog doma."

"Ovo je vino isuviše dobro za zdravice, draga moja. Nemojte mešati osećanja s ovakvim vinom. Gubi se ukus."

Bretina čaša je bila prazna.

"Treba da napišete knjigu o vinu, grofe", rekoh ja.

"Gospodine Barns", odgovori grof, "sve što tražim od vina to je da uživam u njemu."

"Hajde da uživamo još malko u njemu." Bret pruži svoju čašu. Grof nasu vrlo pažljivo. "Evo, draga moja. Ovo polagano uživajte, a posle možete da se napijete."

"Da se napijem? Napijem?"

"Draga moja, vi ste dražesni kad se napijete."

"Slušaj ga samo."

"Gospodine Barns", grof nali moju čašu do vrha, "od svih dama koje sam ikad video, jedino je ona isto tako dražesna kad je pijana kao i kad je trezna."

"Niste prošli mnogo sveta, ili jeste?"

"Jesam, draga moja. Prošao sam vrlo mnogo sveta. Vrlo sam mnogo prošao."

"Pijte svoje vino", reče Bret. "Svi smo mi prošli sveta. Sigurna sam da je i ovaj Džek ovde video isto toliko koliko i vi."

"Draga moja, ubeđen sam da je gospodin Barns mnogo šta video. Nemojte misliti da ne mislim tako, gospodine. I ja sam video mnogo šta."

"Svakako da ste videli, dragi moj", reče Bret. "Samo vas peckam."

"Prošao sam kroz sedam ratova i četiri revo lucije", reče grof.

"Kao vojnik?" upita Bret.

"Ponekad, draga moja. Čak sam i strelom bio ranjen. Jeste li ikad videli ožiljak od strele?"

"Da pogledamo."

Grof ustade, raskopča prsluk i otvori košulju. Zadigao je potkošulju preko grudi i stajao pod svetlošću, crnih grudi i nabreklih trbušnih mišića.

"Vidite li?"

Ispod linije gde su prestajala rebra nalazila su se dva ispupčena bela ožiljka. "Pogledajte na leđima gde su izašle." Iznad slabina su se nalazili isti ožiljci, debeli kao prst.

"Bogami — ovo je već nešto."

"Baš skroz."

Grof je uvlačio košulju u pantalone.

"Gde ste ih zaradili?" upitah.

"U Abisiniji. Bila mi je dvadeset i jedna godina."

"Šta ste tamo radili?" upita Bret. "Jeste li bili u vojsci?"

"Bio sam na poslovnom putu, draga moja."

"Kazala sam ti da je on jedan od naših. Zar nisam", okrenu se Bret meni. "Volim vas, grofe. Baš ste zlatni."

"Veoma sam srećan zbog toga, draga moja. Ali to nije istina."

"Nemojte biti magarac."

Vidite, gospodine Barns, baš zato što sam toliko proživeo, mogu danas u svemu tako da uživam. Ne nalazite li da je tako?"

"Tako je. Apsolutno."

"Znam", reče grof. "U tome je tajna. Covek se mora naučiti da raspoznaje vrednosti."

"I nikad se ništa ne zbiva s tim vašim vrednostima?" upita Bret.

"Sad više ne." -.i "Nikad da se zaljubite?"

"Uvek", reče grof. "Uvek sam zaljubljen."

"I kako to utiče na vaše vrednosti?"

"I to ima svoje mesto u mojim vrednostimii."

"Za vas uopšte ne postoje vrednosti. Mrtvi ste — to je sve."

"Nisam, draga moja. Niste u pravu. Ni najmanje nisam mrtav."

Popili smo tri boce šampanja i grof je ostavio korpu u mojoj kuhinji. Večerali smo u jednom restoranu u Bulonjskoj šumi. Večera je bila dobra. Jelo je zauzimalo istaknuto mesto u grofovim vrednostima. Vino takođe. Grof je bio u odličnoj formi za vreme obeda. A i Bret. Bio je to prijatan izlazak.

"Gde biste želeli da idemo?" upita grof posle večere. Još samo smo mi bili ostali u restoranu. Kraj vrata su stajala dva preostala kelnera. Jedva su čekali da odu kući.

"Mogli bismo da se popnemo na Monmartr", reče Bret. "Sjajno smo se proveli, zar ne?"

Grof je blistao. Bio je blažen.

"Vi ste divni ljudi", reče. Ponovo je pušio cigaru. "Zašto se vas dvoje ne uzmete?"

"Hoćemo da živimo svaki svojim životom", rekoh ja.

"Svako od nas ima svoj put u životu", reče Bret. "Hajdemo. Da izađemo odavde."

"Još po jedan brendi", reče grof.

"Popićemo ga gore."

"Nemojte. Da popijemo ovde kad je tako mirno."

"Vi i taj vaš mir", reče Bret. "Šta je muškarcima s tim njihovim mirom?"

"Volim ga", reče grof. "Kao što vi volite buku, draga moja."

"U redu", reče Bret. "Da popijemo."

"Ober!" viknu grof.

"Izvolite, gospodine."

"Koji vam je najstariji brendi?"

"Osamsto jedanaesta, gospodine."

"Donesite nam jednu bocu."

"E, pa nemojte da se razmećete. Džek, nemoj da dozvoliš."

"Slušajte, draga moja. Novac što uložim u stari brendi isplati mi se mnogo više no da ga uložim u ma koju drugu starinu."

"Imate mnogo starina?"

"Punu kuću."

Najzad, odosmo na Monmartr. Kod "Zelija" je bilo prepuno, zadimljeno i bučno. Muzika se sručila na nas još na samom ulazu. Bret i ja smo igrali.

Bilo je tako prepuno da smo se jedva kretali. Crnac za džezom mahnu rukom Breti. Pritisnuti gužvom, igrali smo u mestu ispred njega.

"Kako vi?"

"Silno."

"Fino."

Kao da se sav pretvorio u zube i usta.

"Odlični smo prijatelji", reče Bret. "Mnogo dobar džezist."

Muzika prestade, i mi pođosmo ka stolu za kojim je sedeo grof. Muzika opet poče, i ponovo zaigrasmo. Bacih pogled na grofa. Sedeo je za stolom i pušio cigaru. Muzika ponovo prestade.

"Hajde da sednemo."

Bret pođe ka stolu. Poče muzika i opet zaigrasmo, stešnjeni u gomili.

"Užasan si igrač, Džek. Majki je najbolji igrač koga poznajem."

"On je sjajan."

"Ima svojih dobrih strana."

"Simpatičan mi je", rekoh. "Strašno ga volim."

"Udajem se za njega", reče Bret. "Komično. Nedelju dana nisam ni pomislila na njega."

"Zar mu ne pišeš?"

"Ne ja. Nikad ne pišem pisma."

"Kladim se da ti on piše."

"Nego. I to strašno dobra pisma." w

"Kad se venčavate?"

"Otkud ja znam? Čim dobijem razvod. Majki pokušava da navede majku da priloži nešto za to."

"Mogu li ja nešto da pomognem?"

"Ne budi magarac. Majklovi su puni para."

Prestade muzika. Priđosmo stolu. Grof se diže.

"Divno", reče on. "Divno ste izgledali."

"Zar vi ne igrate, grofe?" upitah ja.

"Ne, suviše sam star."

"Ta prestanite s tim", reče Bret.

"Draga moja, igrao bih kad bih uživao u tome. Uživam da vas posmatram kako igrate."

"Sjajno", reče Bret. "Jednom ću ponovo igrati za vas. Stvarno. Šta je s vašim malim prijateljem Zizijem?"

"Dakle, da vam kažem. Pomažem tog dečka, ali ga ne želim u svojoj blizini."

"Prilično je težak."

"Znate, mislim da taj dečko ima budućnosti. Ali ja lično ne volim da ga imam pored sebe."

"A ni Džek isto tako."

"Sav se naježim od njega."

"Eto", sleže grof ramenima. "Niko ne zna šta će ispasti od njega. Kako bilo da bilo, njegov otac i moj otac bili su veliki prijatelji."

"Hajde da igramo", reče Bret.

Igrali smo; bilo je prepuno i tesno.

"Ah, mili. Tako sam nesrećna", reče Bret.

Imao sam utisak kao da proživljavam nešto što se već jednom dogodilo. "Maločas si bila srećna."

"Sve je svršeno."

"Šta ti je?"

"Ne znam. Strašno mi je, eto."

" … " — pevao je džezist. Zatim se ponovo latio palice.

"Hoćeš da idemo?"

Imao sam, kao u košmaru, utisak da je sve to nešto što se ponavlja, nešto što sam već preživeo i što sad moram ponovo da preživim.

…" pevao je tiho džezist.

"Da idemo", reče Bret. "Ne ljutiš se?"

" — dreknu džezist i isceri se na Bret. " . •.

U redu", rekoh. Izvukosmo se iz gomile. Bret ode u garderobu.

"Bret hoće da ide", rekoh grofu. On klimnu glavom. "Zar? Fino. Uzmite kola. Ja ću se još malo zadržati ovde, gospodine Barns."

Rukovasmo se.

"Sjajno smo se proveli", rekoh. "Dozvolite mi da platim ovo." Izvadih novčanicu iz džepa.

"Gospodine Barns, nemojte biti smešni", reče grof.

Priđe Bret uvijena u ogrtač. Poljubila je grofa i položila mu ruku na rame da ne bi ustao. Osvrnuh se dok smo izlazili: za njegovim stolom su već sedele tri devojke. Uđosmo u prostrana kola. Bret reče šoferu adresu svog hotela.

"Ne, nemoj ulaziti", reče ona kod hotela. Zazvonila je i vrata se otvorila.

"Ozbiljno?"

"Nemoj. Molim te."

"Laku noć, Bret", rekoh. "Zao mi je što si neraspoložena."

"Laku noć, Džek. Laku noć, mili. Neću te više videti." Poljubismo se stojeći na vratima. Odgurnula me je. Ponovo smo se poljubili. "Ah, nemoj", reče Bret.

Hitro se okrenu i uđe u hotel. Šofer me je odvezao do mog stana. Dao sam mu dvadeset franaka; on se dotače svog kačketa i reče: "Laku noć, gospodine", i krenu. Zazvonih. Vrata se otvoriše; popeh se unutra i legoh.

KNJIGA DRUGA

VIII

Nisam više video Bret sve dok se nije vratila iz San Sebastijana. Odonda je stigla jedna njena karta. Na njoj su se nalazile slika Konce i reci: "Dragi. Vrlo spokojna i zdrava. Pozdrav svim drugarima. Bret."

Takođe nisam više video ni Roberta Kona. Čuo sam da je Frensis otišla za Englesku i primio sam jedno pisamce od Kona, gde kaže da ide van grada na nekoliko nedelja, ne zna kuda, ali da bi hteo da me podseti na pecanje u Španiji o kome smo zimus razgovarali. Mogu uvek doći u vezu s njim, pisao je, preko njegovog bankara.

Bret je bila otišla, Kon mi nije više dosađivao svojim nevoljama, bilo mi je skoro milo što nisam morao igrati tenis, imao sam puno posla. Često sam odlazio na trke, večeravao s prijateljima, provodio nešto više vremena u kancelariji i svršavao poslove, kako bih ih ostavio na sekretarici kad se krajem juna otisnem za Španiju s Bilom Gortonom. Bil Gorton je stigao, proveo nekoliko dana u mom stanu i otišao u Beč. Bio je vrlo raspoložen i pričao je da je Amerika divna. Njujork je divan. Sjajna pozorišna sezona i čitav naraštaj silnih mladih boksera poluteške. Svaki od njih je imao izgleda da se razvije, dobije u težini i udesi Demseja. Bil je bio veoma raspoložen. Zaradio je silan novac svojom najnovijom knjigom i spremao se da zaradi još više. Lepo smo se proveli dok je bio u Parizu, a zatim je otišao za Beč. Dogovorili smo se da se vrati kroz tri nedelje i da onda idemo u Španiju — na pecanje i na fijestu u Pamploni. Pisao je da je Beč divan. Zatim stiže karta iz Budimpešte: "Džek, Budimpešta je divna." Onda dobih telegram: "Vraćam se u ponedeljak."

U ponedeljak uveče obreo se u mom stanu. Čuo sam da se taksi zaustavio, prišao sam prozoru i viknuo ga; mahnuo je rukom i krenuo uz stepenice noseći svoje kofere. Dočekao sam ga na stepenicama i uzeo jedan kofer.

"Dakle", rekoh, "čujem da ti je putovanje bilo divno."

"Divno", reče on. "Budimpešta je apsolutno divna."

"A Beč?"

"Ništa naročito, Džek, ništa naročito. Izgleda bolje nego što jeste."

"Kako to misliš?" Izneo sam čaše i sodu.

"Nakresan. Džek. Bio sam nakresan."

"Čudnovato. Hajde, popij nešto."

Bil protrlja čelo. "Čudnovata stvar", reče. "Ne znam kako se dogodilo. Neočekivano se dogodilo."

"I dugo trajalo?"

"Četiri dana, Džek. Trajalo je četiri dana."

"Gde si išao?"

"Ne sećam se. Poslao sam ti jednu kartu. Toga se odlično sećam."

"Jesi li još nešto radio?"

"Ne znam tačno. Možda."

"Hajde, ispričaj mi."

"Ne mogu da se setim. Ispričaću ti sve čega se sećam."

"Hajde. Popij malo i priseti se."

"Mogao bih se nečega i prisetiti", reče Bil. "Sećam se jednog bokserskog meča. Ogromnog bokserskog meča za nagradu Beča. Borio se i jedan Crnac. Crnca sam odlično zapamtio."

"Dalje."

"Divan Crnac. Ličio je na Tajgera Flauersa, samo četiri puta veći. Odjednom, svi počeše da bacaju stvari. Ja ne. Čim je Crnac oborio Bečliju. Crnac je skinuo rukavicu. Hteo da drži govor. Strašno otmen Crnac. Počeo da govori. Tada ga belac Bečlija mlatnu. Onda on tresnu belca tako da ga je sravnio sa zemljom. Onda svi počeše da bacaju stolice. Crnac se vratio kući s nama u našim kolima. Nisu mu dali njegovo odelo. Navukao je moj kaput. Sad se svega sećam. Veliki sportski događaj."

"Šta je onda bilo?"

"Pozajmio sam Crncu nešto od odela i pošao s njim da izvučemo njegove pare. Rekoše da im Crnac duguje pare zbog loma u dvorani. Ko li je bio tumač? Da nisam ja?"

"Verovatno da nisi."

"Imaš pravo. Naravno da nisam bio ja. Drugi jedan, čini mi se da smo ga zvali harvardski Bečlija. Sad ga se sećam. Studira muziku."

"I kako se svršilo?"

"Ne baš najbolje, Džek. Svuda je nepravda. Menadžer je tvrdio da je Crnac obećao da neće oboriti

Bečliju. Tvrdio je da je Crnac prekršio ugovor. Nije smeo nokautirati Bečliju usred Beča. ‚Vere mi, gospodine Gorton’, rekao je Crnac, »četrdeset minuta sam samo gledao da ga održim na nogama. Mora da se taj belac sav polomio dok je nasrtao na mene. Nisam ga uopšte udario’.

"Jeste li izvukli nešto para?"

"Ni pare, Džek. Jedino smo uspeli da izvučemo Crnčevo odelo. Neko mu je čak i sat digao. Velika greška je taj dolazak u Beč. Ništa naročito, Džek, ništa naročito."

"Šta je bilo s Crncem?"

"Vratio se u Keln. Tamo živi. Oženjen. Ima dece. Pisaće mi i poslaće mi novac koji sam mu pozajmio. Sjajan Crnac. Nadam se da sam mu dao tačnu adresu."

"Verovatno."

"Nego, da popijemo nešto", reče Bil. "Sem ako ne želiš da ti ispričam još neki doživljaj."

"Pričaj."

"Da jedemo."

Sišli smo dole i izašli na bulevar Sen Mišel u toplo junsko veče.

"Kuda ćemo?"

"Hoćeš li da večeramo na ostrvu?"

"Važi."

Pošli smo bulevarom. Na mestu gde se od bulevara odvaja ulica Danfer-Rošero nalazio se spomenik — dva čoveka u širokim talarama.

"Znam ko su ova dvojica." Bil odmeri spomenik. "Gospoda što su pronašla farmaciju. Nećeš mi podvaliti u Parizu."

Produžismo.

"Evo taksidermistove radnje", reče Bil. "Da kupimo nešto. Finog punjenog psa?"

"Hajde", rekoh. "Vidiš da si nakresan."

"Lepi fini punjeni psi", reče Bil. "Biće ti pravi ukras u stanu."

"Hajde."

"Samo jednog punjenog psa. Volja ti da ga uzmeš, volja ti da ga ostaviš. Ozbiljno, Džek. Samo jednog punjenog psa."

"Hajde."

"Biće ti sve i sva kad ga kupiš. Prosta trampa. Daš im novac — dadu ti punjenog psa."

"Uzećemo jednog kad se budemo vraćali."

"U redu. Kako god ti hoćeš. Put u pakao popločan je nekupljenim punjenim psima. Nije moja krivica."

Pođosmo dalje.

"Šta ti je odjednom naspelo s tim psima?"

"Uvek sam takav kad su psi u pitanju. Uvek sam bio veliki ljubitelj punjenih životinja."

Zaustavismo se i popismo jednu.

"Baš volim da pijem", reče Bil. "Treba i ti ponekad da probaš, Džek."

"Imaš mnogo fore."

"Ne sme da te savlada. Nikad da te savlada. Tajna mog uspeha. Nikad me nije savladalo. Nikad me nije savladalo pred svetom."

"Gde si to pio?"

"Svratio sam do "Krijona". Džordž me častio s nekoliko "Džek Roza". Džordž je kolosalan. Znaš h tajnu njegovog uspeha? Nikad ga nije savladalo."

"Savladaće te posle još jedno tri pernoa."

"Ne pred svetom. Kad osetim da me savlađuje, sam ću se izgubiti. U tome sam ti kao mačka."

"Kad si video Harvija Stona?"

"Kod "Krijona". Harvija je malko savladalo. Tri dana nije jeo. Uopšte više ne jede. Samo se izgubi kao mačka. Žalosno, brate."

"Dobro je njemu."

"Sjajan je. Samo kad se ne bi gubio kao mačka. To me nervira."

"Šta ćemo večeras?"

"Nije važno. Samo da nas ne savlada. Recimo da ovde imaju tvrdo barena jaja. Kad bi imali tvrdo obarena jaja, ne bismo morali ići na večeru na ostrvo."

"Ništa od toga", rekoh ja. "Imamo propisno da večeramo."

"Ma samo sam predložio", reče Bil.

"Hajdemo."

Ponovo smo pošli bulevarom. Pored nas prođe ledan fijaker. Bil ga pogleda.

"Vidiš ovaj fijaker? Daću da se ispuni, pa tebi za Božić. Svim prijateljima ću da poklonim punjene životinje. Ja sam pesnik prirode."

Prođe jedan taksi; iz njega neko mahnu rukom, pa kucnu šoferu da stane. Taksi se vrati i stade uz ivičnjak. Unutra je bila Bret.

"Lepa dama", reče Bil. "Sprema otmicu."

"Halo!" reče Bret. "Halo!"

"Ovo je Bil Gorton, ledi Ešli."

Bret se osmehnu na Bila. "Evo, tek što sam stigla. Nisam se još ni okupala. Majki dolazi noćas."

"Fino. Hajde s nama na večeru, pa ćemo ga onda svi dočekati."

"Moram da se doteram."

"Koješta! Hajde!"

"Moram da se okupam. On stiže tek u devet."

"Onda hajde da popijemo nešto pre nego što se okupaš."

"To bi moglo. Sad već ne trućaš."

Uđosmo u taksi. Šofer nas upitno pogleda.

"Stanite kod najbližeg bifea", rekoh ja.

"Mogli bismo otići i do ‚Klozri’ " reče Bret. "Ne mogu više da pijem taj strašni brendi."

"Klozri de Lila."

Bret se obrati Bilu.

"Jeste li odavno u ovom prokletom gradu?"

"Danas sam baš stigao iz Budimpešte."

"Kakva je Budimpešta?"

"Divna. Budimpešta je divna."

"Pitaj ga za Beč."

"Beč je čudna varoš", reče Bil.

"Vrlo slična Parizu." Bret se osmehnu na njega nabravši uglove očiju.

"Tačno", reče Bil. "Baš kao Pariz u ovom trenutku."

"Dobro ste počeli."

Pošto smo seli na terasu kod "Lila", Bret poruči viski sa sodom, ja takođe, a Bil uze još jedan perno.

"Kako si, Džek?"

"Odlično", rekoh. "Lepo se provodim."

Bret me pogleda. "Bila sam luda što sam otišla", reče. "Budala je svako ko ide iz Pariza."

"Kako si se ti provela?"

"Pa, lepo. Zanimljivo. Ne baš strašno zabavno."

"Jesi li videla nekoga?"

"Nisam, skoro nikoga. Uopšte nisam izlazila."

"Jesi li plivala?"

"Nisam. Uopšte ništa nisam radila."

"Liči na Beč", reče Bil.

Bret se nasmeši na njega uglovima očiju.

"Dakle, tako je bilo u Beču?"

"Bilo je svašta u Beču."

Bret se ponovo osmehnu na njega.

"Džek, imaš zgodnog prijatelja."

"Na svome mestu", rekoh. "On je taksidermist."

"To je bilo u jednoj drugoj zemlji", reče Bil. "Uostalom, sve su životinje bile mrtve."

"Još jednu, pa da idem", reče Bret. "Pošalji kelnera po taksi."

"Ima ih čitav red. Pred samom kafanom."

"Dobro."

Popismo, i smestismo Bret u taksi.

"Ne zaboravi: kod .Selekta’ oko deset. Povedi i njega. I Majki će biti tamo."

"Bićemo tamo", reče Bil. Taksi krenu i Bret mahnu rukom.

"Ovo je devojka", reče Bil. "Mnogo zgodna. Ko je taj Majki?"

"Čovek za koga se udaje."

"Eto ti sad", reče Bil. "S kim god se upoznam, nalazi se u toj fazi. Šta da im pošaljem? Valjda bi im se dopao par punjenih trkačkih konja?"

"Nego, da mi večeramo."

"Je li ona zaista ledi — kako ono bese?" upita Bil u taksiju, dok smo se vozili prema ostrvu Sen Luj.

"Nego. Po pedigriju i tome slično."

"Vidividi."

Večerali smo u restoranu madam Lekont na drugoj strani ostrva. Bio je prepun Amerikanaca pa smo morali stajati i čekati da dobijemo mesto. Neko ga je bio uneo u spisak Kluba američkih žena kao starinski restoran na pariškim kejovima u koji Amerikanci još ne zalaze, i stoga smo morali čekati Četrdeset i pet minuta da dobijemo sto. Bil se hranio u tom restoranu 1918. godine i odmah posle primirja, i madam Lekont se mnogo oduševila kad ga je ugledala.

"Ipak nam nije našla sto", reče Bil. "Ali je silna žena."

Dobro smo večerali: pečeno pile, mladu boraniju, pire od krompira, salatu, pite od jabuka i sir.

"Ovo se ceo svet slegao kod vas", reče Bil madam Lekont.

Ona odmahnu rukom. "Pa, Bože moj." >

"Obogatićete se."

"Nadam se."

Posle kafe i konjaka zatražismo račun, zapisan, kao i uvek, kredom na tablici — bez sumnje jedna od tih starinskih osobenosti — platismo, rukovasmo se i pođosmo.

"Nikad nam više ne dolazite, gospodine Barns?" reče madam Lekont.

"Suviše mnogo zemljaka."

"Dođite oko ručka. Onda nije navala."

"Dobro. Evo me uskoro."

Pošli smo ispod drveća što se nadvija nad rekom na ovoj strani ostrva na kojoj se nalazi kej Orlean. Na drugoj strani reke su se uzdizali zidovi starih kuća koje su rušili.

"Hoće da prošeku neku ulicu."

"Izgleda", reče Bil.

Produžili smo obalom oko ostrva. Reka je bila tamna; prođe jedan blistavo osvetljen brodić brzo i nečujno uz reku i iščeze ispod mosta. Dalje nizvodu dreždala je Notr Dam prema noćnom nebu. Prelazeći preko drevnog pešačkog mosta sa keja Betin na levu obalu Sene, zastadosmo na mostu i bacismo pogled niz reku na Notr Dam. Ostrvo je sa mosta izgledalo mračno, zgrade su se visoko ocrtavale na nebu, a drveće se pretvorilo u senke.

"Baš je impozantno", reče Bil. "Gospode, baš volim što sam se vratio."

Naslonili smo se na drvenu ogradu mosta i posmatrali svetlosti velikih mostova uzvodno. Pod nama je voda bila glatka i crna. Bešumno je proticala pored stubova mosta. Kraj nas prođoše čovek i žena. Išli su zagrljeni.

Prešli smo preko mosta i pošli uz ulicu Kardinala Lemona. Bila je strma, i uspeli smo se njome sve do trga Kontrskarp. Kroz lišće drveća na skveru probijala se svetlost lučnih lampi, a ispod drveća je stajao autobus "S", spreman da krene. Kroz vrata kafane "Veseli Crnac" dopirala je muzika. Kroz prozore kafane "Kod amatera" video sam dugačak cinkani bar. Napolju su na terasi pili radni ljudi. U otvorenoj kuhinji "Amatera" je jedna devojka pržila krompir na ulju. Jelo se kuvalo u gvozdenom loncu. Devojka nasu velikom kašikom u tanjir za starca koji je tu stajao, držeći u jednoj ruci bocu crvenog vina.

"Hoćeš li da popijemo nešto?"

"Neću", reče Bil. "Ne pije mi se."

Sa trga Kontrskarp smo skrenuli udesno i pošli ravnim uskim ulicama s visokim starim kućama na obema stranama. Pojedine kuće su štrcale na trotoar. Druge su bile uvučene. Izbili smo na ulicu Po d’Fer i išli njome sve dok nas nije dovela do ulice Sen Žak, koja se pružala tačno u pravcu sever—jug, pa onda pođosmo na jug, pored Val d’Grasa, potisnutog u dno dvorišta, iza gvozdene ograde, pa na bulevar Por Roajal.

"Šta bi ti?" upitah Bila. "Da odemo do kafane i da se nađemo s Majklom i Bret?"

"Što da ne?"

Išli smo bulevarom Por Roajal sve dok se nije ulio u Monparnas, zatim smo produžili pored "Lila", "Lavinja", i drugih kafanica, "Damoa", prešli ulicu kod "Rotonde" i prošli pored njenih svetiljki i stolova do "Selekta".

Majki nam pođe u susret između stolova. Bio je opaljen suncem i odlično je izgledao.

"Zdravo, Džek!" reče on. "Zdravo! Zdravo! Kako si, stari druže?"

"Odlično izgledaš, Majki."

"Odlično se i osećam. Kolosalno. Samo sam šetao i ništa drugo. Šetao celog bogovetnog dana. Jedna čaša na dan, s majkom za vreme čaja."

Bil je otišao u bar. Stajao je razgovarajući sa Bret, koja je s prekrštenim nogama sedela na visokoj stolici. Bila je bez čarapa.

"Milo mi je što te vidim, Džek", reče Majki. "Malo sam nakresan, znaš. Čudno, zar ne? Vide li ti moj nos?"

Na korenu nosa imao je mrlju sasušene krvi.

"To su mi napravili koferi jedne stare gospođe", reče Majki. "Digao sam se da joj pomognem da skine, a oni padoše na mene."

Bret mu mahnu iz bara svojom muštiklom, nabravši uglove očiju.

"Stara gospođa", reče Majki. "Njeni koferi padoše na mene. Hajdemo unutra da vidimo Bret. Silna je ona, kažem ti. Bret, baš si divna žena. Gde nađe taj šešir?"

"Kupio mi drugar. Ne dopada ti se?"

"Strašan šešir. Da uzmeš neki ljudski šešir."

"0, sad smo puni para", reče Bret. "Nego, jesi li se upoznao s Bilom? Baš si mi ti neki domaćin, Džek."

Okrenula se Majklu. "Ovo je Bil Gorton. Ova pijanica je Majki Kembel. Gospodin Kembel je bankrot, još pod stečajem."

"Baš tako. Znaš, juče sam u Londonu video svog bivšeg ortaka. Onog što mi je sve zamesio."

"Šta kaže?"

"Častio me je čašicom. Što i da ne primim, pomislio sam. Dakle, Bret, baš si silna. Ne nalazite da je lepa?"

"Lepa? S ovakvim nosem?" "Baš je sladak nos. De, okreni ga ovamo. Je li da je dražesna?"

"Bolje bi bilo da smo ovog čoveka zadržali u Škotskoj."

"Nego, Bret, danas ranije da legnemo." "Majki, ne budi nepristojan. Ne zaboravi da u ovom baru ima

i dama."

"Zar nije dražesna? Šta ti kažeš, Džek?" 112 ,

"Večeras se održava meč", reče Bil. "Da li vam se ide?"

"Meč?" reče Majki. "Ko se boksuje?"

"Ledu i još neko."

"Taj Ledu je odličan", reče Majki. "Stvarno bih voleo da ga vidim." Pokušavao je da se pribere.

"Ali ne mogu da idem. Imam randevu s ovom osobom. Stvarno, Bret, nabavi nov šešir."

Bret natuče filcani šešir duboko na jedno oko i osmehnu se ispod oboda. "Vas dvojica idite na meč. Ja ću morati da vodim gospodina Kembela pravo kući."

"Nisam pijan", reče Majki. "Možda samo malčice. Stvarno, Bret, baš si dražesna."

"Idite na meč", reče Bret. "Gospodin Kembel postaje nesnosan. Kakvi su to izlivi nežnosti, Majki?"

"Stvarno, baš si dražesna."

Poželesmo laku noć. "2ao mi je što ne mogu da idem", reče Majki. Bret se nasmeja. Osvrnuh se na vratima. Majki je govorio, oslonivši se rukom o bar i pognuvši se prema Bret. Bret ga je sasvim hladno posmatrala, ali su joj se uglovi očiju smešili.

Napolju na trotoaru rekoh: "Baš hoćeš da ideš na taj meč?"

"Naravno", reče Bil. "Ako ne moramo pešice."

"Majki se propisno uzbudio zbog svoje prijateljice", rekoh u taksiju.

"Pa, brate, ne možeš mu mnogo ni zameriti", reče Bil.

IX

Meč između Ledua i Kid Frensisa održan je dvadesetog juna uveče. Bio je to dobar meč. Sledećeg jutra sam dobio pismo od Roberta Kona, poslato iz Andeja. Pisao je da živi vrlo mirno: kupa se, igra pomalo golf i mnogo bridž. Andej ima sjajnu plažu, ali on nestrpljivo očekuje da pođe na pecanje. Kad ću ja stići? Da li bih bio tako dobar da mu nabavim struk s dve udice, platiće mi kad budem došao.

Tog jutra sam iz kancelarije pisao Konu da ćemo Bil i ja krenuti iz Pariza dvadeset i petog, sem ako mu drugačije ne telegrafišem, i da ćemo se s njim sastati u Bajoni, odakle bismo se autobusom prevezli preko planine do Pamplone. Oko sedam sati iste večeri navratio sam u "Selekt" da vidim Majkla i Bret. Tamo ih nije bilo, te pređoh do "Dingoa". Sedeli su unutra za barom.

"Zdravo, dragi." Bret pruži ruku.

"Zdravo, Džek", reče Majki. "Čini mi se da sam sinoć bio nakresan."

"Još kako", reče Bret. "Sramota."

"Znaš šta", reče Majki. "Kad vi idete u Španiju? Nemate ništa protiv da i mi pođemo s vama?"

"To bi bilo kolosalno."

"Stvarno nemate ništa protiv? Znaš, ja sam već bio u Pamploni. Bret se pomamila da ide. Jesi li siguran da ne bismo bili jeziva gnjavaža?"

"Ne govori gluposti."

"Znaš, malo sam nakresan. Ne bih te ovako ni pitao da nisam. Dakle, sigurno nemate ništa protiv?"

"Ta prestani već jednom, Majki", reče Bret. "Zar bi ti i rekao sad da ima nešto protiv? Pitaću ga ja kasnije."

"Ali stvarno nemaš ništa protiv, je l’ da?"

"Nemoj više pitati ako nećeš da mi se smuči. Bil i ja polazimo dvadeset i petog ujutru."

"Zbilja, gde je Bil?" upita Bret.

"Otišao je u Šantiji da ruča s nekim društvom."

"Sjajan dečko", reče Majki. "Sjajan, da znaš."

"Nisi ga ni zapamtio", reče Bret.

"Jesam. Savršeno sam ga zapamtio. Znaš šta, Džek. Mi ćemo krenuti dvadeset i petog uveče. Bret ne može da ustane rano."

"Pa i ne mogu!"

"Ako nam stigne novac i ako stvarno nemate ništa protiv."

"Stići će, ne brini. Ja ću se pobrinuti."

"Reci mi: šta treba da nabavim od pribora?"

"Nabavi dvatri pruta s koturima, zatim strukove i mušice."

"Ja neću da pecam", reče Bret.

»Onda ponesi dva pruta, tako da Bil ne mora da kupuje."

"U redu", reče Majki. "Poslaću telegram upravniku."

"Ala će to biti divno", reče Bret. "Španija! Fino ćemo se provesti."

"Dvadeset i petog… U koji dan to pada?"

"U subotu."

"Moraćemo se pozu i."

"E, moram da odem do berberina", reče Majki.

"Ja moram da se okupam", reče Bret. "Otprati me do hotela, Džek. Budi drugar."

"Dakle, odseli smo u hotelu kakav samo može biti", reče Majki. "Mislim da je neki burdelj!"

"Bili smo ostavili svoje kofere ovde kod "Dingoa", pa kad smo ušli u taj hotel, pitali nas da li želimo sobu samo za popodne. Izgleda da im je bilo strašno milo što ostajemo ćelu noć."

"Ja lično verujem da je burdelj", reče Majki. "A ja bar znam."

"Ta prestani i idi da se šišaš."

Majki ode. Bret i ja ostadosmo kod bara.

"Još jednu?"

"Može."

"Bila mi je potrebna", reče Bret.

Pođosmo ulicom Delambr.

"Nisam te videla od kako sam se vratila", reče Bret.

"Nisi."

"Pa kako si, Džek?" ,

"Odlično."

Bret me pogleda. "Nego, ide li i Robert Kon na ovaj izlet?" reče.

"Ide. Zašto?"

"Ne nalaziš da će mu malo teško pasti?"

"Zašto bi?"

"Šta misliš, s kim sam bila u San Sebastijanu?"

"Čestitam", rekoh.

Produžili smo.

"Zašto si to rekao?"

"Ne znam. Šta bi ti htela da kažem?"

Produžili smo i skrenuli u drugu ulicu.

"Sasvim se dobro ponašao. Postaje pomalo dosadan."

"Je li."

"Mislila sam nekako da će to biti dobro za njega."

"Još malo pa da se upišeš u dobrotvorno društvo."

"Nemoj da si tako gadan."

"Neću biti."

"Zbilja nisi znao?"

"Nisam", rekoh. "Verovatno da nisam ni mislio na to."

"Misliš da će mu mnogo teško pasti?"

"To je njegova stvar", rekoh. "Obavesti ga da dolazite. Uvek može da ne dođe."

"Pisaću mu i daću mu priliku da se izvuče."

Nisam više video Bret sve do dvadeset i četvrtog juna uveče.

"Imaš li vesti od Kona?"

"Naravno. Oduševljen je."

"Zaboga!"

"I meni samom je bilo malo čudno."

"Kaže da jedva čeka da me vidi."

"Da ne misli da dolaziš sama?"

"Ne. Pisala sam mu da dolazimo svi zajedno. I Majki i svi."

"Sjajan je."

"Zar ne?"

Očekivali su da će im novac stići sutradan. Dogovorili smo se da se nađemo u Pamploni. Išli bismo pravo za San Sebastijan, a odatle vozom. Našli bismo se svi u Pamploni kod Montoje. Ako ne dođu najdalje do ponedeljka, mi bismo otišli u međuvremenu u planine do Burgete da počnemo s pecanjem. Do Burgete ima autobus. Napisao sam im plan puta, da bi mogli da idu za nama.

Bil i ja smo pošli jutarnjim vozom sa stanice Orsej. Dan je bio prijatan, ne suviše topao, a predeli lepi od samog početka. Otišli smo u kola za ručavanje i doručkovali. Pri polasku iz kola zatražio sam od šefa kola kupone za prvu partiju.

"Ima tek za petu."

"Kako to?"

U tom vozu se uvek ručalo samo u dve partije i u obe je uvek bilo dovoljno mesta.

"Sve je rezervisano", reče šef kola za ručavanje.

"Peta partija će biti u tri i trideset."

"Ovo nije prijatno", rekoh Bilu.

"Daj mu deset franaka."

"Uzmite", rekoh. "Želeli bismo da ručamo u prvoj partiji."

Stavio je deset franaka u džep.

"Hvala", reče. "Preporučio bih gospodi da uzmu nekoliko sendviča. Za prve četiri partije su sva

mesta zauzeta još u putničkom birou."

"Ti ćeš, brajko moj, daleko doterati", reče mu Bil na engleskom. "Da sam ti dao pet franaka, valjda bi nam savetovao da skačemo iz voza."

"Comment?"‘ Kako? "Idi do đavola!" reče mu Bil. "Spremi sendviče i bocu vina. Reci mu to, Džek."

"I pošaljite nam u susedni vagon." Objasnio sam mu gde smo.

U našem kupeu je sedeo jedan čovek sa svojom ženom i njihovim dečakom.

"Rekao bih da ste vi Amerikanci, zar ne?" upita čovek. "Prijatno putovanje?"

"Divno", reče Bil.

"Tako i treba. Putujte dok ste mladi. Mama i ja smo uvcV želeli da dođemo ovamo, ali smo morali malo da se strpimo."

"Mogao si da dođeš pre deset godina da si hteo", reče žena. "Uvek si govorio: ‚Vidi prvo Ameriku’. Mogu da kažem da smo dosta videli, uzduž i popreko."

"Znate, u ovom vozu ima mnogo Amerikanaca", ?eče muž. "Ima ih sedam vagona — svi iz Dejtona iz Ohaja. Išli su na hodočašće u Rim, a sad idu u Bijaric i Lurd."

"Aha, ti li su. Hodočasnici. Prokleti puritanci!" reče Bil.

"Iz koga ste kraja Amerike vi momci?"

"Kanzas Sitija", rekoh. "On je iz Čikaga."

"Idete obojica u Bijaric?"

"Ne. Idemo u Španiju na pecanje."

"No, to me nikad nije privlačilo. Ali tamo u mom kraju mnogi se time bave. Imamo neka od najboljih mesta za pecanje u Montani. Išao sam i ja tamo s drugovima, ali me baš ništa nije privlačilo."

"Nisi se pretrgao od pecania na tim izletima", reče njegova žena. ;

On nam namignu.

"Znate kakve su žene. Ako poneseš koju flašu ili koji sanduk piva, misle da je smak sveta."

"Eto, takvi su vam muškarci", obrati nam se žena. Poravnala je svoju prostranu suknju. "Glasala sam protiv prohibicije njemu za ljubav, a i što volim da imamo malo piva u kući, a on sad ovako govori. Čudo da uopšte nađu neku da se ožene."

"Nego", reče Bil, "znate li da je ta banda Bratstva hodočasnika monopolisala kola za ručavanje sve

do pola četiri po podne?"

"Nije valjda? Ne mogu oni tek tako."

"Probajte da nađete mesto."

"Onda, mama ne bi bilo zgoreg da se vratimo i ponovo doručkujemo."

Ustala je i doterala svoju haljinu.

"Momci, da li biste pripazili na naše stvari? Hajde, Hjuberte."

Sve troje odoše u kola za ručavanje. Nekoliko trenutaka posle njihovog odlaska prođe vagonom kelner pozivajući prvu partiju, i hodočasnici, zajedno sa sveštenicima, počeše da se redaju kroz hodnik. Naš prijatelj se nije vratio sa svojima. Kroz hodnik prođe kelner s našim sendvičima i bocom šablisa, i mi ga pozvasmo.

"Danas ćete imati pune ruke posla", rekoh.

On klimnu glavom. "Sad počinju, u deset i po."

"Kad ćemo mi ručati?"

"Eh! Kad ću ja ručati?"

Ostavio je dve čaše uz bocu; platismo mu sendviče i dadosmo mu napojnicu.

"Doći ću po tanjire", reče, "ili ih vi donesite sa sobom."

Jeli smo sendviče, pili šablis i posmatrali predeo kroz prozor. Pšenica je tek počela da dozreva, a polja su bila puna bulki. Promicale su zelene livade, lepo drveće i pokatkad velike reke i zamkovi daleko u drveću.

U Turu smo izašli i kupili još jednu bocu vina, a kad smo se vratili natrag u kupe, tu su već ugodno sedeli gospodin iz Montane, njegova žena i sin Hjubert.

"Je li lepo za plivanje u Bijaricu?" upita Hjubert.

"Ovaj dečko je lud dok se ne dokopa vode", reče njegova mati. "Dečacima teško pada putovanje."

"Fino se pliva", rekoh ja. "Ali je opasno kad je bura."

"Jeste li dobili ručak?" upita Bil.

"Nego šta. Lepo smo zaseli kad su počeli da ulaze, pa su sigurno mislili da smo i mi iz društva. Jedan kelner nam reče nešto na francuskom, a onda jednostavno poslaše trojicu natrag."

"Mislili su da smo neki Šokci", reče čovek. "Svakako da se po tome vidi moć katoličke crkve. Šteta,

momci, što niste katolici. Onda biste dobili ručak, nema šta."

"Ja jesam", rekoh. "Baš zato se i sekiram."

Najzad, ručali smo u četiri i četvrt. Bil je na kraju postao prilično nezgodan. Uhvatio je za kaput jednog sveštenika koji se vraćao zajedno s jednom grupom hodočasnika.

"Oče, kada će se i nama protestantima pružiti prilika da ručamo?"

"Ništa mi nije poznato o tome. Jeste li dobili kupone?"

"Ovo bi moglo naterati čoveka da se upiše u Kluklucksklan", reče Bil. Sveštenik se osvrnu i pogleda ga.

U kolima za ručavanje su kelneri služili peti uzastopni obed. Kelner koji nas je posluživao bio je sav u znoju. Bela bluza mu je bila ljubičasta pod pazuhom.

"Mora biti da je popio more vina."

"Ili nosi ljubičaste potkošulje."

"Da ga pitamo?"

"Nemoj. Suviše je umoran."

Voz je u Bordou stajao pola sata, te izиđosmo kroz stanicu da se prošetamo. Nismo imali vremena da odemo u grad. Potom smo prošli kroz Land i posmatrali zalazak sunca. Kroz borovu šumu su bile prosečene široke krčevine radi obezbeđenja od požara, i kroz njih su se, kao kroz bulevare, videli šumoviti bregovi u daljini. Večerali smo oko sedam i trideset i posmatrali predeo kroz otvoren prozor kola za ručavanje. Čitav predeo je bio peskovit, obrastao borovinom i zarastao u vres. Na malim proplancima su se pomaljale kuće, a pokatkad bismo prošli pored neke strugare. Bilo se smrklo: s one strane prozora naslućivao se vreo, peskovit i taman predeo. Oko devet časova uđosmo u Bajonu. Onaj čovek, njegova žena i Hjubert rukovaše se s nama. Produžili su dalje do La Negres, da uhvate voz za Bi jarić.

"Dakle, želim vam svaku sreću", reče on.

"Pazite se na tim borbama s bikovima."

"Možda ćemo se videti u Bijaricu", reče Hjubert.

Siđosmo sa svojim koferima i pecačkim priborom, prođosmo kroz mračnu stanicu, pa izbismo na svetlost i niz taksija i hotelskih autobusa. Tu je, zajedno s hotelskim osobljem, stajao Robert Kon. Isprva nas nije video. Tada pohita k nama.

"Zdravo Džek. Jesi li dobro putovao?"

"Odlično", rekoh. "Ovo je Bil Gorton."

"Milo mi je."

"Idemo", reče Kon. "Uzeo sam kola." Bio je malo kratkovid. Ranije to nisam nikad primetio. Posmatrao je Bila, trudeći se da stvori sebi sliku o njemu. A bio je i zbunjen.

"Idemo u moj hotel. Pristojan je. Sasvim je prijatan."

Uđosmo u kola, pa kočijaš podiže kofere na sedište pored sebe, pope se i pucnu bičem, te pređosmo preko mračnog mosta i uđosmo u grad.

"Neobično mi je milo što sam vas upoznao", obrati se Kon Bilu. "Toliko sam čuo o vama od Džeka i čitao sam vaše knjige. Jesi li dobio moje pismo, Džek?"

Kola se zaustaviše pred hotelom, i svi siđosmo i uđosmo unutra. Hotel je bio prijatan, osoblje u portirnici vrlo vedro, i svaki od nas je dobio lepu sobicu.

X

Ujutru je bilo vedro; polivali su ulice u gradu, i mi smo svi doručkovali u kafani. Bajona je prijatan grad. Liči na neki veoma čist španski grad i leži na velikoj reci. Iako je bilo rano jutro, na mostu preko reke je već bila vrućina. Iziđosmo na most i zatim prošetasmo kroz grad.

Pošto nikako nisam bio siguran da će Majklove udice stići na vreme iz Škotske, potražili smo radnju s pecačkim priborom, i najzad kupismo jednu udicu, za Bila, na spratu iznad neke trgovine s tekstilom. Čovek koji je prodavao pribor bio je izišao, pa smo morali čekati da se vrati. Najzad se pojavio, i mi kupismo jevtino sasvim dobru udicu i dve mreže.

Ponovo smo izišli na ulicu i pogledali katedralu. Kon reče nešto kako je katedrala vrlo lep primer ovog ili onog — ne sećam se više čega. Čini mi se da je to bila ljupka katedrala, ljupka i tamna, kao španske crkve. Zatim smo se uspeli pored stare tvrđave i stigli do sedišta mesnog Inicijativnog sindikata, odakle je trebalo da polazi autobus. Tu nam rekoše da autobuski saobraćaj počinje tek prvog jula. U putničkom birou smo saznali koliko do

Pamplone moramo platiti auto, pa iznajmismo jedan za četiri stotine franaka u velikoj garaži odmah do ugla iza Gradskog pozorišta. Ugovorili smo da auto za četrdeset minuta dođe po nas pred hotel i svratili u kafanu na trgu, gde smo doručkovali i popili pivo. Bila je vrućina, ali je grad odisao britkom svežinom ranog jutra, i bilo je prijatno sedeti u kafani. Podigao se povetarac; osećalo se kako vazduh dolazi s mora. Po trgu su šetkali golubovi, kuće su imale onu žutu, suncem prepečenu boju, i meni se nije išlo iz kafane. Ali smo morali otići u hotel da spakujemo kofere i platimo račun. Platismo pivo — vukli smo kocku oko toga, i čini mi se da je Kon platio — i odosmo do hotela. Na Bila i mene je došlo samo po šesnaest franaka i deset od sto za poslugu. Poslali smo da nam snesu stvari dole i čekali smo Roberta Kona. Dok smo čekali, spazio sam na parketu jednu bubašvabu koja je bila bar tri inča dugačka. Pokazah je Bilu, a zatim je zgazih cipelom. Složismo se da je sigurno baš tog trenutka došla iz vrta. Hotel je zaista bio strašno čist.

Najzad siđe i Kon, te odosmo svi do auta. Bila su to velika zatvorena kola, sa šoferom u belom mantilu s plavom kragnom i manžetama. Rekosmo mu da spusti krov auta. Složio je kofere, pa krenusmo ulicom iz grada. Prošli smo pored ljupkih vrtova, sa lepim izgledom na grad za nama, a zatim zašli u zelen talasast predeo, kroz koji se put stalno penjao. Prolazili smo pored mnogih Baska sa volovima i stokom koja je teglila kola putem, i pored ljupkih seoskih kuća niskih krovova, sve belo okrecenih. U baskijskom kraju su polja posvuda sočna i zelena, a kuće i sela izgledaju imućna i čista. Svako selo ima igralište za pelotu, i na nekim je igrala dečurlija na vrelom suncu. Po zidovima crkava je pisalo da je zabranjeno upotrebljavati ih za pelotu, a kuće po selima su bile pokrivene crvenim crepovima. Zatim je put skrenuo i počeo da se penje, te smo išli uzbrdo, uza samu padinu, s dolinom ispod nas dok su se iza nas bregovi protezali k moru. More se nije moglo videti. Bilo je suviše daleko. Mogli su se videti samo bregovi i opet bregovi, i naslućivati gde leži more.

Pređosmo špansku granicu. Tu su se nalazili jedna rečica i most, i s jedne strane španski karabinijeri u bonapartovskim šeširima od lakovane kože i karabinima preko leđa, a s druge gojazni Francuzi sa šapkama i brkovima. Otvorili su samo jedan kofer, uzeli pasoše i pregledali ih. S obe strane granice nalazila se po jedna trgovina s gostionicom. Šofer je morao da uđe i da popuni neke formulare radi

kola, a mi iziđosmo i pređosmo do reke da pogledamo ima li pastrmki. Bil je pokušao da porazgovara španski s jednim karabinijerom, ali nije išlo baš najbolje. Robert Kon je, pokazujući prstom, upitao da li u reci ima pastrmki, i karabinijer reče da ima, ali ne mnogo.

Upitao sam ga da li ikada peca, a on reče ne, — ne zanima ga.

Baš u tom trenutku približi se mostu jedan starac s dugom, od sunca izbeljenom kosom i bradom, u odelu koje kao da je bilo sašiveno od sargije. Nosio je dugačku motku, a na leđa je zabacio jedno jare, vezano za četiri noge, dok mu je glava visila.

Karabinijer mu mahnu sabljom da se vrati. Čovek se okrenu bez ijedne reci i krenu natrag po belom drumu u Španiju.

"Šta je to bilo s ovim starim?" upitah.

"Nema nikakvu propusnicu."

Ponudih stražara cigaretom. Poslužio se i zahvalio mi.

"Šta će sad da radi?" upitah.

Stražar otpljucnu u prašinu.

"O, pregaziće reku."

"Da li se mnogo krijumčari?"

"0, provlače se oni."

Izišao je šofer, savijajući dokumenta i stavljajući ih u unutrašnji džep svog kaputa. Svi uđosmo u kola, i ona krenuše belim prašnjavim drumom u Španiju. Predeo je neko vreme bio isti kao i dotad. Zatim smo, stalno se penjući, prešli najvišu tačku jednog klanca, drumom koji se probijao u zavojima, a onda smo ušli u pravu Španiju. Tu su se protezale duge mrke planine, tu i tamo poneki bor, a u daljini bukove šume na ponekoj padini. Drum je vodio duž prevoja, zatim se naglo spuštao, te je šofer morao da trubi, da uspori i da skrene da ne bi naleteo na dva magarca što su spavala na drumu. Spustili smo se i ostavili planine za sobom, pa onda kroz hrastovu šumu; u šumi je paslo belo stado. Pod nama su se nalazile travne ravnice i bistre reke, a zatim pređosmo jednu reku i prođosmo kroz jedno sumorno seoce, pa opet pođosmo uzbrdo. Peli smo se sve više i više, prešli još jedan visok prevoj i skrenuli duž njega, pa drum skrenu udesno i naniže i ugledasmo daleko prema jugu čitav jedan nov planinski lanac, mrk i kao prepečen i izbrazdan u neobične oblike.

Malo posle smo izišli iz planina: s obe strane druma je raslo drveće, pa reka, pa polja zrelog žita, i put se, još uvek beo, pružao pravo pred nama, a zatim se uspeo na malu uzvišicu. U daljini s leve strane video se breg sa starim zamkom oko koga su se pribile zgrade; jedno polje žita je dopiralo do samih njegovih zidina i talasalo se na vetru. Sedeo sam napred sa šoferom, pa sam se okrenuo. Robert Kon je bio zaspao, ali je Bil posmatrao i klimnuo mi glavom. Zatim smo prolazili kroz prostranu ravnicu; s desne strane se neka velika reka ljeskala na suncu kroz drvored, a u daljini se video plato

Pamplone kako se izdiže iz ravnice, i gradske zidine, i velika mrka katedrala i izlomljeni obrisi drugih crkava. Iza platoa su se dizale planine, i planine su bile svud gde god bi se bacio pogled, a beo drum je stremio preko ravnice ka Pamploni.

U grad smo ušli s druge strane platoa, vrletnim i prašnjavim drumom koji se strmo penjao između lisnatih drvoreda, a zatim je pošao ravno kroz novi deo grada koji se podiže izvan starih zidina. Prošli smo pored arene, visoke i bele na suncu kao da je od betona, izbili sporednom ulicom na prostran trg i zaustavili se pred hotelom "Montoja".

Šofer nam pomože da skinemo prtljag. Gomila dečurlije zagledala je auto, i trg je bio vreo, drveće se zelenelo, zastave su visile na kopljima. Prijatno je bilo pobeći od sunca u hladovinu arkada što opervažuju ceo trg. Montoja se obradovao kad nas je video; rukovao se s nama i dao nam je lepe sobe prema trgu, a zatim smo se umili i doterali i sišli u trpezariju na ručak. Šofer je takođe ostao da ruča, a posle mu platismo, pa on krenu natrag za Bajonu.

Kod Montoje ima dve trpezarije. Jedna je gore na drugom spratu i gleda na trg. Druga je dole, jedan sprat niže od nivoa trga, i ima vrata što vode na zadnju ulicu kojom prolaze bikovi kad zorom jure ulicama na putu za arenu. Uvek je sveže u toj donjoj trpezariji, i mi smo vrlo dobro ručali. Prvi obed u Španiji, sa svojim predjelom, jednim jelom od jaja, dva jela s mesom, povrćem, salatom, slatkišima i voćem, predstavlja pravi prepad. Morate popiti mnogo vina da bi sve to sišlo dole. Robert Kon je pokušao da kaže da uopšte ne želi drugo jelo s mesom, ali mi nismo hteli da mu prevedemo, te mu kelnerica donese nešto drugo umesto toga — hladno pečenje, čini mi se. Kon je bio prilično nervozan otkako smo se sastali u Bajoni. Nije znao da li nam je poznato da je Bret bila s njim u San Sebastijanu, i stoga nije znao kako da se ponaša.

"Dakle", rekoh, "Bret i Majki treba večeras da stignu."

"Nisam siguran da će doći", reče Kon.

"A zašto?" reče Bil. "Naravno da će doći."

"Oni uvek zadocnjavaju", rekoh ja.

"Pre bih rekao da neće doći", reče Kon.

Rekao je to s malo naduvenim izrazom čoveka koji bolje zna, što nas je obojicu žacnulo.

"Da se kladimo u pedeset pezeta da će večeras biti ovde", reče Bil. On se uvek kladi kad se naljuti, i stoga se obično nepromišljeno kladi.

"Primam", reče Kon. "Važi. Zapamti, Džek, Pedeset pezeta."

"Zapamtiću sam", reče Bil. Video sam da se bio naljutio i želeo sam da ga stišam.

"Svakako da će doći", rekoh, "ali možda ne večeras."

"Želite li da povučete opkladu?" upita Kon.

"Ne. Zašto bih? Može i u sto, ako hoćete."

"Važi. Primam."

"Sad dosta", rekoh. "Inače ćete morati da unesete u opkladnu knjigu i da odvojite nešto i za mene."

"Ja sam zadovoljan", reče Kon. Osmehnuo se. "Uostalom, verovatno ćete to povratiti na bridžu."

"Još niste dobili", reče Bil.

Izišli smo da ispod arkada odšetamo do kafane "Irunja", na kafu. Kon reče da ide prekoputa da se obrije.

"Je li, ima li uopšte izgleda da dobijem ovu opkladu?" — upita me Bil.

"Slab si. Oni nikad nigde ne stignu na vreme. Ako im ne dođe novac, sigurno je kao grad da neće doći večeras."

"Pokajao sam se čim sam otvorio usta. Ali sam morao da mu pariram. Pretpostavljam da je čovek na svom mestu, ali otkud mu ta poverljiva obaveštenja. Majki i Bret su se sa nama dogovorili da dođu ovamo."

Ugledah Kona kako dolazi preko trga.

"Evo ga ide."

"Samo neka izbegava to nadmeno i jevrejsko ponašanje."

"Berbernica je zatvorena", reče Kon. "Otvara se tek u četiri."

Popili smo kafu kod "Irunje", sedeći u ugodnim pletenim stolicama i posmatrajući iz hladovine arkada prostrani trg. Malo posle Bil ode da napiše neka pisma, a Kon prekoputa u berbernicu. Berbernica je bila još zatvorena, pa se resio da ode do hotela da se okupa, a ja sam posedeo napolju pred kafanom i zatim otišao da se prošetam po gradu. Bila je velika vrućina, ali sam se držao senovite strane ulica; prošao sam kroz pijacu i bilo mi je prijatno da ponovo razgledam grad. Otišao sam do Ajuntamijenta i našao starog gospodina preko koga se svake godine pretplaćujem na ulaznice za borbe s bikovima: dobio je novac koji sam mu poslao iz Pariza, obnovio moju pretplatu, i tako je sve bilo u redu. Bio je arhivar, i u njegovom nadleštvu su se nalazile sve gradske arhive. To nema nikakve veze sa ovom pričom. U svakom slučaju, kancelarija mu je imala jedna zeleno tapecirana vrata i jedna velika drvena vrata, i kad sam izišao, ostao je da sedi usred arhiva što su pokrivale sve zidove; zatvorio sam oboja vrata, a kad sam izlazio iz zgrade na ulicu, vratar me zaustavi da mi očetka kaput.

"Mora biti da ste bili u nekom autu", reče.

Okovratnik pozadi i gornji deo ramena bili su sivi od prašine.

"Od Bajone."

"Da, da", reče on, "po mestu gde je pala prašina video sam da ste bili u autu." Tako mu dadoh dva bakrena novčića.

U dnu ulice ugledah katedralu i uputih se k nnjoj. -Njena fasada mi se učinila ružnom kad sam je prvi put video, ali mi se sad dopala. Uđoh. Unutra je bilo turobno i mračno, stubovi su se visoko uzdizali, i svet se molio, a mirisalo je na tamjan, i bilo je nekoliko divnih velikih prozora. Klekoh i počeh da se molim, i molio sam se za svakoga ko mi je pao na pamet: za Bret i Majkla, i Bila, i Roberta Kona i za sebe, i za sve toreadore, ponaosob za one što sam ih voleo, a đuture za sve ostale, zatim sam se ponovo molio za sebe, i dok sam se molio za sebe, osetih da postajem dremljiv, pa sam se molio da borbe s bikovima budu dobre, da fijesta bude fina i da nešto upecamo. Pitao sam se ima li još nešto za šta bi trebalo da se molim, pa sam se setio da bih voleo da imam nešto novaca, i tako sam se molio da napravim mnogo para, i misleći kako ću da napravim pare podsetih se na grofa, pa sam počeo da se pitam gde li je sad, i bilo mi je žao što ga nisam video od one noći na Monmartru, i šta li mi je to Bret ispričala smešno o njemu. I kako sam ćelo vreme klečao s čelom oslonjenim na drvo preda mnom smatrajući da se molim, bio sam malo postiđen i bilo mi je žao što sam tako loš katolik, ali sam uviđao da tu ništa ne mogu učiniti, bar za neko vreme, a možda i nikad, ali da je to u svakom slučaju uzvišena vera, te sam samo zaželeo da budem pobožan, ili ću možda to biti idući put. I tada sam se obreo pod vrelim suncem na stepenicama katedrale: kažiprst i palac desne ruke su mi još bili vlažni i osećao sam kako se suše na suncu. Sunce je bilo vrelo i bleštavo: pređoh na drugu stranu idući pored zgrada i vratih se sporednim ulicama u hotel.

To veče smo za večerom zapazili da se Robert Kon bio okupao, obrijao, ošišao i oprao kosu i da je posle stavio nešto na kosu da bi mu ležala. Bio je nervozan, ali uopšte nisam pokušavao da mu pomog — nem. Voz iz San Sebastijana je trebalo da stigne u devet časova, i Bret i Majki su morali biti u njemu, ako uopšte dolaze. U dvadeset do devet nismo još bili ni na polovini večere. Robert Kon se diže od stola i reče da ide na stanicu. Rekoh da ću poći s njime, samo da bih mu pokvario račun. Bil reče da ni za šta na svetu ne bi prekinuo večeru. Rekoh da ćemo se odmah vratiti.

Otišli smo do stanice. Uživao sam u Konovoj nervozi. Nadao sam se da će Bret biti u vozu. Na stanici smo doznali da je voz u zakašnjenju, pa smo seli na jedna kolica za prtljag i čekali napolju u mraku. Nikad nisam video čoveka u civilnom životu tako nervoznog kao Roberta Kona — niti tako ustreptalog. Uživao sam u tome. Gadno je bilo uživati u tome, ali sam se i osećao gadno. Kon je imao neku čudesnu sposobnost da u svakom čoveku probudi ono najružnije.

Posle nekog vremena začusmo pisak lokomotive odozdo, s druge strane platoa, a zatim ugledasmo farove kako se približuju uzbrdo. Uđosmo u stanicu i stadosmo s gomilom sveta pored samog izlaza; voz dođe i stade, i svi počeše da izlaze.

Nije ih bilo u gomili. Čekali smo dok nisu svi prošli i izišli iz stanice i ušli u autobuse ili kola ili se zaputili u grad kroz mrak, sa svojim prijateljima i rođacima.

"Znao sam da neće doći", reče Robert. Vraćali smo se u hotel.

"Ja sam mislio da bi mogli doći", rekoh.

Kad smo stigli u hotel, Bil je jeo voće i dovršavao bocu vina.

"Nisu došli, šta?"

"Nisu."

"Nemate li ništa protiv, Kon, da vam onih sto pezeta dam sutra ujutru?" upita Bil. "Nisam uopšte još promenio novac."

"Ta ne mislite na to", reče Robert Kon. "Da se kladimo u nešto drugo. Može li se kladiti na borbe s bikovima?"

"Može, ali ne mora", reče Bil.

"To bi bilo kao klađenje na rat", rekoh ja. "Čovek ne mora biti materijalno zainteresovan."

"Jedva čekam da ih vidim", reče Kon.

Našem stolu priđe Montoja. U ruci je držao telegram: "Za vas." Pruži mi ga.

Pročitah: "Noćimo San Sebastijan."

"Od njih je", rekoh. Stavio sam telegram u džep. Inače bi bio red da im ga pokažem.

"Zadržali su se u San Sebastijanu", rekoh. "Pozdravljaju vas."

Ne znam zašto me je nešto gonilo da ga secam. U stvari, znam. Bio sam slepo, neumoljivo ljubomoran zbog onoga što je doživeo. Činjenica da sam to primio kao nešto što se samo po sebi razume nije ništa menjala u tome. Nesumnjivo da sam ga mrzeo. Mislim da ga uopšte nisam stvarno mrzeo sve dok se nije onako poneo za vreme ručka — to i dok se nije onako ulickao kod berberina. I tako stavih telegram u džep. Uostalom, meni je bio i upućen.

"Dakle", rekoh, "treba da krenemo podnevnim autobusom za Burgetu. Mogu doći za nama ako stignu sutra uveče."

Iz San Sebastijana su dolazila samo dva voza — jedan rano ujutru i onaj koji smo baš bili dočekali.

"To nije rđava ideja", reče Kon. „Što pre stignemo na reku, tim bolje."

"Meni je svejedno kad polazimo", reče Bil. "Što pre, to bolje."

Posedeli smo neko vreme u "Irunji" i popili kafu, a zatim prošetali do arene, pa preko polja i kroz drveće do ruba obronka, odakle smo posmatrali dole reku u tami. Otišao sam rano da legnem. Čini mi se da su Bil i Kon ostali dugo u kafani, jer sam već bio spavao kad su se vratili.

Ujutru sam kupio tri karte za autobus za Burgetu. Po voznom redu trebalo je da krene u dva. Ranije nije bilo ništa. Sedeo sam prekoputa kod "Irunje" i čitao novine kad spazih Roberta Kona gde dolazi preko trga. Prišao je stolu i seo na pletenu stolicu.

"Prijatna je ova kafana", reče. "Jesi li dobro spavao, Džek?"

"Spavao sam kao klada."

"Ja nisam baš najbolje spavao. A i dugo smo ostali, Bil i ja."

"Gde ste bili?"

"Ovde. A kad su zatvorili, prešli smo u onu drugu kafanu. Onaj čiča tamo govori nemački i engleski."

"U kafani ‚Suizo'?"

"U njoj. Zgodan neki čiča, izgleda. Čini mi se da je ta kafana bolja od ove."

"Nije tako prijatna po danu", rekoh. "Suviše toplo. Nego, uzeo sam karte za autobus." ne idem danas. Pođite ti i Bil."

"Uzeo sam kartu i za tebe."

"Daj mi je. Uzeću novac natrag."

"Staje pet pezeta."

Robert Kon izvadi pet pezeta u srebru i pruži mi. t

"Moram da ostanem", reče. "Znaš, bojim se da nije neki nesporazum po sredi."

"Pa sad", rekoh, "mogu i da ne dođu tričetiri dana ako počnu da se provode po San Sebastijanu."

"U tome i jeste stvar", reče Robert. "Bojim se da nisu očekivali da se nađu sa mnom u San Sebastijanu i da se nisu zbog toga zadržali tamo."

"Po čemu to zaključuješ?"

"Pa, pisao sam Breti i tako joj predložio."

"Zašto onda, do đavola, nisi ostao tamo i sačekao ih", zaustih da kažem, ali se uzdržah. Mislio sam da će mu to i samom pasti na pamet, ali ne verujem da je ikad došao na tu pomisao.

Sad je postao poverljiv; činilo mu je zadovoljstvo što može da govori tako kao da ja znam da ima nečeg između njega i Bret.

"Onda, Bil i ja krećemo odmah posle ručka", rekoh.

"Voleo bih da mogu i ja. Cele zime smo se radovali tom pecanju." Pao je u neku sentimentalnost. "Ali moram ostati. Stvarno moram. Ćim budu došli, odmah ću ih dovesti."

"Hajde da nađemo Bila."

"Moram da odem preko do berberina."

"Videćemo se na ručku."

Bila sam našao gore u njegovoj sobi. Brijao se.

"Ah, da, sinoć mi je sve to ispričao", reče Bil. "Mnogo voli da se ispoveda. Rekao je da je s Bretom ugovorio sastanak u San Sebastijanu."

"Odvratni lažov!"

"Ma nemoj", reče Bil. "Nemoj da se ljutiš. Nemoj već sad da se ljutiš. Zbilja, kako si se uopšte upoznao s tim tipom?"

"Ne utrpavaj to."

Bil se okrenu, poluobrijan, a zatim produži da govori u ogledalo, sapunjajući lice.

"Nisi li ga ti prošle zime poslao k meni u Njujork s jednim pismom? Hvala Bogu što stalno putujem. Nemaš još neke prijatelje Jevreje da ih vučeš sa sobom?" Protrljao je bradu palcem, pogledao je, pa ponovo počeo da struže.

"Pa i ti imaš neke da se zakitiš."

"To da. Imam i ja nekoliko gnjavatora. Ali ne mogu da se mere s tvojim Robertom Konom. Nego, začudo, još je i prijatan. Simpatičan mi je. Ali je prosto nemoguć."

"Ume da bude strašno prijatan."

"Znam. To je baš ono najgore."

Nasmejah se.

"Pa da, samo se smej", reče Bil. "Ti nisi bio s njim sinoć do dva sata."

"Baš te ugnjavio?"

"Užas. Šta je to, uopšte, između njega i Bret? Je li ona uopšte imala neke veze s njim?"

Podigao je bradu i istezao je levo i desno.

"Naravno. Bila je s njim u San Sebastijanu."

"Kakva nemoguća glupost. Zašto je to učinila?"

"Htela je da ode iz grada, a nigde ne može sama. Pričala mi je kako je mislila da će to biti dobro za njega."

"Kakve su sve jezive gluposti ljudi u stanju da učine. Zašto nije otišla s nekim iz svog društva? Ili s tobom? — ovo samo uzgred — ili sa mnom?

Zašto ne sa mnom?" Pažljivo pogleda svoje lice u ogledalu i nabaci podosta sapunice na obe jagodice. "Ovo je pošteno lice. Lice u koje bi svaka žena mogla imati poverenja."

"Nije ga uopšte zapazila."

"A trebalo je. Sve žene bi trebalo da ga zapaze. Ovo je lice koje treba prikazati na svim ekranima u zemlji. Svakoj ženi treba dati po jednu fotografiju ovog lica kad napušta oltar. Majke treba da pričaju svojim kćerima o ovom licu. Sine moj", on upravi brijač na mene, "pođi u svet s ovim licem i stvaraj sebi budućnost."

Pognuo se nad umivaonikom, oprao lice hladnom vodom, natrljao malo alkohola, pa se pažljivo zagledao u ogledalo, istežući svoju dugačku gornju usnu.

"Gospode!" reče. "Užasnog li lica."

Ogledao se u ogledalu.

"A što se tiče toga Roberta Kona", reče Bil, "on mi se smučio i može da ide do đavola, i strašno se radujem što ostaje ovde i što neće biti s nama na pecanju."

"Potpuno si u pravu."

"Idemo da pecamo pastrmke. Idemo da pecamo pastrmke u Irati, a sad ćemo za ručkom dobro da se napijemo domaćeg vina, pa ćemo se slavno provozati autobusom."

"Hajdemo. Da pređemo u Jrunju' i da počnemo", rekoh ja. m

XI

Na trgu je pržilo kad smo posle ručka izišli sa svojim prtljagom i futrolom s udicama da krenemo za Burgetu. Neki putnici su sedeli na krovu autobusa, dok su se drugi peli uz lestvice. Bil se pope gore i Robert sede kraj Bila da bi mi sačuvao mesto, a ja se vratih u hotel po nekoliko boca vina, da ih ponesemo sa sobom. Kad sam se vratio, autobus je bio prepun. Gore su na svim denjcima i koferima sedeli ljudi i žene, i sve žene su mahale svojim lepezama na suncu. Baš je bila vrućina. Robert siđe dole, i ja se ugurah na mesto koje mi je sačuvao na jedinoj drvenoj klupi što se nalazila na krovu.

Robert Kon je stajao u senci arkada čekajući da krenemo. Oslanjajući se na naše noge, ispred naše klupe opružio se po krovu autobusa jedan Bask, držeći na krilu veliku mešinu s vinom. Ponudio je mešinu Bilu i meni, i kad sam je nategao da otpijem, on je tako vesto i tako neočekivano imitirao zvuk sirene da sam prolio malo vina, i svi se nasmejaše. Izvinio se i naterao me da ponovo nategnem. Malo docnije opet zasvira kao sirena, i ja nasedoh i drugi put. Bio je vrlo vest u tome. Baskima se sviđalo. Čovek koji je sedeo do Bila govorio mu je nešto na španskom, ali Bil nije razumevao, te stoga ponudi čoveku bocu vina. Čovek odmahnu rukom da neće. Reče da je suviše vrućina i da je suviše mnogo pio za ručkom. Kad mu Bil drugi put ponudi bocu, on dobro povuče, pa su se onda obredili svi koji su sedeli na tom delu krova. Svaki je vrlo učtivo otpio, pa su nas posle naterali da je zapušimo i ostavimo. Svi su navaljivali da pijemo iz njihovih mešina. Bili su to seljaci koji su išli gore u brda.

Najzad, posle još nekoliko lažnih znakova sirenom, autobus krenu i Robert Kon nam mahnu rukom, a svi mu Baski otpozdraviše mahanjem. Čim smo izbili na drum, van grada, zasvežilo je. Prijala je ta vožnja na krovu, ispod samog drveća. Autobus je išao dosta brzo, tako da je povetarac dobro brisao, i dok smo se vozili drumom zasipajući prašinom krošnje, i nizbrdo, imali smo divan pogled kroz drveće na grad koji se podizao na grebenu nad rekom. Onaj Bask što se oslanjao na moja kolena pokaza nam grlićem mešine na ovaj pogled i namignu nam. Klimnu glavom.

"Fino, šta?"

"Silni su ljudi ovi Baski", reče Bil.

Bask što se oslanjao na moje noge bio je toliko preplanuo na suncu da je imao boju kože na sedlu. Nosio je crnu košulju kao i svi ostali. Njegov preplanuli vrat bio je sav izbrazdan. Okrenuo se i ponudio svoju mešinu Bilu. Bil mu pruži jednu našu bocu. Bask mu pripreti kažiprstom i vrati natrag bocu, utuknuvši dlanom zapušač. Podiže mešinu.

"Arriba! Arriba!" reče. "Podignite je."

Bil podiže mešinu, zabaci glavu i pusti mlaz vina da šikne iz mešine u usta. Kad je prestao da pije i spustio mešinu, nekoliko kapi mu se slivalo niz bradu.

"Ne! Ne!" povikaše nekoliko Baska. "Ne tako." Jedan istrže mešinu sopstveniku, koji se baš spremao da pokaže kako se to radi. Bio je mlad čovek; visoko je izdigao mešinu sasvim ispruženim rukama i pritisnuo je šakom, tako da mu je mlaz vina štrcao u usta. Držao je tako mešinu, i vino se u opruženom, snažnom luku slivalo u usta i on ga je bez predaha gutao vesto i pravilno.

"Ej bre!" povika sopstvenik mešine. "Čije je to vino?"

Onaj što je pio odbi ga pokretom malog prsta i osmehnu nam se očima. Zatim oštro preseče mlaz, hitro podiže mešinu i spusti je sopstveniku. Namignuo nam je. Sopstvenik tužno protrese mešinu.

Prođosmo kroz jedan grad i zaustavismo se pred postajom, i šofer natovari nekoliko paketa. Zatim ponovo krenusmo; po izlasku iz grada put poče da se penje. Prolazili smo kroz ratarski kraj sa krševitim bregovima koji su se spuštali u njive. Žitna polja su se puzala uz padine. Sad je, na visini, vetar počeo da povija žito. Drum je bio beo i prašnjav, i prašina se dizala pod točkovima i lebdela u vazduhu iza nas. Put se penjao u bregove i ostavljao dole bujna žitna polja. Sad se samo tu i tamo pojavljivao pokoji potes pod žitom na golim padinama i s obe strane rečica. Naglo smo skrenuli u stranu da bismo propustili dugačku zapregu od šest mazgi, koje su idući jedna za drugom vukle natovarena kola s visokim arnjevima. I kola i mazge su bili prekriveni prašinom. Odmah za njima je nailazila još jedna zaprega mazgi s drugim kolima. Ova kola su bila natovarena trupcima; arriero koji je terao mazge povi se unazad i pritegnu debele drvene kočnice dok smo prolazili. Predeo je tu gore bio sama golet: bregovi su se sastojali od krša i prepečene ilovače, izbrazdane kišom.

Posle jedne okuke ušli smo u jedan grad i s obe strane se neočekivano ukaza zelena dolina. Sredinom grada je proticala reka; vinogradi su dopirali do samih kuća.

Autobus se zaustavi pred postajom. Mnogo putnika siđe i mnogo prtljaga izvukoše ispod velikih cirada na krovu i spustiše dole. Bil i ja siđosmo i uđosmo u postaju. U oniskoj, mračnoj prostoriji bili su poredani sedla i amovi, i vile od mekog drveta, a sa tavanice su visili grozdovi espadrila, kaiševi slanine, venci belog luka i dugačke kobasice. Bilo je sveže i mračno; stajali smo ispred dugačke drvene tezge za kojom su dve žene služile piće. Na policama iza njih bile su naslagane namirnice i roba.

Popili smo obojica po jedan aguardiente i platili smo četrdeset santima za oba. Dao sam ženi pedeset santima da bi ostalo za napojnicu, ali mi ona vrati bakarnih deset santima, misleći da sam pogrešno razumeo cenu.

Dvojica naših Baska uđoše i saleteše nas da nas časte. Platili su po jedno piće, pa onda platismo mi po jedno piće, pa nas onda potapšaše po leđima i platiše još po jedno. Zatim smo platili mi, pa smo svi izišli na sunce i žegu i ponovo se popeli na krov autobusa. Sad je za svakoga bilo dovoljno mesta na klupi, te onaj Bask što je ležao na limenom krovu sede između nas dvojice. Žena koja je služila piće iziđe brišući ruke o kecelju i zapodenu razgovor s nekim u autobusu. Zatim iziđe šofer noseći dve pljosnate poštanske torbe i pope se na svoje mesto, pa krenusmo uz opšte mahanje.

Drum je odmah ostavio zelenu dolinu, i ponovo smo zašli među brda. Bil je vodio razgovor sa Baskom s mešinom. S druge strane klupe naže se k nama jedan čovek i upita na engleskom: "Vi ste Amerikanci?"

"Amerikanci."

"Bio sam tamo", reče. "Pre četrdeset godina."

Bio je to star čovek, crnpurast kao i ostali, s čekinjastom sedom bradom.

"Kako je bilo?" v "Šta rekoste?"

"Kako je bilo u Americi?"

"A, bio sam u Kaliforniji. Fino je bilo/’,

"Zašto ste otišli?"

"Šta rekoste?"

"Zašto ste se vratili ovamo?"

"A! Vratio sam se da se oženim. Hteo sam ponovo da odem, ali moja žena nije htela da putuje. Odakle ste vi?"

"Kanzas Siti."

"Bio sam tamo", reče. "Bio sam u Čikagu, Sent Luisu, Kanzas Sitiju, Denveru, Los Anđelosu, Solt Lejk Sitiju."

Brižljivo ih je nabrajao.

"Koliko ste bili tamo?"

"Petnaest godina. Onda sam se vratio i oženio."

"Da li biste popili nešto?"

"Važi", reče. "Ovo nema u Americi, šta?"

"Koliko hoćeš, ako možeš da platiš/’ "Zašto ste došli ovamo?" "Idemo na fijestu u Pamploni." "Volite borbe s bikovima?" "Još kako. A vi?"

"Da", reče. "Skoro da ih i volim." *A malo posle: "Kuda sad idete?" "Gore u Burgetu, da pecamo."*

"Tako", reče. "Pa nadam se da ćete nešto upecati."

Rukovao se i ponovo se okrenuo na svoje mesto. Ostavio je utisak na druge Baske. Sedeo je zadovoljan i nasmešio se na mene kad sam se okrenuo da posmatram predeo. Međutim, izgleda da se zamorio trudeći se da govori američki. Posle toga nije ništa više govorio.

Autobus je stalno išao drumom uzbrdo. Predeo je bio goletan, kroz ilovaču je izbijalo stenje. Pored puta nije bilo trave. Bacivši pogled unazad, mogli smo videti dole predeo kako se širi. Daleko za nama ocrtavale su se njive kao zeleni i mrki kvadrati na padinama. Mrke planine su ivičile vidokrug. Bile su neobičnih oblika. Vidokrug se stalno menjao dok smo se peli. Dok je autobus sporo puzio

uzbrdo, videli smo kako se na jugu pomaljaju druge planine. Zatim je drum prešao prevoj, pošao ravno i ušao u šumu. To je bila šuma plutovog drveća; sunce se mestimično probijalo kroz granje, a tamo dublje u šumi je pasla stoka. Prođosmo kroz šumu i drum izbi na jednu uzvišicu i poče da se penje uz nju; pred nama se širila zatalasana zelena ravnica s tamnim planinama pozadi. Nisu ličile na one mrke, žegom spržene planine što smo ih ostavili za sobom. Ove su bile pošumljene i niz njih su se spuštali oblaci. Pred nama puče zelena ravnica. Bila je ispresecana ogradama, a između stabala dvostrukog drvoreda, koji je sekao ravnicu prema severu, belasao se drum. Stigavši na hrbat uzvišice ugledali smo crvene krovove i bele kuće Burgete kako se nižu ravnicom, a u daljini, na slemenu prve tamne planine ukaza se sivi, metalnim pločama pokriveni krov manastira Ronsesvalesa.

"Eno ga Ronsevo", rekoh ja.

"Gde?"

"Eno tamo gde počinje planina."

"Hladno je ovde gore", reče Bil.

"Visina je", rekoh. "Mora da ima hiljadu dvesta metara."

"Strašno je hladno", reče Bil.

Autobus se spustio na ravnu traku druma koji je vodio za Burgetu. Prošli smo raskršće i prešli most preko reke. Kuće Burgete su se nizale s obe strane druma. Pobočnih ulica nema. Prođosmo pored crkve i školskog dvorišta, pa autobus stade. Siđosmo i šofer nam dodade naše kofere i futrolu s udicama. Priđe karabinijer sa trorogim šeširom i žutim kožnim uprtačem.

"Šta ima unutra?" Pokaza rukom na futrolu.

Otvorio sam i pokazao mu. Zatražio je da mu pokažemo dozvole za pecanje i ja ih izvadih. Pogleda datum i dade nam rukom znak da možemo da idemo.

"Je li u redu?" upitah. "Jeste. Naravno."

Pošli smo uz ulicu pored belo okrečenih kamenih kuća i porodica što su sedele na vratima i zagledale nas, i stigli do gostionice.

Iz kuhinje iziđe gojazna žena koja je držala gostionicu i rukova se s nama. Skinu naočare, obrisa ih i ponovo ih stavi. U krčmi je bilo hladno i napolju je počeo da duva vetar. Žena je poslala s nama gore devojku da nam pokaže sobu. Soba je imala dve postelje, umivaonik, orman za odelo i veliku uramljenu gravuru Naše Gospe od Ronsesvalesa. Vetar je udarao u kapke na prozorima. Soba se nalazila na severnoj strani gostionice. Umili smo se, navukli džempere i sišli u trpezariju. Imala je kameni pod, nisku tavanicu i zidove obložene hrastovinom. Svi kapci su bili otvoreni i bilo je tako hladno da je čovek mogao videti svoj dah.

"Gospode!" reče Bil. "Neće valjda i sutra biti ovako hladno. Po ovakvom vremenu ne mislim da gacam po reci."

U drugom uglu sobe, iza drvenih stolova, nalazio se jedan pijanino, i Bil ode i poče da svira.

"Da se zagrejem", reče.

Otišao sam da nađem gostioničarku i da je pi tam šta staju stan i hrana. Ona stavi ruke pod kecelju i pogleda u stranu.

"Dvanaest pezeta."

"Pa mi smo u samoj Pamploni toliko plaćali."

Ništa ne reče, već samo skinu naočare i obrisa ih keceljom.

"Mnogo je", rekoh. "Toliko smo plaćali u velikom hotelu."

"Napravili smo kupatilo." ,

"Nemate ništa jevtinije?"

"Leti ne. Sad je glavna sezona."

Bili smo jedini gosti u gostionici. Nego, pomislih, ionako je samo za nekoliko dana.

"Je li vino uračunato?"

"Naravno."

"Onda u redu", rekoh.

Vratio sam se do Bila. Dunuo je na mene da mi pokaže kako je hladno, pa je produžio da svira. Sedoh za jedan sto i pogledah slike na zidu. Na jednom panou su bili naslikani zečevi — mrtvi, na drugom fazani ¦— takođe mrtvi, na trećem mrtve plovke. Panoi su bili sasvim potamneli i kao počađaveli. Tu je stajao i jedan orman pun boca likera. Sve sam ih pogledao. Bil je još jednako svirao. "Kako bi bilo jedan vreli punč s rumom?" reče. "Ovo kao da me neće dugo zagrejavati."

Izišao sam i objasnio gostioničarki šta je to punč s rumom i kako se pravi. Posle nekoliko minuta jedna devojka unese u trpezariju krčag od majolike, koji se pušio. Bil ostavi pijanino i priđe; pili smo vreo punč i osluškivali vetar.

"Nema baš previše ruma u ovom."

Odoh do ormana, uzeh bocu ruma i nalih pola čaše u krčag.

"Direktna akcija", reče Bil. "Jača od zakona."

Služavka uđe i postavi sto za večeru.

"Duva kao lud ovde gore", reče Bil.

Devojka unese veliku činiju vrele supe od povrća i vino. Zatim smo dobili prženu pastrmku i neko jelo s mesom i veliku zdelu punu šumskih jagoda. Dobro smo se naplatili s vinom, a devojka nam ga je donosila malo plašljivo, ali ljubazno. Jednom je ušla stara i prebrojala prazne boce.

Posle večere smo otišli gore i pušili i čitali u postelji da bismo se zagrejali. U toku noći sam se jednom probudio i čuo zavijanje vetra. Prijatno je bilo osećati toplotu i postelju.

XII

Kad sam se probudio ujutru, prišao sam prozoru i pogledao napolje. Bilo se razvedrilo i na planinama nije više bilo oblaka. Napolju ispod prozora je stajalo nekoliko kola i jedan stari diližans sa drvenim krovom ispucanim i potklobučenim od nevremena. Mora biti da je tu ostao još iz doba pre autobusa. Jedan jarac skoči na kola, a odatle na krov diližansa. Žustro je klimao glavom na ostale koze dole, a kad sam mu mahnuo, skočio je na zemlju.

Bil je još uvek spavao, te se obukoh, navukoh cipele u hodniku i siđoh dole. Tamo se niko nije čuo, te digoh rezu na vratima i iziđoh. Napolju je bilo hladno u rano jutro i sunce još nije bilo osušilo rosu koja je pala kad se vetar smirio. Pretražio sam šupu iza gostionice i našao nekakav budak, pa se zaputio dole k reci da iskopam malo glista za mamac. Reka je bila bistra i plitka, ali nije izgledala bogata pastrmkom. Na travom obrasloj obali zabio sam budak u zemlju na jednom vlažnom mestu i podigao jedan busen. Ispod njega se pojaviše gliste. Nestale su u zemlju dok sam odvaljivao busen, ali sam pažljivo kopao i dosta sam ih nakupio. Kopajući na rubu vlažnog tla napunio sam glistama dve prazne kutije od duvana, pa ih posuo izmrvljenom zemljom. Koze su posmatrale kako kopam.

Kad sam se vratio u gostionicu, gostioničarka je bila dole u kuhinji, pa je zamolih da nam skuva kafu i spremi ručak. Bil je bio budan i sedeo je na ivici postelje.

"Video sam te napolju kroz prozor", reče. "Nisam hteo da te prekidam. Šta si radio? Zakopavao pare?"

"Lena bubo!"

"Radio za opšte dobro? Sjajno. Svako jutro treba tako da radiš."

"Hajde", rekoh. "Ustaj."

"Šta? Da ustanem? Uopšte ne ustajem."

Uvukao se u postelju i navukao pokrivač do brade.

"De, dokaži mi da treba da ustanem."

Produžio sam da skupljam pribor za pecanje, stavljajući sve u torbu.

"Nije ti mnogo stalo?" upita Bil.

"Ja odoh dole da jedem."

"Da jedeš? Što ne kažeš da treba jesti? Mislio sam da hoćeš tek onako da me isteraš iz postelje. Da jedemo? Odlično. Sad pametno govoriš. Idi ti i iskopaj još malo glista, a mene evo odmah dole."

"Idi, brate, do đavola!"

"Radi za opšte dobro." Bil je oblačio rublje. "Pokaži malo ironije i sažaljenja."

Krenuo sam iz sobe sa torbom, mrežama i futrolom s udicama. »"

"Hej! Vrati se!" ,.,

Promolih glavu kroz vrata.

"Nećeš da pokažeš malo ironije i sažaljenja?"

Napravio sam mu veliki nos.

"To nije ironija."

Kad sam sišao dole, čuo sam Bila kako peva: jronija i sažaljenje. Kad osećaš to … O, ironiju im daj i sažaljenje im daj. O, ironiju im daj … Kad osete to … Ironije samo malo. Sažaljenja samo malo …" Pevao je sve dok nije sišao dole. Pevao je na melodiju: "Zvona zvone za mene i moju curicu." Ja sam čitao neki španski list od pre nedelju dana.

"Šta ti je sa tom ironijom i sažaljenjem?"

"Šta? Ne znaš za Ironiju i Sažaljenje?"

"Ne znam. Ko je to lansirao?"

"Svi. Poludeo svet za tim u Njujorku. Baš kao s Fratelinima u svoje vreme."

Devoj ka je unela kafu i dvopek s maslacem, bolje reći prepečen hleb namazan maslacem.

"Pitaj je ima li kakvog džema", reče Bil. "Budi ironičan s njom."

"Imate li kakvog džema?"

"To nije ironično. Što ja ne znam da govorim španski!"

Kafa je bila dobra. Pili smo je iz velikih šolja. Devoj ka donese staklenu zdelu džema od malina.

"Hvala."

"A! nije to način!" reče Bil. "Reci nešto ironično. Napravi neki vic s Primom de Riverom."

"Mogao bih je pitati u kakav su to pekmez upali tamo u Rifu."

"Slabo", reče Bil. "Sasvim slabo. Ne utteš … pa to ti je. Ne shvataš ironiju. Uopšte nemaš sažaljenja. Kaži nešto vredno sažaljenja."

"Robert Kon."

"Nije tako rđavo. Ovo je već bolje. A zašto je Kon vredan sažaljenja? Budi ironičan." Otpio je veliki gutljaj kafe. "Đavola", rekoh ja. "Još je suviše rano." "Eto kakav si. A još pričaš da hoćeš da

postaneš neki književnik. Ti si samo običan novinar. Novinarizgnanik. Treba da budeš ironičan čim otvoriš oči. Treba da se budiš s ustima punim sažaljenja." "Produži samo", rekoh. "Ko ti servira te gluposti?"

"Svi. Zar ti ne čitaš? Zar uopšte nikog ne viđaš? Znaš šta si ti? Ti si izgnanik. Zašto ne živiš u Njujorku? Onda bi znao te stvari. Sta bi ti hteo od mene? Da dolazim ovamo svake godine pa da ti pričam?"

"Uzmi još malo kafe", rekoh. "Dobro. Kafa je dobra za tebe. Zato što ima kofeina. Kofein — tu smo. Kofein ti je dobar za muškarce, a pravi otrov za žene. Znaš šta je problem kod tebe? Ti si izgnanik. I to one najgore vrste. Nisi još čuo to? Ko god je napustio svoju zemlju nije nikad ništa napisao što bi vredelo štampati. Čak ni u novinama." Pio je kafu.

"Ti si izgnanik. Izgubio si dodir sa zemljom. Postaješ izveštačen. Upropastila su te lažna evropska merila. Piće će te oterati u grob. Progoni te seks. Stalno samo pričaš, a ne radiš. Ti si izgnanik, je li ti jasno? Lunjaš po kafanama."

"To bi bio neki sjajan život", rekoh ja. "A kad radim?"

"Ni ne radiš. Jedni tvrde da te žene izdržavaju. Drugi tvrde da si impotentan."

"Ne", rekoh. "Samo sam imao nesrećan slučaj."

"Nikad ne spominji to", reče Bil. "0 takvim stvarima se ne može govoriti. Ispredi iz toga misteriju. Kao s Henrijevim biciklom."

Sav se bio zahuktao, ali zastade. Bojao sam se da ne pomisli da me je uvredio onom dosetkom o impotentnosti. Hteo sam da ga podstaknem da produži.

"Nije bio bicikl", rekoh. "Jahao je konja."

"Ja sam čuo da je bio tricikl."

"E, pa avion je nešto nalik na tricikl. Kontrolna palica radi na isti način."

"Ali nema da se okreću pedale."

"Nema", rekoh. "Čim mi se da nema da se okreću."

"Ostavimo to", reče Bil.

"U redu. Samo sam ustao u odbranu tricikla."

"Uostalom, mislim da je i dobar pisac", reče Bil. "A ti si čudo od dobrog dečka. Nikad ti niko ne kaže da si dobar dečko?"

"Nisam dobar dečko."

"Da ti kažem. Ti si čudo od dobrog dečka i ja te volim više nego ikoga na svetu. U Njujorku ti ovo ne bih mogao reći. Izgledalo bi da sam ženski petko. Oko toga se vrteo i građanski rat. Abraham Linkoln je bio ženski petko. Bio je zaljubljen u generala Granta. A isto tako i Džeferson Devis. Linkoln je oslobodio robove samo zbog opklade. Proces Dreda Skota je inscenirala Liga protiv alkoholizma. Seks objašnjava sve to. Pukovnikova gospođa i Džudi O'Grejdi su bile lezbijke u duši."

Zastao je.

"Želiš da čuješ još nešto?"

"Teraj", rekoh.

"Ne znam ništa više. Produžiću za ručkom." "Isti onaj Bil", rekoh. "Lenčugo!"

Spakovali smo ručak i dve boce vina u ruksak i Bil ga uze na leđa. Ja sam prebacio preko leđa futrolu s udicama i meredov. Krenusmo uz drum, zatim uđosmo u neku livadu i pronađosmo stazu što preko njiva vodi ka šumi na padini najbližeg brda. Polja su bila talasasta i travna, a trava je bila kratka jer su je ovce pasle. Goveda su bila gore u brdima. Iz šume su se čula njihova zvona.

Staza je brvnom prelazila preko jednog potoka. Brvno je bilo otesano, a kao ograda je služila jedna mladica povijena preko potoka. Punoglavci su bili išarali pesak u plitkoj bari kraj potoka. Uspeli smo se uz jednu strminu, pa preko zatalasanih polja. Osvrnuvši se, videli bismo Burgetu, bele kuće i crvene krovove, i beli drum po tome je išao jedan kamion dižući prašinu.

Ostavivši polja, pređosmo preko još jednog bržeg potoka. Peskovit put je vodio do gaza, a zatim u šumu. Staza je prelazila preko potoka po brvnu ispod gaza, pa se spajala s drumom, i mi zađosmo u šumu.

Bila je to bukova šuma i drveće je bilo veoma staro. Žile su se grčile nad zemljom, a grane su bile kvrgave. Išli smo putem između debelih stabala starih bukvi, a sunce je kroz granje bacalo svetle mrlje po travi. Drveće je bilo veliko i krošnje guste, ali nije bilo sumorno. Nije bilo šiblja, već samo meke trave, vrlo zelene i sočne, a velika siva drveta pravilno raspoređena kao u nekom parku.

"Ovo je priroda", reče Bil.

Put se penjao uz jedno brdo; zašli smo u gustu šumu, a put je stalno vodio naviše. Ponekad bi se spustio, pa bi ponovo strmo pošao nagore. Ćelo vreme smo čuli goveda u šumi. Najzad, put izbi na vrh brda. Nalazili smo se na najvišoj tački onog venca šumovitih bregova koje smo videli iz Burgete. Na malom proplanku usred šume rasle su u prisoji grebena šumske jagode.

Put je ispred nas izlazio iz šume i išao duž hrbata lanca. Bregovi pred nama nisu bili pošumljeni, već su se po njima pružala prostrana polja žutog vresa. Malo dalje smo videli strme klance, obrasle tamnim rastinjem i načičkane surim kamenjem, što je obeležavalo tok reke Irati.

"Treba da idemo ovim putem duž grebena, da pređemo one bregove, da prođemo kroz šumu na onim dalekim bregovima, pa da se spustimo u dolinu Irate", objasnili Bilu.

"Opak izlet", reče Bil.

"Suviše je daleko da bi čovek mogao natenane otići, pecati i vratiti se istog dana."

"Natenane! Zgodno rečeno. Otpašće nam noge dok odemo i vratimo se, i još da pecamo."

Dugo smo pešačili i predeo je bio divan, ali smo bili umorni kad smo se spustili strmim putem što je iz pošumljenih bregova vodio u dolinu Rio de la Falrike.

Put izbi iz šumske hladovine na vrelo sunce. Pred nama se pružala rečna dolina. Iza reke se uzdizalo strmo brdo. Na brdu se nalazila njiva pod heljdom. U zabranu na padini belasala se jedna kuća. Zega je bila jaka, te smo se zaustavili ispod drveća pored brane što je presecala reku.

Bil je spustio ruksak pod jedno drvo, pa smo sastavili štapove, stavili čekrke, privezali strune i pripremili se za pecanje.

"Znaš sigurno da u ovom ovde ima pastrmki?" upita Bil.

"Prepuna je."

"Ja ću da pecam na mušicu. Imaš li neku Makgintis?"

"Ima tu nekoliko."

"Ti ćeš pecati na mamac?"

"Aha. Pecaću ovde pored brane."

"Onda ću ja uzeti mušice." Stavio je mušicu. "Kuda da pođem? Uz vodu ili niz vodu?"

"Bolje je niz vodu. A ima ih puno i gore."

Bil ode niz obalu.

"Ponesi jednu kutiju s glistama."

"Neću, ne treba mi. Ako ne budu htele na mušicu, pecaću tek onako."

Bil ode nadole motreći reku.

"Slušaj", nadviknu šum brane, "kako bi bilo da metnemo vino u onaj izvor tamo kraj puta?"

"Važi", doviknuh mu. Bil mahnu rukom i krenu niz reku. Izvadih iz torbe dve boce vina i odnesoh ih gore kraj puta, gde je izvorska voda tekla iz gvozdene lule. Odigoh dasku kojom je izvor bio pokriven, ugurah čvrsto zapušače u boce, pa ih spustili u vodu. Bila je tako hladna da su mi ruka i zglob utrnuli. Ponovo sam spustio dasku, nadajući se da niko neće pronaći vino.

Uzeo sam udicu koja je bila prislonjena uz drvo, kutiju s glistama i meredov i zaputio se na branu.

Bili su je podigli da bi dobili vodu za spuštanje balvana. Ustava je bila podignuta; seo sam na jednu eredu i posmatrao glatki slap vode pre no što se reka sruči niz vodopad. Zapenušana bela voda u podnožju brane bila je duboka. Dok sam stavljao mamac, jedna pastrmka iskoči iz penušave vode u slap pa se sruči s njime. Pre no što sam pripremio udice, još jedna pastrmka se vinu u slap u isto tako gracioznom luku i iščeznu u vodi koja se s bukom rušila. Prikačih poveće olovo i bacih udicu u penušavu vodu uz same balvane brane.

Nisam osetio kad je prva pastrmka zagrizla. Osetio sam da sam je uhvatio tek kad sam počeo da vadim udicu: i dok se ona otimala previvši štap skoro nadvoje, izvukoh je iz vode koja je ključala u podnožju slapa, i hitnuh je kroz vazduh na branu. Bila je to poveća pastrmka. Tresnuo sam joj glavu u balvan tako da se s trzajem opružila, pa sam je spustio u torbu.

Dok sam oko nje bio zaposlen, još nekoliko pastrmki je iskočilo u slap. Čim sam stavio mamac i ponovo bacio udicu, upecao sam još jednu i svršio s njom na isti način. Za kratko vreme sam ih šest upecao. Sve su bile otprilike iste veličine. Poredao sam ih jednu do druge, s glavama na istu stranu, i posmatrao ih. Bile su lepih boja, čvrste i jedre od studene vode. Bila je žega, te sam ih sve rasporio, izvadio drob, škrge i ostalo, i hitnuo preko reke. Izneo sam pastrmke na obalu, oprao ih u hladnoj, glatkoj i nepokretnoj vodi ispred brane, a zatim sam nabrao malo paprati pa sam ih sve složio u torbu — tri pastrmke na sloju paprati, zatim sloj paprati, pa još tri pastrmke, pa ih onda pokrio s paprati. Lepo su izgledale u toj paprati; torba se sad bila nabućila te je ostavih u hlad pod drvetom.

Na brani je pržilo, pa sam stoga ostavio kutiju s glistama kraj torbe, uzeo knjigu iz ruksaka i srnestio se pod drvo da čitam dok Bil ne dođe na ručak.

Podne tek što je prevalilo, tako da nije bilo mnogo hlada, ali sam ja sedeo naslonivši se o deblo dva srasla drveta i čitao. Bila je to neka knjiga od E. I. V. Mejzona: čitao sam jednu divnu pripovetku o nekom čoveku što se smrznuo u Alpima pa propao i nestao u nekom ledniku, a njegova verenica čekala tačno dvadeset i četiri godine da se njegovo telo pojavi na moreni, a takođe je čekao čovek koji je bio njena istinska ljubav — i još su uvek čekali kad se pojavio Bil.

"Upeca li nešto?" upita on. Držao je u jednoj ruci udicu, i torbu, i mrežu, i bio je znojav. Usled bučanja s brane nisam ga ni čuo da dolazi.

"Šest. Šta si ti upecao?"

Bil sede na zemlju, otvori torbu i položi na travu jednu krupnu pastrmku. Izvadio je još tri, svaka nešto veća od prethodne, i položio ih jednu uz drugu u senci drveta. Lice mu je bilo oznojeno i zadovoljno.

"Kakve su tvoje?"

"Manje."

"Daj da vidim."

"Upakovane su."

"Kolike su, stvarno?"

"Sve su otprilike kao ova tvoja najmanja."

"Ne farbaš me?"

"Kamo sreće!" Sve si ih upecao na gliste?" ‘ Jsve."

"Lena bubo!"

Bil metnu pastrmke u torbu i krenu ka reci mašući otvorenom torbom. Bio je mokar do pojasa nadole i po tome sam video da je gazio reku.

Ja se popeh uz put i izvadih one dve boce vina. Bile su hladne. Oznojile su se dok sam se vraćao k drveću. Prostro sam novine i stavio ručak na njih, otvorio jednu bocu, a drugu prislonio uz drvo. Bil priđe brišući ruke, s torbom nabijenom paprati.

"Daj da vidim ovu bocu", reče. Izvadio je zapušač, nategao bocu i otpio. "Auh! Preseče me."

"Da probamo."

Vino je bilo ledeno i imalo je lak ukus na bure.

"Nije tako rđavo ovo vino", reče Bil.

"Hladno je, pa zato", rekoh ja.

Razvili smo zamotuljke s jelom.

"Piletina."

"Evo tvrda jaja."

"Jesi li našao so?"

"Prvo jaja", reče Bil. "Onda piletinu. S tim bi se čak i Brajen složio."

"Umro je. Juče sam pročitao u novinama."

"Ta nije valjda?"

"Jeste. Brajen je umro."

Bil spusti jaje koje je ljuštio.

"Gospodo", reče razmotavši batak iz novina, "menjam dnevni red. Radi Brajena. U znak priznanja narodnom ocu. Prvo piletinu, onda jaje."

"Koga li je dana Bog stvorio pile?"

"0, otkud to da znamo?" reče Bil. "Ne treba da zapitkujemo. Naš boravak na zemlji nije zadugo. Uživajmo, verujmo i blagodarimo."

"Uzmi jaje."

Bil je mlatarao, s batakom u jednoj i bocom vina u drugoj ruci.

"Uživajmo u svojim blagodatima. Koristimo se pticama nebeskim. Koristimo se onim što loza daje. Hoćeš li da se koristiš malko, brate?"

"Posle tebe, brate."

Bil dobro poteže.

"Koristi se malko, brate." Pružio mi je bocu. "Nemoj da sumnjamo, brate. Ne čeprkajmo majmunskim prstima po svetim tajnama kokošarnika. Primimo sve u veri i kažimo — šta da kažemo, brate?" Uperio je batak na mene i nastavio: "Reći ću ti. Kazaćemo — i ja sam, što se mene tiče, gord što to kažem — a i ti moraš sa mnom reći, i to na kolenima, brate. Niko da se ne stidi da klekne ovde u veličanstvenoj prirodi. Ne zaboravi da su šume bile prvi hramovi božji. Da kleknemo i da kažemo: "Ne jedite to, gospođo — to je Menken."

"Evo ti", rekoh, "koristi se malko ovim."

Otvorili smo drugu bocu.

"I šta? Nisi mario Brajena?" rekoh.

"Voleo sam Brajena", reče Bil. "Bili smo kao braća."

"Gde si ga upoznao?"

"On, Menken i ja išli smo zajedno u Holi Kros."

"I Frenki Frič."

"To je laž. Frenki Frič je išao u Fordhem."

"A ja sam išao u Lojolu s biskupom Meningom", rekoh.

"To je laž", reče Bil. , Ja sam išao u Lojolu s biskupom Meningom."

"Napio si se", rekoh.

"Od vina?"

"Nego od čega?"

"To je od vlage", reče Bil. "Trebalo bi da uklone ovu prokletu vlagu." t

"Gucni još malo."

"Je 1' to sve što imamo?"

"Samo te dve boce."

"Znaš li šta si ti?" Bil jenežno posmatrao bocu.

"Ne znam", rekoh.

"Ti si plaćenik Lige protiv alkoholizma."

"Išao sam u Notr Dam s Vejnom B. Hvilerom."

"To je laž", reče Bil. "S Vejnom B. Hvilerom sam ja išao u trgovačku školu u Ostinu. Bio je starešina u razredu."

"U svakom slučaju", rekoh, "alkohol ima da nestane."

"U pravu si, stari školski druže", reče Bil. "Alkohol ima da nestane i ja ću ga uzeti sobom."

"Napio si se."

"Od vina?"

"Od vina."

"Pa, možda i jesam."

"Hoćeš li da prodremamo?"

"Može."

Ležali smo s glavama u hladu i gledali u krošnje.

"Spavaš li?"

"Ne", reče Bil. "Razmišljao sam."

Zatvorio sam oči. Bilo je prijatno ležati na zemlji.

"Je li, kako stoji stvar s tom Bret?" reče Bil.

"Koja stvar?"

"Jesi li uopšte bio zaljubljen u nju?"

"Svakako."

"Koliko dugo?"

"Strašno dugo, kad se sve skupi."

"Do đavola!" reče Bil. "Izvini, druže."

"Ne mari", rekoh. "To mi je sad kao lanjski sneg."

"Stvarno?"

"Stvarno. Samo što sto puta više volim da ne govorim o tome."

"Ne ljutiš se što sam te pitao?" ;

"Što bih se ljutio kog đavola?"

"Sad ću da spavam", reče Bil. Pokrio je lice novinama.

"Slušaj Džek", reče, "jesi li ti stvarno katolik?"

"U tehničkom smislu."

"Šta to znači?"

"Ne znam."

"U redu, sad ću da spavam", reče. "Nemoj jednako da me budiš tim svojim pričanjem."

I ja sam zaspao. Kad sam se probudio, Bil je pakovao ruksak. Bilo je kasno popodne i senka drveća se bila izdužila i prelazila je preko brane. Bio sam se ukočio spavajući na zemlji.

"Šta ti je? Probudio si se?" upita Bil. "Mogao si i ćelu noć da prospavaš." Protegao sam se i protrljao oči.

"Divan sam san sanjao", reče Bil. "Ne sećam se o čemu, ali je bio divan san."

"Meni se čini da nisam ništa sanjao." lif

"Trebalo bi da sanjaš", reče Bil. "Svi naši najveći poslovni ljudi su bili sanjalice. Uzmimo Forda. Uzmimo predsednika Kulidža. Uzmimo Rokfelera. Uzmimo Džoa Devidsona."

Rastavio sam svoj i Bilov štap i spakovao ih u futrolu. Koture sam stavio u torbu. Bil je spakovao ruksak, u koji smo stavili jednu torbu s pastrmkama. Drugu sam ja poneo.

"Dakle", reče Bil, "jesmo li sve poneli?" "Gliste."

"Te tvoje gliste. Metni ih ovde." Podigao je ruksak na leđa, a ja sam kutiju s glistama stavio u jedan od spoljnih džepova na ruksaku.

"Jesi li sad sve pokupio?" Pogledao sam po travi ispod breza. "Sve."

Krenuli smo putem ka šumi. Povratak u Burgetu se odužio i već se bilo smrklo kad smo se preko njiva spustili na drum i stigli drumom do gostionice, između gradskih kuća osvetljenih prozora.

U Burgeti smo ostali četiri dana i imali bogat lov. Noći su bile hladne, a dani vreli, ali je povetarac pirkao čak i za vreme dnevne žege. Bila je takva vrućina da je bilo prijatno gaziti po hladnoj reci, a sunce bi nas osušilo čim bismo izišli i seli na obalu. Bili smo pronašli jednu rečicu s virom dovoljno dubokim za plivanje. Uveče smo igrali utroje bridž s nekim Englezom koji se preživao Haris i koji je dopešačio iz Sen-2an Pijed-Pora i odseo u gostionici radi pecanja. Bio je veoma prijatan čovek i dvaput je išao s nama na Irati. Nismo imali nikakvih vesti od Roberta Kona, niti od Bret i Majkla.

XIII

Jednog jutra sam sišao na doručak i Haris, onaj Englez, bio je već za stolom. Čitao je novine s naočarima na očima. Digao je pogled i osmehnuo se.

"Dobro jutro", reče. "Imate pismo. Svratio sam na poštu pa mi dadoše zajedno s mojim."

Pismo je stajalo na mom mestu za stolom, prislonjeno uz solju za kafu. Haris je nastavio da čita novine. Otvorih pismo. Bilo je dostavljeno iz Pamplone, a napisano u San Sebastijanu, u nedelju.

Dragi Džek,

Stigosmo ovde u petak, Bret je bila mrtva od puta, pa sam je doveo ovamo na trodnevni odmor s našim starim prijateljima. Bićemo u hotelu ‚Montoja' u Pamploni u utorak, ne znam u koje doba. Pošalji mi, molim te, nekoliko reci autobusom, da nas obavestiš šta treba da radimo da bismo se u sredu našli sa svima vama. Mnogo pozdrava i izvini što smo zadocnili, ali je Bret stvarno bila posustala. No biće joj sasvim dobro do utorka, a i sad joj je već sasvim dobro. Ja je baš dobro poznajem i trudim se da joj agodim, ali to ne ide tako lako. Pozdrav svima drugarima.

Majki

"Koji je danas dan?" upitah Harisa. "Sreda, čini mi se. Tako je. Sreda. Čudno kako čovek ovde u planinama izgubi račun o vremenu." "Da. Ovde smo skoro nedelju dana." "Valjda ne nameravate da idete?" "Da. Verovatno krećemo popodnevnim autobusom."

"Kakva šteta! Mislio sam da ćemo još jednom svi zajedno na Irati."

"Moramo da se vratimo u Pamplonu. Treba da se sastanemo s prijateljima."

"Baš sam baksuz. Fino smo se proveli ovde u Burgeti."

"Hajdete u Pamplonu. Možemo i tamo igrati bridž, a sprema se i sjajna fijesta."

"Rado bih. To je vrlo ljubazno od vas što me pozivate. Ali bolje da ostanem. Ne ostaje mi još mnogo vremena za pecanje."

"Hoćete baš one velike iz Irati." "I hoću, priznajem. Baš su ogromne te pastrmke tamo."

"I ja bih da još jednom okušam sreću s njima." "Hajde. Ostanite još jedan dan. Budite drugar." "Stvarno moramo da se vratimo u grad", rekoh. "Kakva šteta!"

Posle ručka smo Bil i ja sedeli na klupi ispred krčme, grejali se na suncu i porazgovarali o tome. Spazio sam jednu devojku kako dolazi putem iz centra grada. Zaustavila se pred nama, i izvadila telegram iz kožne torbe koja joj je visila preko suknje.

"Por ustedes?"1 1 Za vas?

Bacih pogled na telegram. Adresa je glasila: "Barns, Burgeta."

"Da, za nas je."

Izvadila je knjigu da potpišem, pa joj dadoh nekoliko novčića. Telegram je bio na španskom:

"Vengo Jueves Cohn."Pružih ga Bilu.

"Šta znači ree Kon?" upita on.

"Kakav blesav telegram!" rekoh. "Mogao je poslati deset reci za iste pare. JDolazim četvrtak.’ Pun nekih nagoveštaja, šta?"

"Sve pun nagoveštaja koji Kona interesuju."

"U svakom slučaju, idemo", rekoh. "Nema smisla potrzati Bret i Majkla ovamo pa natrag pre fijeste. Da odgovorimo?"

"Pa, mogli bismo", reče Bil. "Nema potrebe da budemo prosti."

Odosmo do pošte i zatražismo formular za telegrame.

"Šta da kažemo?" upita Bil.

"Stižemo večeras. To je dovoljno."

Platismo telegram i vratismo se u gostionicu. Tu je bio Haris, te sva trojica odšetasmo do Ronsesvalesa. Pregledali smo manastir.

"Vredi videti", reče Haris kad smo izišli. "Ali, znate, ja se baš ne oduševljavam mnogo ovakvim stvarima."

"Ni ja", reče Bil.

"Ipak, vredi videti", reče Haris. "Bilo bi mi žao da sam propustio. Svakog dana sam se rešavao da se popnem ovamo."

1 "Dolazim četvrtak Kon."

"Nije to što i pecanje, šta?" reče Bil. Haris mu je bio simpatičan.

"Bogami, nije."

Stajali smo ispred stare kapele manastira.

"Nije li ono neka krčma prekoputa?" upita Haris. "Hi me oči varaju."

"Liči na krčmu", reče Bil.

"Čini mi se da je krčma", rekoh ja.

"Nego, da je mi iskoristimo", reče Haris. Primio je taj izraz od Bila.

Poručismo po jednu bocu za svakog. Haris nam nije dozvolio da platimo. Govorio je sasvim dobro španski i krčmar nije hteo da primi novac od nas.

"Stvarno, drugari, ne znate šta ste mi značili ovde gore."

"Stvarno smo se sjajno proveli, Harise."

Haris je bio malo nakresan.

"Ne, stvarno ne znate šta to znači za mene. Ja se nisam baš bogzna kako provodio od rata naovamo."

"Jednom ćemo opet zajedno na pecanje. Ne zaboravite, Harise."

"Moramo. Baš nam je bilo silno."

"Hoćemo li još jednu bocu?"

"Odlična ideja", reče Haris.

"Ovu ja plaćam", reče Bil. "Inače nećemo piti."

"Voleo bih da me pustite da platim. Znate, stvarno mi čini zadovoljstvo."

"Ovog puta će meni učiniti zadovoljstvo", reče Bil.

Krčmar je doneo četvrtu bocu. Čaše smo bili zadržali. Haris podiže čašu.

"Dakle, ovo se dobro iskorišćuje."

Bil ga potapša po leđima.

"Sila ste, Harise."

"Nego, znate, ja se u stvari ne zovem Haris. Nego Vilson-Haris. Sve jedno prezime. S povlakom, znate."

"Sila ste, Vilson-Harise", reče Bil. "Zovemo vas Haris jer ste nam tako simpatični."

"Stvarno, Barns. Vi ne znate šta to sve za mene znači."

"Hajde, iskoristite još jednu čašu", rekoh ja.

"Barns. Stvarno, Barns, vi to ne možete znati. To je sve."

"Ispijte, Haris."

Spustili smo se putem iz Ronsesvalesa s Harisom u sredini. Ručali smo u gostionici, pa nas je Haris ispratio do autobusa. Dao nam je svoju posetnicu sa adresom stana u Londonu, i kluba, i svojom poslovnom adresom, a kad smo se popeli u autobus, pružio nam je obojici po jedan omot. Otvorio sam svoj omot — u njemu je bilo dvanaest mušica. Sam ih je bio napravio. Haris je sve svoje mušice sam pravio.

"Dakle, Haris …" zaustih ja.

"Ne, ne!" reče. Silazio je s autobusa. "To uopšte nisu neke prvoklasne mušice. Mislio sam samo da će vas možda podsetiti na ove naše lepe dane, ako nekad pecate na njih."

Autobus krenu. Haris je stajao ispred pošte. Mahao je. Kad smo pošli drumom, on se okrenu i zaputi natrag ka krčmi.

"Zgodan je bio ovaj Haris, šta?" reče Bil.

"On se stvarno lepo proveo, mislim."

"Haris? Budi uveren."

"Voleo bih da je pošao u Pamplonu."

"Hoće da peca."

"Da. Uostalom, ko zna kako bi se Englezi među sobom podnosili."

"Ko zna?"

U Pamplonu smo stigli predveče i autobus se zaustavio pred hotelom "Montoja". Na trgu su postavljali električne žice radi osvetljavanja trga za vreme fijeste. Nekoliko derana se okupilo kad je autobus stao, a gradski carinik je od svakog ko je silazio s autobusa zahtevao da na trotoaru otvori svoje zavežljaje. Ušli smo u hotel i ja se na stepenicama sretoh s Montojom. Rukovao se s nama, osmehujući se zbunjeno po svom običaju.

"Stigli su vaši prijatelji", reče.

"G. Kembel?"

"Da. Gospodin Kon i gospodin Kembel i ledi Ešli."

Nasmešio se kao da ima nešto što ću tek čuti.

"Kad su stigli?"

"Juče. Zadržao sam vam sobe koje ste imali."

"Odlično. Jeste li gospodinu Kembelu dali onu sobu što gleda na trg?"

"Jesam. Sve sobe za koje smo se dogovorili."

"Gde su sada naši prijatelji?"

"Mislim da su otišli na pelotu."

"A kako stoji s bikovima?"

Montoja se osmehnu. "Večeras", reče. "Večeras u sedam sati dovode bikove Vilara a sutra dolaze bikovi Mijura. Idete svi dole?"

"0, da. Oni nikad nisu videli descencajonada."

Montoja mi položi ruku na rame.

"Videćemo se tamo."

Ponovo se osmehnuo. Uvek bi se osmehivao kao da je borba s bikovima neka sasvim naročita tajna između nas dvojice, neka kao neprilična, ali stvarno veoma duboka tajna za koju mi znamo. Uvek bi se osmehivao kao da u toj tajni ima nečeg raspusnog za neposvećene, ali da je to nešto što mi

razumemo. I kao da ne bi bilo u redu otkriti je svetu koji to ne bi razumeo.

"A vaš prijatelj — je li i on aficionado?" osmehnu se Montoja na Bila.

"Jeste. Došao je čak iz Njujorka da vidi svetkovinu San Firmina."

"Istina?" učtivo izrazi Montoja svoju nevericu. "Ali nije aficionado kao vi."

Ponovo mi je zbunjeno položio ruku na rame.

"Jeste", rekoh. "Istinski aficionado."

"Ali nije aficionado kao što ste vi."

Aficion znači strast. Aficionado je onaj kome je borba s bikovima strast. Svi dobri toreadori su odsedali u Montojinom hotelu, to jest tu su odsedali oni koji imaju aficion. Komercijalni toreadori bi možda odseli jedanput, ali se više ne bi pojavljivali. Oni dobri su dolazili svake godine. Montoja je držao njihove fotografije u svojoj sobi. Fotografije su bile posvećene Huanitu Montoji ili njegovoj sestri. Fotografije toreadora u koje je Montoja stvarno verovao bile su uramljene. Fotografije toreadora koji nisu imali aficion Montoja je držao u fijoci svog pisaćeg stola. Na mnogima su se nalazile najlaskavije posvete. Ali nisu ništa značile. Montoja ih je jednog dana sve pokupio i bacio u korpu za otpatke. Nije želeo da mu se vuku po stolu.

Cesto smo razgovarali o bikovima i o toreadorima. Kod Montoje sam odsedao već nekoliko godina. Naši razgovori ne bi nikad dugo trajali. Prosto smo nalazili zadovoljstvo u tome da otkrijemo šta onaj drugi oseća. Ljudi su dolazili iz dalekih gradova i, pre no što bi otišli iz Pamplone, zastali bi i porazgovarali nekoliko trenutaka s Montojom o bikovima. To su bili afisionadosi. Oni koji su bili afisionadosi mogli su uvek dobiti sobu, čak i kad je hotel bio pun. Montoja me je upoznao s nekima od njih. Isprva bi bili uvek veoma učtivi i s iščuđivanjem bi primali da sam u stvari Amerikanac. Nekako se smatralo kao da se samo po sebi razume da Amerikanac ne može imati aficion. Može se pretvarati da je ima ili je pobrkati s uzbuđenjem, ali je stvarno ne može imati. Kad bi videli da imam aficion — a to se nije moglo proključuviti nikakvom lozinkom, nikakvim određenim pitanjima, već se sastojalo u nekoj vrsti usmenog spiritualnog saslušavanja, s pitanjima uvek malo bojažljivim, nikad izričnim — onda bi mi isto onako zbunjeno položili ruku na rame ili rekli "buen hombre".1 Ali skoro uvek su vas se morali dotaći. Izgledalo je kao da su želeli da vas se dotaknu da bi se uverili.

Montoja je mogao sve oprostiti toreadoru koji je imao aficion. Mogao bi oprostiti nervne napade, paniku, neobjašnjivu pogrešnu taktiku, sve moguće omaške. Sve je mogao oprostiti onome ko ima aficion. Odmah mi je oprostio sve moje prijatelje. Mada nikad ništa nije rekao, oni su predstavljali nešto kao stidno između nas dvojice, nešto kao prosipanje drobi konjima u borbi s bikovima.

1 Dobar čovek.

Bil se bio popeo gore kad smo došli; zatekao sam ga u njegovoj sobi kako se umiva i presvlači.

"Dakle", reče, "jesi li se narazgovarao na španskom?"

"Pričao mi je o bikovima koji stižu večeras."

"Hajde da nađemo društvo pa da siđemo."

"U redu. Verovatno su u kafani."

"Jesi li uzeo ulaznice?"

"Jesam. Uzeo sam za sve istovare."

"Kako to izgleda?" Zatezao je obraz pred ogledalom da bi video da li je ostalo neobrijanih mesta ispod linije vilica.

"Prilično zanimljivo", rekoh. "Puštaju bikove iz kaveza, jednog po jednog, a u toru se nalaze volovi da ih dočekaju i odvrate ih od borbe, i bikovi nasrću na volove, a volovi se uzmuvaju kao usedelice, trudeći se da ih umire."

"Da li ponekad i proburaze volove?"

"Svakako. Ponekad nasrnu pravo na njih i ubija ih."

"Zar volovi ne mogu ništa da učine?"

"Ne. Oni pokušavaju da se sprijatelje."

"Zašto ih uopšte drže tamo?"

"Da bi umirili bikove i da bikovi ne bi polomili rogove o kamene zidove ili proboli jedan drugog."

"Mora da je divno biti vo."

Sišli smo niz stepenice, izišli napolje i zaputili se preko trga do kafane "Irunja". Na trgu su se nalazile dve usamljene biletarnice. Njihovi šalteri na kojima je pisalo Sol, Sol y Sombra i Sombra, bili su zatvoreni. Otvoriće se tek uoči fijeste.

Na drugoj strani trga su se beli pleteni stolovi i stolice "Irunje" protezali van arkada sve do ulice.

Pogledao sam stolove tražeći Bret i Majkla. Bili su tu. Bret i Majki i Robert Kon. Bret je imala baskijski bere. Majki isto tako. Robert Kon je bio gologlav i nosio je naočare. Bret nas spazi da dolazimo i mahnu nam. Oči su joj se nabrale kad smo prišli stolu.

"Zdravo, drugari!" doviknu nam.

Bret je bila raspoložena. Majki je umeo da unese mnogo srdačnosti u svoj stisak ruke. Robert Kon se rukovao s nama jer smo se vratili.

"Gde se vi devate, pobogu?" upitah.

"Ja sam ih doveo ovamo", reče Kon.

"Koješta!" reče Bret. "Stigli bismo ranije da vi niste došli."

"Ne biste uopšte došli ovamo."

"Koješta! Vas dvojica ste pocrneli. Pogle’ Bila."

"Jeste li se dobro napecali?" upita Majki. "Baš smo želeli i mi da dođemo."

"Nije bilo loše. Vi ste nam nedostajali."

"Hteo sam da pođem", reče Kon, "ali sam smatrao da treba da ih dovedem."

"Vi da nas dovedete! Koješta!"

"Je li stvarno uspelo?" upita Majki. "Jeste li mnogo upecali?"

"Bilo je dana kad smo upecali svaki po tuce. I jedan Englez je bio gore."

"Preziva se Haris", reče Bil. "Da ga slučajno ne poznajete, Majki? I on je bio u ratu."

"Srećan čovek", reče Majki. "Kakva su to bila vremena! Kako bih voleo da se vrate ti dani."

"Ne budi magarac."

"Jeste li bili u ratu, Majki?" upita Kon,

»Nego šta."

"Bio je vrlo dobar vojnik", reče Bret. "Ispričaj im kako ti je ono konj zaždio niz Pikadili." . *"Neću. Ispričao sam već četiri puta."*

"Meni nikad niste pričali", reče Robert Kon.

"Neću to da pričam. Škodi mom ugledu."

"Pričaj im o svojim odlikovanjima."

"Neću. Ta priča mnogo škodi mom ugledu."

"Kakva je to priča?"

"Neka vam Bret ispriča. Ona priča sve što škodi mom ugledu."

"Hajde, Bret, ispričajte." ¦,> ¦

"Da ispričam?" i "Sam ću ispričati."

"Kakva ste to odlikovanja dobili, Majki?"

"Nisam dobio nikakva odlikovanja."

"Neka ste morali dobiti."

"Valjda sam dobio uobičajena odlikovanja. Ali se nikad nisam potrudio da ih uzmem. Jednog dana bila neka velika gala večera i trebalo je da dođe princ od Velsa, pa je na pozivnicama stajalo da treba staviti odlikovanja. Kako, naravno, nisam imao odlikovanja, svratio sam do svog krojača — a na njega je pozivnica ostavila utisak — i pomislio sam da se tu može napraviti dobar posao, te mu rekoh: .Morate me snabdeti nekim ordenjem.' ‚Kakvim ordenjem, gospodine?' reče on. A ja rekoh: ‚0, bilo kakvim. Jednostavno mi dajte nekoliko ordena.' Na to će on: ‚Kakva odlikovanja vi imate, gospodine?' A ja: ‚Otkud znam?' Nije valjda mislio da ćelo vreme čitam samo one proklete službene novine. .Samo da bude nešto dobro. Izaberite ih sami.' I tako mi je nabavio nekoliko ordena, onih, znate, u minijaturi, i predao mi kutiju, a ja je metnuo u džep i zaboravio na nju. Dakle, otišao sam na večeru, ali baš te noći ubiše Henrija Vilsona, te princ ne dođe, a ne dođe ni kralj, i niko nije nosio ordenje, te svi drugari stadoše žurno da skidaju svoje ordenje, a moje je bilo u mom džepu."

Zastao je da bi nam dao vremena da se nasmejemo.

"I to je sve?"

"Sve. Možda nisam ispričao kako treba?"

"Nisi", reče Bret. "Ali ne mari."

Svi smo se smejali.

"Ah da", reče Majki. "Sad znam. Bila je užasno dosadna večera, i nisam mogao da izdržim pa sam otišao. Docnije sam u toku noći našao kutiju u džepu. Šta je ovo? rekoh. Ordenje. Prokleto vojničko ordenje? Pa sam ih odsekao s podloge — oni su prišiveni na vrpcu, znate — i sve ih razdelio. Svakoj ženi po jedan. Kao neku uspomenu. Mislile su da sam čudo od vojnika. Deli ordenje u noćnom lokalu. Sila čovek."

"Ispričaj i kraj", reče Bret.

"Ne nalazite da je smešno?" upita Majki. Svi smo se smejali. "A bilo je. Tako mi boga. Kako bilo da bilo, tek moj krojač mi je pisao i tražio da mu vratim ordenje. Poslao i jednog čoveka. Stalno je pisao, mesecima. Izgleda da mu ih neki drugar dao da ih očisti. Neka strašna čizma. Čuvao ih kao oči u glavi." — Majki zastade. "Baš je nagrabusio taj krojač", reče.

"Vi to mislite ozbiljno", reče Bil. "Ja bih rekao da je to bilo silno za krojača."

"Mnogo dobar krojač. Ne bi se reklo po mom sadašnjem izgledu", reče Majki. "Plaćao sam mu sto funti godišnje samo da ćuti. Da mi ne bi slao račune. Strašno ga je pogodilo kad sam bankrotirao. Odmah posle ordenja. Pisma su mu dobila prilično oštar ton."

"Kako ste bankrotirali?" upita Bil.

"Na dva načina", reče Majki. "Postepeno, pa onda odjednom."

"Šta vas je dovelo do toga?"

"Prijatelji", reče Majki. "Imao sam masu prijatelja. Lažnih prijatelja. A imao sam i poverilaca. Verovatno više poverilaca no iko u Engleskoj."

"Ispričaj im ono o sudu", reče Bret.

"Ne sećam se", reče Majki. "Bio sam malo nakresan."

"Nakresan!" uzviknu Bret. "Bio si trešten pijan!"

"Čudna stvar", reče Majki. "Tu neki dan sam sreo svog bivšeg ortaka. Ponudio da me časti."

"Ispričaj im o onom tvom iskusnom advokatu", reče Bret.

"Neću", reče Majki. "Moj iskusni advokat je takođe bio trešten pijan. Nego, ovo je sumorna tema. Hoćemo li sići da vidimo kako dovoze bikove ili nećemo?"

"Idemo."

Pozvali smo kelnera, platili i krenuli kroz grad. Pošao sam napred s Bret, ali nas Robert Kon sustiže i pođe s njene desne strane. Produžili smo utro je, prošli pored gradske kuće, sa čijeg su balkona visile zastave, pored pijace, pa niz strmu ulicu što vodi k mostu preko Arge. Mnogo sveta se bilo uputilo da vidi bikove, a kola su se spuštala niz breg i prelazila most. Kočijaši, konji i bičevi izdizali su se iznad sveta koji je išao ulicom. Prešavši most, skrenusmo uz put što vodi do torova. Prođosmo pored neke vinarske radnje s natpisom u prozoru: "Dobro vino 30 san tima litar.

"Ovde ćemo doći kad nam se isprazne džepovi", reče Bret.

Žena koja je stajala na pragu vinarske radnje posmatrala nas je dok smo prolazili. Doviknula je nekom unutra, i tri devojke promoliše glave kroz prozor i stadoše da pilje. Piljile su u Bret.

Na ulazu u torove su dva čoveka uzimala ulaznice od sveta koji je ulazio. Prošli smo kroz vratnice. Unutra je bilo drveća, a bila je i jedna niska kamena zgrada. Na drugom kraju se nalazio kameni zid torova, s otvorima u kamenu, koji su se, nalik na puškarnice, nizali duž spoljašnjeg zida svakog tora. Lestve su vodile do vrha zida i svet se penjao uz lestve i rasturao po zidovima koji su odvajali oba tora. Prilazeći lestvicama preko trave pod drvećem, prošli smo pored velikih, sivo obojenih kaveza s bikovima. U svakom pokretnom boksu nalazio se po jedan bik. Bili su prebačeni vozom iz jednog odgajališta bikova u Kastilji, stovarili ih iz furgona na stanici i preneli ovamo da ih puste iz kaveza u tor. Na svakom kavezu bili su utisnuti ime i znak odgajivača bika.

Popesmo se uz lestve i nađosmo na zidu mesto s koga se videlo dole u tor. Kameni zidovi su bili okrečeni, po zemlji je bila prostrta slama, a uza zid su stajale drvene jasle i valovi.

"Pogledaj tamo", rekoh.

Preko reke se uzdizao plato s gradom. Ljudi su se bili načičkali po svim starim zidinama i bedemima. Tri linije utvrđenja su u stvari predstavljale tri crna niza ljudi. Iznad zidina su se pomaljale glave iz prozora kuća. Na drugoj strani platoa su se dećaci popeli na drveće.

"Sigurno misle da će se nešto dogoditi", reče Bret.

"Hoće da vide bikove."

Majki i Bil su bili na drugom zidu, s druge strane tora. Mahnuli su nam. Svet što je docnije pridošao stajao je iza nas i nalegao je na nas kad su ih drugi potisli.

"Zašto ne počinju?" upita Robert Kon.

Jednu mazgu upregoše u jedan kavez i ona ga dovuče do pregrade u zidu tora. Ljudi ga pomoću poluga doguraše i izdigoše tačno prema otvoru. Na zidu su stajali ljudi spremni da podignu pregradu na toru, a zatim vrata kaveza. Na drugoj strani tora otvoriše se jedna vrata i upadoše dva vola njišući glavama i kaskajući, pri čemu su im se gibale mršave sapi. Zastali su zajedno u dnu, s glavama okrenutim ka pregradi kroz koju će bik ući.

"Ne izgledaju srećni", reče Bret.

Ljudi gore na zidu izviše se i podigoše pregradu tora. Zatim podigoše vrata kaveza.

Nagnuo sam se preko zida i pokušao sam da bacim pogled u kavez. Bilo je mračno. Neko udari po kavezu gvozdenom polugom. Unutra kao da je nešto eksplodiralo. Bik je tutnjao udarajući na sve strane rogovima o drvo. Zatim ugledah tamnu gubicu i senku rogova, i bik zatopota po podu šupljeg kaveza, jurnu i ulete u tor, pa stuknu skliznuvši nogama po slami, i zagleda se u gomilu na kamenim zidovima, podigavši glavu, nabrekle velike mišićave grbine na vratu, dok su mu mišići trupa podrhtavali. Ona dva vola su bila ustuknula k zidu i prignula glave, očiju uprtih u bika.

Bik ih opazi i jurnu. Iza jednog kaveza povika neki čovek i udari šeširom o daske, te se bik okrenu još pre no što je stigao do volova i ustremi se ka mestu gde je čovek stajao, pokušavajući s pet—šest hitrih, oštrih zamaha da ga dokači desnim rogom tamo iza dasaka.

"Gospode, divan li je!" reče Bret. Nalazio se tačno ispod nas.

"Vidi samo kako ume da se služi rogovima", rekoh ja. "Tuče i desnicom i levicom kao neki bokser."

"Nije valjda?"

"Samo gledaj."

"Ne mogu da stignem."

"Čekaj malo. Za koji trenutak će naići i drugi."

Doguraše drugi kavez do ulaza. U suprotnom uglu je jedan čovek iza zaklona od dasaka privukao pažnju bika, i dok je bik gledao na drugu stranu, podigoše pregradu te i drugi bik uđe u tor.

Ustremio se pravo na volove, a iz zaklona izleteše dva čoveka i povikaše da bi skrenuo. Ali bik nije promenio svoj pravac, te ljudi povikaše: "Haa! Haa! Toro!" mlatarajući rukama. Ona dva vola stadoše postrance da dočekaju udarac i bik zari rog u jednog vola.

"Ne gledaj", rekoh Breti. Posmatrala je kao opčinjena.

"Odlično", rekoh. "Ako možeš da podneseš."

"Videla sam", reče. "Videla sam kako je prešao s levog roga na desni." avrseno! Vo je sad ležao onako kako je pao, ispružena vrata, iskrenute glave. Bik ga odjednom ostavi i ustremi se na drugog vola, koji je stajao na drugom kraju njišući glavom i posmatrajući sve to. Vo nespretno potrča, i bik ga sustiže, okrznu ga ovlaš o slabine, pa se onda okrenu i pogleda na mogilu po zidovima, nabrekle grb ine. Vo mu se približi kao da bi ga onjušio i bik ga nemirno munu. Odmah zatim onjuši vola, pa i jedan i drugi odskakaše do drugog bika.

Kad je ušao sledeći bik, sva trojica — oba bika i vo — stajali su zajedno, glavu uz glavu, s rogovima okrenutim prema pridošlici. Vo se za nekoliko trenutaka upoznao s novim bikom, umirio ga i priveo ga krdu. Kad su i poslednja dva bika istovarena, čitavo krdo je bilo složno.

Onaj probodeni vo bio je ustao na noge i oslonio se o kameni zid. Ni jedan od bikova mu se nije približavao, a on nije pokušavao da se pridruži krdu.

Siđosmo sa zida s gomilom i još jednom bacismo pogled na bikove, kroz otvore u zidu tora. Sad su svi bili mirni, opuštenih glava. Uzeli smo kola i odvezli se do kafane. Majki i Bil su stigli pola časa kasnije. Bili su se zaustavili uz put da nešto popiju.

Sedeli smo u kafani.

"Ovo ti je baš nešto neobično", reče Bret.

"Da li će se i oni drugi boriti isto tako kao i prvi?" upita Robert Kon. "Nešto su se strašno brzo pripitomili."

"Poznaju se svi među sobom", rekoh ja. "Opasni su samo kad su sami ili samo po dvojica ili trojica."

"Kako to misliš — opasni?" reče Bil. "Meni su svi izgledali opasni."

"Hoće da ubiju samo kad su sami. Naravno, kad bi ušao tamo, verovatno bi odmamio jednog od njih iz krda, i taj bi bio opasan."

"To je mnogo zapetljano", reče Bil. "Majki, nemojte me nikad odmamiti iz krda."

"Dakle", reče Majki, "stvarno su bili fini bikovi, je l’ da? Jeste li im videli rogove?"

"Još kako", reče Bret. "Nisam imala pojma kako izgledaju."

"Jesi li videla kako onaj probode onog vola?" upita Majki. "Izvanredno je bilo."

"Teško je biti vo", reče Robert Kon.

"Mislite?" reče Majki. "A ja bih rekao, Robert, da biste vi voleli da budete vo."

"Kako to mislite, Majki?"

"Vode tako miran život. Nikad ništa ne govore, već se samo vrzmaju okolo."

Bilo nam je neprijatno. Bil se nasmeja. Robert Kon se naljutio. Majki je produžio da govori.

"Rekao bih da biste voleli. Nikad ne biste morali ni jednu reč da izustite. Hajde, Robert. Recite nešto. Sta ste se tu ukipili."

"Već sam rekao nešto, Majki. Ne sećate se? Ono o volovima."

"Pa kažite još nešto. Kažite nešto smešno. Zar ne vidite da smo svi ovde dobro raspoloženi?"

"Ostavi se toga, Majki. Pijan si", reče Bret.

"Nisam pijan. Sasvim ozbiljno govorim. Hoće li se Robert Kon ćelo vreme vrzmati oko Bret kao neki vo?"

"Prestani, Majki. Potrudi se da budeš malo bolje odgojen?"

"Do đavola s odgojem. Ko je, uopšte, odgojen, sem bikova? Zar nisu bikovi divni? Bil, kako se vama sviđaju? Zašto ništa ne kažete, Robert? Šta mi tu sedite kao da su vam sve galije potonule? Šta je s tim ako je Bret i spavala s vama? Spavala je ona s bulumentom boljih od vas."

"Prestanite", reče Kon. Ustao je. "Dosta Majki."

"0, nemojte da se dižete i da se ponašate kao da ćete me udariti. To mi je sasvim svejedno. Recite mi, Robert, zašto se stalno vrzmate oko Bret kao neka prokleta volina? Zar ne vidite da niste poželjni? Ja znam kad nisam poželjan. Zašto vi ne vidite kad niste poželjni? Došli ste u San Sebastijan gde vas niko nije zvao i vrzmali ste se oko Bret kao neka volina. Smatrate li da je to u redu?"

"Dosta. Pijani ste."

"Možda sam i pijan. Zašto vi niste pijani? Zašto se nikad ne opijete, Robert? Znate da se niste lepo proveli u San Sebastijanu, jer niko od naših prijatelja nije hteo da vas pozove ni u jedno društvo. Ne možete im zameriti zbog toga. Tražio sam da vas pozivaju. Nisu hteli. 1 ne možete im zameriti. Možete li? De, odgovorite. Možete li im zameriti?"

"Idite do đavola, Majki."

"Ja im ne mogu zameriti. Vi možete? Šta se vrzmate oko Bret? Umete li uopšte da se ponašate? Šta mislite, kako se ja u tome osećam?" nju

J ti si mi neka mustra da govoriš o ponaša-

" reče Bret. "Tako se divno ponašaš."

‘"Hajdemo, Robert", reče Bil.

"Zašto se vrzmate oko nje?"

Bil ustade i povuče Roberta.

"Nemojte ići", reče Majki. "Robert Kon će sad da nas časti pićem."

Bil ode s Konom. Kon je bio zelen u licu. Majki je i dalje pričao. Sedeo sam i slušao neko vreme. Breti je bilo neprijatno.

"Dakle, Majki, nisi morao biti takva magarčina", prekinu ga ona. "Ne kažem da nije u pravu, da znaš." Okrenula se k meni.

Iz Majklovog glasa je nestalo uzbuđenja. Svi smo mi bili prijatelji.

"Nisam ja tako trešten pijan kao što je izgledalo", reče on.

"Znam da nisi", reče Bret.

"Niko od nas nije trezan", rekoh.

"Nisam rekao ništa što ne mislim."

"Ali si tako rđavo izveo", nasmeja se Bret.

"A on je ipak bio magarac. Došao tamo u San Sebastijan, gde ni najmanje nije bio poželjan. Vrteo se oko Bret i samo je piljio u nju. Smučio mi se kao niko njegov."

"Stvarno se ružno ponašao", reče Bret.

"Pazi. Bret je i ranije imala avanture s muškarcima. Ona mi sve priča. Dala mi je i pisma tog klipana Kona da ih pročitam. Nisam hteo da ih čitam".

"Strašno plemenito od tebe."

"Ne, slušaj, Džek. Bret se vodala s muškarcima. Ali nikad nisu bili Jevreji i nisu posle dolazili da se vrzmaju oko nje."

"Silni drugari", reče Bret. "Glupo je uopšte govoriti o tome. Majki i ja se razumemo."

"Dala mi je pisma Roberta Kona. Nisam hteo da ih čitam."

"Ti ne čitaš ničija pisma, dragi. Ne čitaš ni moja."

"Ne mogu da čitam pisma", reče Majki. "Komično, šta?"

"Ništa ti ne možeš da čitaš."

"Nije tako. Tu grešiš. Čitam ja sasvim dosta. Čitam kad sam kod kuće."

"Još malo pa ćeš i da pišeš", reče Bret. "Hajde, Majki. Smiri se. Moraš sad da se pomiriš s tim. On je ovde. Nemoj da pokvariš fijestu."

"Onda neka se pristojno ponaša."

"Ponašaće se. Ja ću mu reći."

"Kaži mu ti, Džek. Ili neka se pristojno ponaša ili neka se gubi."

"Da", rekoh, "baš će mi biti prijatno da mu to kv ti azem.

"Znaš šta, Bret. Kaži Džeku kako te Robert zove. Zaista je sjajno, znaš."

"0, ne, ne mogu."

"Hajde. Svi smo naši. Nismo li naši?"

"Ne mogu da kažem. Suviše je smešno."

"Ja ću mu reći."

"Nemoj, Majki. Nemoj biti magarac."

"Zove je Kirka", reče Majki. "Tvrdi da pretvara ljude u svinje. Mnogo dobro. Voleo bih da sam i ja neki od tih literata."

"Bio bi dobar, da znaš", reče Bret. "Dobra su mu pisma."

,Znam", rekoh. "Pisao mi je iz San Sebastijana."

"Nije to ništa", reče Bret. "Ume on da napise još kako zanimljivo pismo."

,Ona me naterala da ga napišem. Bila kao bolesna."

"Pa i bila sam."

"Krećemo", rekoh ja. "Moramo u hotel da jedemo."

"Kako da se ponašam prema Konu?" reče Majki.

"Ponašaj se prosto kao da se ništa nije dogodilo."

"Što se mene tiče, sve je u redu", reče Majki. "Ja nisam u nezgodnom položaju."

"Ako nešto kaže, reci mu jednostavno da si bio nakresan."

"Sasvim. A što je najkomičnije, mislim da sam i bio nakresan."

"Hajdemo", reče Bret. "Je li plaćen ovaj bućkuriš? Moram se okupati pre večere."

Zaputili smo se preko trga. Pao je mrak, a svud oko trga sijale su svetiljke iz kafana pod arkadama. Pređosmo do hotela idući po šljunku ispod drveća.

Oni odoše gore, a ja zastadoh da porazgovaram s Montojom.

"Dakle, kako su vam se dopali bikovi?" upita on.

"Lepo. Fini bikovi."

"Pristojni su", Montoja zavrte glavom, "ali nisu nešto naročito."

"Šta vam se ne dopada na njima?"

"Ne znam. Nekako nisam stekao utisak da su nešto naročito." ;, . .

"Znam šta mislite."

"Sasvim su pristojni."

"Da. Sasvim su pristojni."

"Kako su se dopali vašim prijateljima?"

"Odlično."

"Dobro", reče Montoja.

Popeo sam se gore. Bil je bio u svojoj sobi; stajao je na balkonu i gledao na trg. Stadoh pored njega.

"Gde je Kon?"

"Gore u svojoj sobi."

"Kako je raspoložen?"

"Strašno, naravno. Majki je bio užasan. Grozan je kad se napije."

"Nije bio baš tako pijan."

"Đavola nije. Znao sam šta nam se sprema još pre no što smo došli u kafanu."

"Posle se otreznio."

"Dobro. Užasan je bio. Ruku na srce, ja baš ne marim Kona i smatram da mu je odlazak u San Sebastijan bio glupav trik, ali niko nema prava da govori kao Majki."

"Kako su ti se dopali bikovi?"

"Sjajno. Sjajno je kako ih puštaju."

"Sutra dolaze bikovi Mijura."

"Kad počinje fijesta?"

"Prekosutra."

"Moramo da pazimo na Majkla da se ne opija toliko. Strašne su takve stvari."

"Nego da se mi spremimo za večeru."

"Da. Ala će to biti prijatna večera." > "Što da ne?"

U stvari, večera je prijatno protekla. Bret je imala crnu večernju haljinu bez rukava. Lepo je izgledala. Majki se ponašao kao da se ništa nije dogodilo. Ja sam morao da odem gore i da dovedem Kona. Bio je rezervisan i zvaničan i lice mu je još uvek bilo ukočeno i bledo, ali se najzad raspoložio. Nije mogao odoleti da ne gleda u Bret. Izgleda da ga je to činilo srećnim. Mora biti da mu je godilo da je gleda tako lepu, svestan da je bio s njom i da svi to znaju. To mu niko nije mogao oduzeti. Bil je bio veoma veseo. Majki takođe. Dobro su se slagali.

Podsećalo me je na neke večere iz doba rata. Bilo je tu mnogo vina, neke zataškane zategnutosti i naslućivanja nečega što će se dogoditi i što se ne može sprečiti. Iz mene je, pod dejstvom vina, iščililo ono neprijatno osećanje i bio sam zadovoljan. Svi su mi oni izgledah tako prijatni ljudi.

XIV

Ne znam kad sam legao. Sečam se da sam se svukao, navukao kupaći ogrtač i stajao na balkonu. Znao sam da sam sasvim pijan, i kad sam se vratio unutra, upalio sam svetlost više uzglavlja i počeo da čitam. Čitao sam nešto od Turgenjeva. Verovatno sam više puta pročitao iste dve strane. Bila je to jedna pripovetka iz Lovčevih zapisa. Ranije sam je već bio jednom pročitao, ali mi se učinila sasvim novom. Pejsaž mi je postao veoma jasan, a pritisak u glavi kao da je popuštao. Bio sam potpuno pijan i nisam hteo da zatvorim oči da soba ne bi počela da se vrti i vrti. Ako budem i dalje čitao, to osećanje će proći.

Čuo sam kako su Bret i Robert Kon došli uz stepenice. Kon požele laku noć pred vratima i ode gore u svoju sobu. Čuo sam kako je Bret ušla u susednu sobu. Majki je već bio u postelji. Bio je došao sa mnom sat ranije. Probudio se kad je ona ušla, pa su razgovarali. Čuo sam kako se smeju. Ugasih svetlost i pokušah da zaspim. Nije uopšte više bilo potrebno da čitam. Mogao sam sklopiti oči, a da mi se ne vrti u glavi. Ali nisam mogao zaspati. Nema nikakvog razloga zašto biste drugačije posmatrali stvari u mraku negoli pri svetlosti. Đavola nema!

Sve sam to u svoje vreme zamišljao u sebi, i u toku šest meseci nisam nikad spavao s ugašenom električnom svetlošću. I to je bila jedna od onih mudrih ideja. U svakom slučaju, đavo da nosi žene. Đavo da te nosi, Bret Ešli.

Žene mogu biti tako sjajni prijatelji. Baš sjajni. Prvo i prvo, čovek mora biti zaljubljen u jednu ženu da bi stvorio osnovu za prijateljstvo. Meni je Bret bila prijatelj. Nisam mislio kako stvar stoji s njenog gledišta. Dobijao sam nešto ni za šta. Time se samo odlagalo podnošenje računa. Račun uvek dolazi. To je jedna od divnih stvari na koje možete računati.

Smatrao sam da sam platio za sve. Ne kao što žena plaća i plaća i plaća. Bez pomisli na odmazdu i kaznu. Prosta razmena vrednosti. Nešto ste dali i dobili nešto drugo. Ili ste radili za nešto. Platili ste na neki način sve što iole vredi. Mogao sam platiti dovoljno stvari koje volim, i lepo mi je bilo. Čovek ih plaća bilo sticanjem saznanja, bilo iskustvom, bilo rizikom, bilo novcem. Uživati u životu znači naučiti se da za svoj novac izvučete protivvrednost i biti svestan da ste to postigli. Čovek je u mogućnosti da dobije onoliko koliko plati. Svet je pogodno mesto za kupovinu. Izgledalo je da je to mudra filozofija. Za pet godina, mislio sam, izgledaće isto tako besmislena kao i sve moje ostale mudre filozofije.

No, možda to ipak nije bilo tačno. Možda se čovek s vremenom nauči nečemu. Nije me se ticalo čemu sve to. Želeo sam samo da znam kako da živim u svemu tome. Možda bi čovek shvatio čemu sve to ako bi iznašao kako da živi u tome.

Ipak, voleo bih da se Majki nije onako strašno ponašao prema Konu. Majki je bio loše naravi kad je pijan; Bret je bila dobre naravi; Bil je takođe bio dobre naravi. Kon uopšte nikad nije bio pijan. Majki je postajao neprijatan kad pređe izvesnu granicu. Godilo mi je kad vređa, Kona. Ipak, više bih voleo da ga ne vređa, jer sam zbog toga posle bio odvratan samome sebi. To je moral: da ste posle odvratni samom sebi. Ne — mora biti da je to nemoral. To je bila dalekosežna postavka. 0 kakvim li sam sve glupostima mogao razmišljati noću. Sve koješta — rekla bi Bret za to. Koješta! Kad ste s

Englezima, naviknete se da pri razmišljanju upotrebljavate engleske izraze. Engleski govorni jezik — onaj gornjih slojeva u svakom slučaju — mora biti da ima manje reci od eskimskog. Uostalom, o eskimskom nisam ništa znao. Možda je eskimski fin jezik. Recimo čerokeski. Ni o čerokeskom nisam ništa znao. Kod Engleza je glavno ton u rečenici. Jedna rečenica može svašta da znači. Ipak, voleo sam ih. Voleo sam njihov način govora. Uzmimo Harisa. No Haris nije pripadao gornjim slojevima.

Ponovo sam upalio svetlost i čitao. Čitao sam Turgenjeva. Znao sam da ću onda, čitajući u onom preosetljivom stanju, posle suviše mnogo brendija, zadržati to negde u pamćenju i da će mi se posle činiti kao da sam to stvarno doživeo. I to je jedna od dobrih stvari za koje čovek plati pa ih onda ima. Zaspao sam negde oko svanuća.

Sledeća dva dana u Pamploni bila su mirna i nije više bilo svađe. Grad se pripremao za fijestu.

Radnici su postavljali stubove za pregrade koje su imale da zatvore pobočne ulice kad bikovi budu pušteni iz torova i kad projure jutrom kroz ulice na putu za arenu. Radnici su kopali rupe i postavljali

"rede__svaka greda obeležena brojem za određeno mesto. Tamo na platou van grada opštinski službenici na areni uvežbavali su pikadorske konje terajući ih da galopiraju krutih nogu po tvrdoj, suncem ispečenoj ledini iza arene. Velike vratnice arene su bile otvorene i unutra su čistili amfiteatr. Arenu su poravnjavali valjcima i posipali, a drvodelje su menjale dotrajale i napukle daske barere. Stojeći na ivici glatko povaljanog peska, mogli ste baciti pogled na prazna sedišta i posmatrati stare žene kako čiste lože.

Napolju je već bila postavljena ograda koja je u vidu nekog dugačkog tora vodila od krajnjih ulica grada do ulaza u arenu; ujutru, na dan prve borbe s bikovima, gomila će protrčati tuda jureći ispred bikova. Dalje preko ravnice, gde će se održati vašar konja i stoke, Cigani su se ulogorili pod drvećem. Prodavci vina i aguardijenta1 podizali su svoje šatre. Jedna šatra je reklamirala anis del toro.2 Platnena firma je visila preko dasaka na vrelom suncu. Međutim, na velikom trgu što predstavlja centar grada nije još bilo nikakvih promena. Sedeli smo na belim pletenim stolicama na terasi kafane i posmatrali autobuse kako nailaze i istovaruju seljake koji su dolazili iz sela na pijacu, i posmatrali autobuse kako se pune i odlaze sa seljacima što sede na svojim bisagama punim stvari koje su pokupovali u gradu.

‘ Vrsta rakije. 2 Mastika.

Izuzev golubova i čoveka s crevom koji je prskao pošljunčan trg i polivao ulice, samo su visoki sivi autobusi oživljavali trg.

Uveče je bio korzo. Svi — sve lepe devojke, oficiri iz garnizona, svi mondeni grada — šetali su se posle večere jedan sat ulicom s jedne strane trga, dok su se kafanski stolovi punili redovnim večernjim gostima.

Pre podne sam obično sedeo u kafani i čitao madridske novine, a zatim bih odlazio u grad ili van grada. Ponekad bi i Bil pošao sa mnom. Robert Kon bi jutrom učio španski ili bi pokušavao da se obrije kod berberina. Bret i Majki uopšte nisu ustajali sve do podne. Svi smo se skupljali u kafani na vermut. Mirno se živelo i niko se nije opijao. Nekoliko puta sam išao u crkvu, jednom s Bret. Rekla

je da bi želela da čuje kako se ispoveda, ali joj ja rekoh da je to ne samo nemoguće, nego i da nije tako zanimljivo kao što se misli, i da bi, sem toga, bilo na jeziku koji ona ne razume. Izlazeći iz crkve sreli smo Kona; mada je bilo očevidno da nas je pratio, bio je ipak vrlo prijatan i ljubazan, te svi troje prošetasmo do ciganskog logora, gde su Breti proricali sudbinu.

Bilo je lepo jutro, s visokim belim oblacima povrh planina. Preko noći je padala slaba kiša, te je na platou bilo sveže i hladno, a vidik je bio divan. Svi smo se prijatno osećali, i svi smo se osećali čili, i bio sam sasvim prijateljski raspoložen prema Konu. Po jednom takvom danu, čoveku ništa ne može pokvariti raspoloženje.

Bio je to poslednji dan pred fijestu.

XV

U nedelju, šestoga jula u podne, fijesta je eksplodirala. Nema drugog načina da se to opiše. Ljudi su celog dana pristizali sa sela, ali su se utopili u grad, tako da ih čovek nije ni primećivao. Trg je bio isto onako miran pod vrelim suncem kao i svakog drugog dana. Seljaci su bili u vinarama po pobočnim ulicama. Pili su i pripremali se za fijestu. Tek što su bili došli s ravnica i planina, pa su se morali postepeno privikavati na nov odnos vrednosti. Nisu mogli odmah početi da plaćaju kafanske cene. U vinarama su dobijali protivvrednost za svoj novac. Vrednost novca se još merila radnim časovima i prodatim mericama žita. Kad fijesta poodmakne, biće im svejedno šta plaćaju i gde kupuju.

Sad, na dan kad počinje svetkovina sv. Firmina, oni su od ranog jutra sedeli po vinarama i uskim uličicama grada. Idući tim ulicama u katedralu na jutrenje, čuo sam ih kroz otvorena vrata vinara kako pevaju. Zagrejavali su se. Misi u jedanaest sati prisustvovalo je mnogo sveta. Sv. Firmin je takođe i crkvena svetkovina.

Sišao sam pešice nizbrdo od katedrale, pa uz ulicu do kafane na trgu. Bližilo se podne. Za jednim stolom su sedeli Robert Kon i Bil. Nestalo je stolova s mramornim pločama i belih pletenih stolica. Zamenili su ih stolovi od livenog gvožđa i prostim stolicama za rasklapanje. Kafana je ličila na ratni brod opremljen za akciju. Tog dana kelneri nisu ostavljali čoveka celog jutra da čita na miru, već su odmah pitali šta želi da poruči. Čim sam seo, pojavio se kelner.

"Šta vi pijete?" upitah Bila i Kona.

"Seri", reče Kon.

"Jerez", rekoh kelneru.

Pre no što je kelner doneo seri, s trga uzlete raketa koja je objavljivala početak fijeste. Rasprštala se visoko gore, i iznad pozorišta Gajar, na drugoj strani trga, pojavila se siva lopta dima. Lopta dima je lebdela na nebu kao rasprsnut šrapnel, i dok sam je posmatrao, prema njoj uzlete druga raketa prosipajući dim u jarku sunčevu svetlost. Video sam blesak kad se rasprštala, i pojavi se još jedan oblačak dima. U trenutku kad se rasprštala druga raketa, pod arkadama, koje su maločas bile prazne, bilo je toliko sveta da se kelner, držeći bocu visoko iznad glave, jedva probio kroz gomilu do našeg stola. Svet je sa svih strana kuljao na trg, a iz dubine ulice čuli smo frule, svirale i bubnjeve kako se približuju. Svirali su riauriau, frule piskavo, a bubnjevi potmulo, a za njima su igrajući nastupali muškarci i dečaci. Kad su frulaši prestali, svi su čučnuli po ulici, a kad ponovo zapištaše frule i zurle, i bubnjevi muklo, tupo i šuplje zatutnjaše, svi podskočiše i zaigraše. U gomili su se videle samo glave i ramena igrača kako se njišu goredole.

Na trgu je jedan pognut čovek svirao u zurle, a za njim je išla gomila dečurlije koja se derala i vukla ga za peševe. Prešao je preko trga s decom za sobom, proveo ih svirajući im pored kafane i zašao s njima u pobočnu ulicu. Videli smo njegovo tupo, rošavo lice dok je svirajući prolazio, a dečurlija ga je pratila u stopu i vukla ga.

"Mora biti da je seoski kreten", reče Bil. "Gospode! Pogle’ tamo!"

Ulicom su nailazili igrači. Ulica je bila zakrčena igračima, sve sami muškarci. Svi su igrali po taktu, nastupajući za svojim frulašima i bubnjarima. To su bili članovi nekog udruženja; svi su nosili plave radničke bluze i crvene marame oko vrata, i nosili su veliku ripidu na dve motke. Ripida je poigravala s njima goredole dok su nailazili okruženi svetinom.

"Ura za vino! Ura za strance!" bilo je ispisano na ripidi.

"Gde su ti stranci?" upita Robert Kon.

"Mi smo ti stranci", reče Bil.

Rakete su uzletale ćelo to vreme. Kafanski stolovi su sad bili puni. Trg se praznio, a svet je punio kafane.

"Gde su Bret i Majki?" upita Bil.

"Idem da ih dovedem", reče Kon.

"Dovedite ih ovamo."

Fijesta je stvarno počela. I trajala je tako dan i noć čitavih sedam dana. I tako se igralo, i tako se pilo, i tako je treštalo. Ono što se događalo moglo se dogoditi samo za vreme fijeste. Na kraju je sve postalo nekako nestvarno, i činilo se kao da ništa ne može imati ma kakvih posledica. Činilo se da je neumesno misliti na posledice za vreme fijeste. Ćelo vreme fi jeste, čak i kad je bilo mirno, čovek je imao utisak da mora vikati kad god nešto kaže — ako hoće da ga drugi čuju. Isto osećanje ima se i u svemu drugom. Bila je to fijesta, i trajala je čitavih sedam dana.

To popodne je održana velika litija. Prenosili su sv. Firmina iz jedne crkve u drugu. U litiji su učestvovali svi dostojanstvenici, građanski i crkveni. Nismo ih mogli videti, jer je gomila bila isuviše velika. Ispred i iza zvanične litije igrači su igrali riauriau. Usred svetine je podskakivala slivena masa žutih košulja. Sve što smo mogli videti od litije kroz svetinu koja je pritisla sve poprečne ulice i trotoare bili su ogromni džinovi — trideset stopa visoki Indijanci, reklame za cigare, Mavri, jedan kralj i kraljica, koji su se svečano vrteli, igrajući valcer po taktu riauriau.

Svi su stajali ispred kapele u koju su ušli Sv. Firmin i dostojanstvenici, ostavljajući napolju četu vojnika, nepokretne džinove, pored kojih su stajali ljudi što su igrali u njima, i kepece, koji su se muvali kroz svetinu sa svojim ogromnim mešinama. Hteli smo da uđemo; unutra je mirisalo na tamjan i povorka ljudi se vraćala natrag u crkvu, ali Bret zaustaviše na samom ulazu zato što nije imala šešir, pa smo opet izišli i pošli ulicom koja vodi iz kapele u grad. Ulica je s obe strane bila opervažena svetinom koja je čuvala svoje mesto na trotoaru, čekajući na povratak litije. Nekoliko igrača obrazovali krug oko Bret i počeli da igraju. Oko vrata su nosili velike vence belog luka. Uzeše za ruke Bila i mene i uvukoše nas u krug. I Bil je igrao.

Svi su pevali. I Bret je htela da igra, ali joj nisu dozvolili. Hteli su da bude kao neki kip oko koga će igrati. Kad se pesma završila piskavim riauriau! odvukoše nas u neku vinaru.

Stajali smo kod tezge. Bret su posadili na jedno vinsko bure. Vinara je bila mračna i prepuna ljudi

koji su pevali — pevali rapavim glasovima. Iza tezge su otakali vino iz buradi. Stavio sam na tezgu novac za vino, ali ga jedan čovek zgrabi i strpa mi ga natrag u džep.

"Treba mi jedna mešina za vino", reče Bil.

"Ima jedna radnja niže dole", rekoh. "Idem da uzmem nekoliko."

Igrači me nisu hteli pustiti. Trojica su sedela na visokom buretu pored Bret i pokazivala joj kako se pije iz mešine. Obesili su joj venac belog luka oko vrata. Jedan je saleteo da uzme čašu. Neko je učio Bila da peva neku pesmu. Pevao mu je u uvo. Takt je udarao po Bilovim leđima.

Objasnio sam im da ću se vratiti. Izišavši napolje, pošao sam niz ulicu da tražim radnju gde se prave mešine za vino. Trotoari su bili prepuni sveta, a na mnogim radnjama su kapci bili spušteni, tako da je nisam mogao pronaći. Išao sam čak do crkve, zagledajući na obe strane ulice. Onda sam upitao nekog čoveka, i on me uze pod ruku i odvede me do radnje. Kapci su bili spušteni, ali su vrata bila otvorena.

Unutra je mirisalo na sveže stavljenu kožu i na vreo katran. Jedan čovek je udarao pečate na gotove mešine. Visile su u grozdovima s tavanice. Skinuo je jednu, naduvao je, dobro zatvorio grlić, pa onda skočio na nju.

"Vidite! Ne propušta."

"Treba mi još jedna. Velika."

Skinuo je s tavanice jednu veliku, u koju bi stao čitav galon, pa i više. Naduvao je, pri čemu su mu se obrazi nadimali brže od mešine, pa stao na botu,1 pridržavajući se za stolicu.

"Šta ćete s njima? Da ih prodate u Bajoni?"

"Ne. Da pijemo iz njih."

Potapšao me po leđima.

"Dobar čovek. Osam pezeta za obe. Najniža cena." čovek koji je obeležavao nove mešine i bacao ih na gomilu zastade.

"Stvarno", reče. "Osam pezeta je jevtino."

Platio sam, izišao i pošao ulicom ka vinari. Unutra je bilo, po mogućstvu, još mračnije i prepuno. Nisam video Bret i Bila; neko reče da su u zadnjoj sobi. Devojka za tezgom napunila mi je obe mešine vinom. Jedna je hvatala dva litra. Druga je hvatala pet litara. Koštalo je tri pezeta i šezdeset santima da se obe napune. Neki čovek kod tezge, koga nikad ranije nisam video, pokušao je da plati, ali sam najzad platio sam. Čovek što je hteo da plati častio me je jednom čašom. Nije me pustio da i ja njega častim, nego reče da bi malo isplaknuo usta iz nove mešine. Nategao je mešinu od pet litara i stisnuo je tako da mu vino šiknu u samo grlo.

"U redu", rekao je i vratio mešinu.

Bret i Bil su sedeli u zadnjoj sobi na buradima, okruženi igračima. Svi su bili stavili jedan drugom ruku na rame i svi su pevali. Majki je sedeo za jednim stolom s nekoliko ljudi u košuljama; iz jedne zdele su jeli tunjevinu s naseckanim crnim lukom i sirćetom. Svi su pili vino i umakali hleb u ulje i sirce.

"Zdravo, Džek, zdravo!" viknu Majki. "Hodi ovamo. Hoću da te upoznam s prijateljima. Evo, mezetišemo."

Upoznao sam se s ljudima za stolom. Saopštavali su Majklu svoja imena i poručili su jednu viljušku za mene.

"Majki, nemoj da mi pojedeš večeru", viknu Bret s bureta.

"Neću da vam pojedem večeru", rekoh kad mi neko utrapi viljušku.

"Jedite", reče ovaj. "Nego za šta je tu?"

Otvorio sam grlić velike mešine i pružio je unaokolo. Svaki je otpio, podigavši mešinu opruženom rukom.

Kroz pevanje se začu muzika litije koja je prolazila napolju.

"Da to nije litija?" upita Majki.

"Nada", reče neko. "Nije to ništa. Pijte. Nategnite mešinu." !

"Gde su te našli?" upitah Majkla.

"Neko me je doveo ovamo", reče Majki. "Reko še da ste ovde."

"Gde je Kori?"

"Tropa je", doviknu Bret. "Smestili su ga negde."

"Agdeje?" "Ne znam."

"Otkud mi možemo znati", reče Bil. "Mislim da je mrtav."

"Nije mrtav", reče Majki. "Znam da nije mrtav. Samo ga je dotukao Anis del Mono."

Kad je pomenuo Anis del Mono, jedan čovek za stolom se prenu, izvuče jednu bocu ispod svoje bluze i pruži mi je.

"Ne", rekoh. "Ne, hvala."

"Da, da. Arriba! Samo nategnite!"

Otpio sam. Imao je ukus sladića i palio je niz grlo. Osetio sam toplinu u stomaku.

"Gde je, do đavola, taj Kon?"

"Ne znam", reče Majki. "Pitaću."Gđ©; je onaj pijani drugar?" upita on španski.

"Hoćete da ga vidite?"

"Da", rekoh.

"Ne ja", reče Majki. "Ovaj gospodin."

Čovek što je imao Anis del Mono obrisa usta i ustade.

"Hajdemo."

Robert Kon je spokojno spavao na vinskim buradima u odeljenju pozadi. Bilo je tako mračno da mu se lice nije videlo. Bili su ga pokrili kaputom, dok su mu drugi presavijen kaput stavili pod glavu. Oko vrata i preko prsiju mu je ležao veliki venac upletenog belog luka.

"Pusti ga neka spava", prošapta čovek. "Ništa mu nije."

Posle dva časa pojavi se Kon. Ušao je u prednje odeljenje noseći još uvek venac belog luka oko vrata. Španci zagrajaše kad je ušao. Kon je trljao oči i smešio se.

"Mora da sam spavao", reče.

"0, nikako", reče Bret. ‘ s

"Samo ste bili mrtvi", reče Bil.

"Hoćemo li da pođemo da večeramo nešto?" upita Kon.

"Želite da jedete?"

"Da, što da ne? Ogladneo sam."

"Jedite ovaj beli luk, Robert", reče Majki. "Stvarno. Jedite ovaj beli luk."

Kon je stajao. San ga je sasvim otreznio.

"Hajde da jedemo", reče Bret. "Moram da se okupam."

"Idemo", reče Bil. "Da prebacimo Bret u hotel."

Oprostismo se s mnogima i rukovasmo se s mnogima, pa iziđosmo. Napolju je bio mrak.

"Koliko može da bude sati?" upita Kon.

"Već je sutra", reče Majki. "Spavali ste dva dana."

"Ozbiljno, koliko je sati?" reče Kon. , "Deset."

"Šta smo sve popili!"

"Šta smo sve mi popili, hoćete da kažete. Vi ste otišli da spavate."

Idući mračnim ulicama u hotel, videli smo rakete koje su uzletale s trga. Kroz poprečne ulice što vode ka trgu videli smo da je trg prepun sveta, a oni u sredini su igrali.

Večera u hotelu je bila obilna. Bio je to prvi obed po dvostrukim cenama za fijestu, s nekoliko novih jela. Posle večere smo izišli u grad. Sećam se da sam bio odlučio da ne ležem ćelu noć da bih u šest sati posmatrao bikove kako jure ulicama, ali sam bio tako sanjiv da sam oko četiri otišao da legnem. Ostali nisu legali.

Moja soba je bila zaključana, a ključ nisam mogao da nađem, pa sam otišao gore i spavao u jednoj postelji u Konovoj sobi. Napolju se fijesta produžila u noć, ali sam bio isuviše umoran da bi me mogla ometati u spavanju. Probudio me pucanj rakete koji je objavljivao puštanje bikova iz torova na kraju grada. Projuriće kroz ulice pa napolje do arene. Spavao sam duboko i probudio se sa osećanjem da sam zadocnio. Navukao sam Konov kaput i izišao na balkon. Dole je uska ulica bila prazna. Svi balkoni su bili načičkani svetom. Odjednom je niz ulicu nagrnula gomila. Svi su trčali tesno zbijeni. Protrčali su dole, pa ulicom prema areni, i za njima su naišli drugi koji su brže jurili, a onda nekoliko zaostalih koji su svojski jurili. Iza njih je bilo nešto malo praznog prostora, a onda naiđoše bikovi galopirajući i zabacujući glave goredole. Sve to iščeze iza ugla. Jedan čovek pade, otkotrlja se do slivnika i ostade mirno da leži. Ali bikovi produžiše pravo ne primetivši ga. Jurili su svi u grupi.

Pošto su iščezli, sa arene se začu velika graja. Nije prestajala. Najzad prasnu raketa, što je značilo da su bikovi prošli kroz svetinu u arenu i ušli u torove. Vratio sam se u sobu i legao. Na balkonu sam stajao bosonog. Znao sam da je ćelo naše društvo tamo kod arene. Vrativši se u postelju, zaspao sam.

Probudio me je Kon kad je ušao. Počeo je da se svlači, pa je prišao da zatvori prozor pošto je svet na balkonu tačno prekoputa gledao u sobu.

"Jesi li video trku?" upitah.

"Jesam. Svi smo bili tamo."

"Je li neko povređen?" ;!/¦'¦

"Jedan bik je upao u gomilu na areni i munuo sedmoroosmoro njih."

"Kako se to Breti dopalo?"

"Tako se sve brzo odigralo da niko nije imao vremena da se uzbudi."

"Žao mi je što nisam bio tamo."

"Nismo znali gde si. Potražili smo te u tvojoj sobi, ali je bila zaključana."

"Gde ste proveli noć?" f;

"Igrali smo u nekom lokalu." j,

"Meni se prispavalo", rekoh.

"Bogami, sad sam baš umoran", reče Kon. "Hoće li ovo ikad prestati?"

"Neće za nedelju dana."

Bil otvori vrata i pomoli glavu.

"Gde si bio Džek?"

"Video sam ili s balkona. Kako je bilo?"

"Kolosalno."

"Kuda ćeš sad?"

"Da spavam."

Niko nije ustao do podne. Ručali smo za stolovima postavljenim pod arkadama. Grad je bio pun sveta. Morali smo čekati na sto. Posle ručka smo prešli u "Irunju". Bila je puna sveta i još više se napunila kad se približilo vreme borbe s bikovima, i stolovi su bili zbijenije poredani. Brujao je neki sliven žagor, kao uvek uoči borbe s bikovima. Taj zagor se u druge dane nije mogao čuti, ma kako kafana bila puna. 2agor nije prestajao i mi smo bili u njemu i sačinjavali njegov sastavni deo.

Bio sam uzeo po šest ulaznica za sve borbe. Tri su bile barreras — prvi red do arene, a tri sobrepuertos — sedišta s drvenim naslonima na sre— dini amfiteatra. Majki je smatrao da će za Bret biti najbolje da prvi put sedi tamo gore, a Kon je želeo da sedi s njima. Bil i ja ćemo sedeti na barerama, a onu prekobrojnu ulaznicu dao sam jednom kelneru da je proda. Bil je donekle objasnio Konu šta da radi i kako da posmatra da mu konji ne bi pokvarili utisak. Bil je već bio video jednu sezonu borbi s bikovima.

"Ne brinem se kako ću moći da podnesem. Jedino se bojim da mi ne bude dosadno", reče Kon.

"To li je?"

"Nemoj gledati konje pošto ih bik udari", rekao sam Breti. "Posmatraj napad i gledaj kako pikador pokušava da odvrati bika, ali ako udari konja, nemoj gledati dok ne ugine."

"Malo sam nervozna zbog toga", reče Bret. "Bojim se da li ću biti u stanju da podnesem sve kako

treba."

"Podnećeš — još kako. Teško će ti pasti samo onaj deo s konjima, ali se oni nalaze u areni samo po nekoliko minuta sa svakim bikom. Jednostavno nemoj gledati kad dođe ono neprijatno."

"Podneće ona", reče Majki. "Ja ću paziti na nju."

"Mislim da se nećete dosađivati", reče Bil.

"Idem preko u hotel da uzmem dogled i mešinu", rekoh. "Vratiću se ovamo. Nemojte da se napijete."

„Jdem i ja", reče Bil. Bret se osmehnu na nas.

Išli smo okolo ispod arkada da bismo izbegli žegu na trgu.

"Ovaj Kon mi ide na živce", reče Bil. "Toliko tdaleko ide u svojoj jevrejskoj nadmenosti da misli

.‘da će mu jedina emocija na borbama biti osećanje dosade."

"Posmatraćemo ga kroz dogled", rekoh ja.-

"More, neka ide bestraga."

"On provodi tamo podosta vremena."

"Želeo bih da i ostane tamo."

U hotelu smo na stepenicama sreli Montoju.

"Hodite", reče Montoja. "Hoćete li da vas upoznam s Pedrom Romerom?"

"Fino", reče Bil. "Daj da ga vidimo."

Pođosmo za Montojom uz stepenice, pa hodnikom.

"On je u sobi broj osam", reče Montoja. "Oblače ga za borbu."

Montoja zakuca na vrata i otvori ih. Soba je bila mračna; kroz prozor prema uzanoj ulici prodirala je slaba svetlost. Unutra su se nalazile dve postelje odvojene zavesom. Gorela je električna svetlost. Mladić je stajao vrlo uspravno i ozbiljna lica u svojoj toreadorskoj odeći. Žaket mu je bio prebačen preko naslona stolice. Baš su završavali opasivanje pojasom. Crna kosa mu je sijala pod električnom svetlošću. Na sebi je imao belu lanenu košulju; njegov mačonoša mu je namestio pojas, uspravio se i odstupio. Pedro Romero klimnu glavom: izgledao je sasvim odsutan i vrlo dostojanstven kad smo se rukovali. Montoja mu reče nešto o tome koliki smo mi afisionadosi i da hoćemo da mu poželimo sreću. Romero je slušao vrlo ozbiljno. Tada se obratio meni. Bio je najlepši mladić koga sam ikad video.

"Idete na borbu s bikovima?" reče na engleskom.

"Vi govorite engleski", rekao sam, a osećao sam se kao idiot.

"Ne", reče i osmehnu se.

Jedan od one trojice koji su sedeli na postelji priđe i upita nas da li govorimo francuski. "Možda biste želeli da vam budem tumač? Da li biste hteli nešto da pitate Pedra Romera?"

Zahvalili smo mu. Sta bismo želeli da pitamo? Mladić je imao devetnaest godina i bio je sam, izuzev njegovog mačonoše i trojice prišipetlja, a borba je imala da počne za dvadeset minuta. Poželesmo mu "mucha suerte",1 rukovasmo se i iziđosmo. Stajao je tako dok smo zatvarali vrata, uspravan i lep, potpuno usredsređen i sam za sebe u sobi s prišipetljama.

"Fini dečko, šta mislite?" upita Montoja.

"Lep deran", rekoh.

"Izgleda kao torero", reče Montoja. "Od toga je kova."

"Fini dečko."

"Videćemo kakav je u areni", reče Montoja.

Našli smo veliku mešinu za vino prislonjenu uza zid u mojoj sobi, poneli je zajedno s dogledom, zaključali vrata i sišli.

Bila je to dobra borba s bikovima. Bil i ja smo bili uzbuđeni zbog Pedra Romera. Montoja je sedeo nekih deset mesta dalje od nas. Pošto je Romero ubio svog prvog bika, Montoja uhvati moj pogled i klimnu glavom. Ovaj je bio pravi. Već odavno se nije bio pojavio neki pravi. Od one druge dvojice toreadora, jedan je bio vrlo dobar, a drugi pod-1 Mnogo sreće. nošljiv. Ali se nisu mogli uporediti s Romerom, mada ni jedan njegov bik nije bio bogzna šta.

Za vreme borbi sam više puta potražio dogledom Majkla i Bret i Kona. Izgledali su sasvim normalno. Bret nije izgledala uzrujana. Sve troje su se nagnuli na betonsku ogradu pred sobom.

"Daj meni dogled", reče Bil.

"Da li Kon izgleda kao da mu je dosadno?" upitah.

"Taj nametljivac!"

Izišavši iz arene pošto se borba završila, nismo se mogli maknuti u gomili. Nismo se mogli probijati, već smo morali pustiti da nas ćela ta masa, koja se kretala sporo kao neki lednik, vrati natrag u grad. Bili smo obuzeti onim uzrujanim uzbuđenjem koje se javlja posle svake borbe s bikovima i onim osećanjem ushićenosti koje se javlja posle dobre borbe. Fijesta je i dalje tekla. Bubnjevi su tutnjali i frule su pištale, a ljudska reka je svuda bila isprekidana ostrvima igrača. Igrači su igrali u gomili,

tako da se nije videla složena igra nogu. Videle su se samo glave, i ramena kako se dižu i spuštaju, dižu i spuštaju. Najzad se iskobeljasmo iz gomile i odosmo u kalanu. Kelner je sačuvao stolice za ostale, i mi poručismo po apsint i počesmo da posmatramo svetinu na trgu i igrače.

"Šta misliš, kakva je to igra?" upita Bil.

"Neka vrsta hote."

"Ne igraju uvek isto", reče Bil. "Na svaku melodiju igraju različito."

"Sjajna igra."

Pred nama, na slobodnom prostoru ulice/igrala je grupa dečaka. Koraci su im bili veoma složeni, a lica napeta i usredsređena. Svi su gledali u zemlju za vreme igre. Espadrile su im tapkale i šljapkaie po pločniku. Tapkali su prstima. Tapkali su petama. Tapkali su tabanima. Tada muzika divlje zatrešta, i kolo se završi i svi zaigraše ulicom.

"Evo idu gospoda."

Prelazili su ulicu.

"Zdravo, družino", rekoh.

"Zdravo, gospodo", reče Bret. "Zadržali ste nam stolice? Vrlo ljubazno od vas."

"Dakle", reče Majki, "onaj — kako se zvaše — Romero, baš je sila. Ili grešim?"

"O, zar nije divan?" reče Bret. "Pa one zelene pantalone."

"Bret nije skidala oči s njih."

"Stvarno, moram sutra da pozajmim đogled od vas."

"Kako je bilo?"

"Divno! Prosto savršeno. Dakle, to vredi videti."

"A ono s konjima?"

"Nisam mogla da ih ne gledam."

"Nije mogla oči odvojiti od njih", reče Majki. "Ona ti je baš čudna ženska."

"Strašne im stvari priređuju", reče Bret. "Ipak nisam mogla da skrenem pogled."

"I dobro si se osećala?"

"Uopšte se nisam loše osećala."

"A Robert Kon jeste", upade Majki. "Bili ste sasvim zeleni, Robert."

"Onaj prvi konj me je nervirao", reče Kon.

"Nije vam bilo dosadno, a?" Upita Bil.

Kon se nasrne ja.-. ¦ •

"Ne. Nije mi bilo dosadno. Voleo bih da mi to oprostite."

"U redu", reče Bil, "ukoliko vam nije bilo dosadno."

"Nije izgledalo da mu je dosadno", reče Majki. "Mislio sam da će mu pozliti."

"Toliko rđavo mi nije bilo. Samo za trenutak."

"Mislio sam da će mu pozliti. Nije vam bilo dosadno, Robert, šta?"

"Dosta s time, Majki. Rekao sam da mi je krivo što sam to kazao."

"Bio je zelen, znate. Stvarno je bio zelen."

"Ta ostavi se toga, Majki."

"Ne smete se uopšte dosađivati, Robert, kad prvi put gledate borbe s bikovima", reče Majki. "Da posle ne bude bruke."

"Ta ostavi se toga, Majki", reče Bret.

"Rekao je da je Bret sadist", reče Majki. "Bret nije sadist. Ona je samo zgodna, zdrava ženska."

"Jesi li sadist, Bret?" upitah je.

"Nadam se da nisam."

"Rekao je da je Bret sadist samo zato što ima dobar, zdrav želudac."

"Neće još dugo biti zdrav."

Bil je naveo Majkla da počne o nečem drugom, a ne o Konu. Kelner donese čaše s apsintom.

"Da li vam se stvarno dopalo?" upita Bil Kona.

"Ne, ne mogu reći da mi se dopalo. Smatram da je divan prizor."

"I jeste, bogami. Kakav prizor!" reče Bret.

"Voleo bih da nema onog s konjima", reče Kon.

"Oni nisu važni", reče Bil. "Posle izvesnog vremena čovek uopšte ne primećuje ništa odvratno."

"Malko je žestoko u samom početku", reče Bret. "Strašan mi je onaj trenutak kad bik jurne na konja."

"Bikovi su bili fini", reče Kon.

"Vrlo su dobri bili", reče Majki.

"Idući put ću da sedim dole." Bret otpi apsint iz čaše.

"Hoće da vidi izbliza toreadore", reče Majki.

"Oni nešto predstavljaju", reče Bret. "Onaj Romero je još pravo dete."

"Taj dečko đavolski lepo izgleda", rekoh. "Kad smo bili gore u njegovoj sobi… nikad nisam video lepšeg dečka."

"Koliko misliš da je star?"

"Devetnaest ili dvadeset."

"Pomisli!"

Drugog dana su borbe bile mnogo bolje nego prvog. Bret je sedela na bareri između Majkla i mene, a Bil i Kon su otišli gore. Romero je bio glavna atrakcija. Čini mi se da Bret nije ni videla ni jednog drugog toreadora. Niti iko drugi, uostalom, sem okorelih stručnjaka. Romero je bio sve i sva. Bila su još dva toreadora, ali su ostali nezapaženi. Sedeo sam pored Bret i objašnjavao joj u čemu je stvar. Rekao sam joj da posmatra bika, a ne konja, kad bikovi pojure na pikadore, pa sam je naveo da posmatra pikadora kako pogađa vrhom svog koplja, tako da shvati čemu sve to, tako da joj borba postane više nešto što se događa s određenim ciljem, a manje spektakl s neobjašnjivim strahotama. Naveo sam je da posmatra kako Romero pomoću svog plašta odvodi bika od oborenog konja, kako ga drži plaštem i kako ga gipko i ljupko okreće, ne trošeći mu uzalud snagu. Videla je kako Romero izbegava svaki oštar pokret i kako štedi bikove za poslednji trenutak, želeći da tada ne budu izmoždeni i unezvereni, već blago iznureni. Videla je kako se Romero drži u neposrednoj blizini bika, a ja sam joj ukazao na trikove kojima se služe ostali toreadori da bi ostavili utisak da se drže u neposrednoj blizini. Shvatila je zašto joj se dopada kako se Romero služi plaštem i zašto joj se ne sviđa kako drugi rade.

Romero se nikad nije izvijao: linija mu je uvek bila prava i čista i prirodna. Drugi su se uvijali kao svrdla, uzdignutih laktova, i nalegali biku na slabine tek pošto bi rogovi promakli, da bi stvorili lažan utisak opasnosti. Sve što je bilo izveštačeno posle se izjalovilo i ostavilo neprijatan utisak. Romerova borba je izazivala istinsko uzbuđenje, jer je u svojim pokretima sačuvao apsolutnu čistotu linije, i jer je uvek mirno i spokojno puštao da rogovi promaknu sasvim blizu njega. Nije imao potrebe da ističe koliko su blizu. Bret je shvatila da jedan pokret, lep, ako se učini uza samog bika, postaje smešan ako se učini malo podalje od njega. Ispričao sam joj kako su posle Hoselitove smrti svi toreadori počeli da primenjuju tehniku kojom se simulira taj utisak opasnosti da bi se izazvalo lažno uzbuđenje, dok je sam toreador u stvari van opasnosti. Romero je bio od onog starog kova.

Čuvao je čistotu linije izlažući se istovremeno opasnosti do najvećeg stepena i vladao je bikom time sto ga je nagonio da shvati da je nedostižan, pripremajući ga u isti mah za smrtni udarac.

"Nisam uopšte videla da je nešto nespretno učinio", reče Bret.

"Nećeš ni videti sve dok se ne uplaši", rekoh.

"On se nikad neće uplašiti", reče Majki. "Bestraga mnogo stvari zna."

"Znao je sve čim je počeo. Oni drugi neće nikad naučiti ono što je njemu urođeno."

"Gospode, pa kako izgleda!" reče Bret.

"Znaš, ja mislim da ćeš se još zaljubiti u tog toreadora", reče Majki.

"Ne bi me iznenadilo."

"Džek, budi pravi drugar. Nemoj joj ništa više pričati o njemu. Pričaj joj kako tuku svoje stare majke."

"Pričaj mi kakve su pijanice."

.,0, strašne", reče Majki. "Piju celog dana i ćelo vreme tuku svoje stare majke." . "Tako i izgleda", reče Bret. i "Zar ne?" rekoh.

Privezaše mrtvog bika za mazge i onda fijuknuše bičevi, ljudi potrčaše i mazge potegoše, zabrzaše nogama i pojuriše galopom, i bik, s jednim rogom uvis i glavom postrance, ostavi za sobom glatki otkos na pesku, pa nestadoše kroz crvene vratnice.

"Ovaj sledeći je i poslednji."

"Nije valjda", reče Bret. Naslonila se na bareru. Romero je pokretom ruke rasporedio svoje pikadore na njihova mesta, pa stade s plastom na prsima, gledajući preko arene u pravcu odakle će naići bik.

Kad se svršilo, izišli smo i počeli da se tiskamo u gomili.

"Ove borbe prosto smlave čoveka", reče Bret. "Mlitava sam kao pik ti je."

"Pa popićeš nešto", reče Majki.

Sledećeg dana se Pedro Romero nije borio. Bili su bikovi Mijura, a borba vrlo loša. Sledećeg dana na programu nije bilo borbi. Ali je fijesta i dalje trajala i danju i noću."

XVI

Ujutru je padala kiša. Magla s mora navukla se preko planina. Planinski vrhovi se nisu videli. Plato je bio sumoran i tmuran, a obrisi drveća i kuća izmenjeni. Izišao sam van grada da vidim kakvo će biti vreme. Nevreme je dolazilo s mora preko planina.

Zastave na trgu visile su mokre niz bele motke, a vlažni barjaci su se lepili o zidove kuća; usred neprekidnog rominjanja spustio se pljusak i oterao sve pod arkade, ostavljajući lokve na trgu, a ulice vlažne, mračne i puste. Ali je fijesta trajala bez prekida. Samo je bila oterana pod krovove.

Pokrivena sedišta u areni bila su prepuna sveta koji je sedeo zaklonjen od kiše i posmatrao takmičenje baskijskih i navarskih igrača i pevača, a zatim su igrači iz Val Karlosa u svojim nošnjama igrali niz ulicu po kiši. Bubnjevi su muklo i tupo odzvanjali, kapelnici su u mokroj odeći jahali na čelu na svojim krupnim, glomaznim konjima pod mokrim pokrivkama. Svetina je bila po kafanama, u koje uđoše i igraći i sedoše, sa čvrsto uvijenim belim nogama pod stolovima, otresajući vodu sa svojih kapa s praporcima i prostirući preko stolica svoje crvene i ljubičaste žakete da se osuše. Napolju je pljuštalo.

Izišao sam iz gužve u kafani i otišao preko u hotel, da se obrijem za večeru. Brijao sam se u sobi kad neko zakuca na vrata.

"Slobodno!" uzviknuh.

Uđe Montoja.

"Kako ste?" reče.

"Odlično", rekoh.

"Nema bikova danas."

"Nema", rekoh. "Samo lije."

"Gdc su vam prijatelji?"

"Preko, u ‚Irunji’."

Montoja se osmehnu svojim zbunjenim osmehom.

"Evo šta", reče. "Poznajete li američkog ambasadora?"

"Da", rekoh. "Svi poznaju američkog ambasadora."

"Sad je ovde u gradu."

"Da", rekoh. "Svi su ga videli."

"I ja sam ih video", reče Montoja. Više ništa nije govorio. Produžio sam da se brijem.

"Sedite", rekoh. "Da poručim nešto da popijemo."

"Ne, moram da idem."

Završio sam brijanje, zagnjurio lice u umivaonik i umio se hladnom vodom. Montoja je stajao i izgledao još više zbunjen.

"Evo šta", reče. "Baš su mi sad poručili iz ‚Grand Hotela' da žele da Pedro Romero i Mar si jal Lalanda dođu danas tamo na kafu posle večere."

"Pa", rekoh, "Marsijalu neće ništa škoditi."

"Marsijal je proveo ceo dan u San Sebastijanu. Odvezao se jutros tamo autom sa Markezom. Ne verujem da će se vratiti večeras."

Montoja je zbunjeno stajao. Želeo je da ja nešto kažem.

"Nemojte predati poruku Romeru", rekoh.

"Mislite?"

"Apsolutno."

Montoji je bilo vrlo milo.

"Hteo sam da vas pitam pošto ste vi Amerikanac", reče.

"Tako bih ja uradio."

"Evo šta", reče Montoja. "Uzmu tako nekog mladića. Ne znaju šta on vredi. Ne znaju šta predstavlja. Svaki stranac može da mu imponuje. Počnu da petljaju tamo po ‚Grand Hotelu' i kroz godinu dana su gotovi."

"Kao Algabeno", rekoh.

"Da, kao Algabeno."

"Krasno mi je to društvo", rekoh. "Sad je ovde jedna Amerikanka koja pravi zbirku toreadora."

"Znam. Traže samo mlade."

"Da", rekoh. "Stari se ugoje."

"Ili polude kao Galo."

"Dakle", rekoh, "lako je udesiti. Sve što treba da učinite jeste da mu ne predate poruku."

"Tako je to divan dečko", reče Montoja. "Treba da ostane sa svojima. Da se ne mesa u to društvo".

"Ne biste nešto popili?"

"Ne", reče Montoja. "Moram da idem." Izišao je.

Sišao sam dole, izišao i prošetao ispod arkada oko trga. Kiša je još padala. Potražio sam društvo u Jrunji", i pošto ga nije bilo tamo prošetao sam oko trga i vratio se u hotel. Bili su na večeri u donjoj trpezariji.

Svi su mi dobro poodmakli i nije imalo nikakvog smisla da pokušavam da ih stignem. Bil je plaćao čistačima da čiste Majklu cipele. Čistači su otvarali vrata s ulice, a Bil je svakog pozivao i slao kod Majkla.

"Već mi jedanaesti put čiste cipele", reče Majki. "Stvarno, Bil je pravi magarac."

Vest se očevidno bila pronela među čistačima. Uđe jedan novi.

"Limpia botas?" reče on Bilu.

"Ne", reče Bil. "Za ovog senjora."

"Bil je jeziv šaljivčina", reče Majki.

Pio sam crno vino i toliko sam bio zaostao za njima da mi je sve to čišćenje cipela bilo malo neugodno. Bacih pogled po dvorani. Za susednim stolom je sedeo Pedro Romero. Ustao je kad sam mu klimnuo glavom i pozvao me da pređem da se upoznam s jednim njegovim prijateljem. Njegov sto je bio pored našeg, skoro su se dodirivali. Upoznao me je sa svojim prijateljem, madridskim kritičarem za borbe s bikovima, čovečuljkom izmučena lica. Rekoh Romeru koliko mi se dopada njegova borba, što mu je bilo vrlo milo. Govorili smo španski, a kritičar je natucao nešto francuski. Pružih ruku da uzmem svoju bocu vina s našeg stola, ali me kritičar zadrža. Romero se nasmeja.

"Pijte ovde", reče na engleskom.

Bio je veoma sramežljiv sa svojim engleskim, ali je stvarno uživao u njemu, i u daljem toku raz— govora služio se recima za koje nije bio siguran i pitao me za njihovo značenje. Naročito je želeo da zna engleski izraz za corrida de toros, tačan prevod. Izraz borba s bikovima nije mu se činio dobar. Objasnio sam mu da borba s bikovima znači na španskom lidia s jednim torom. Španska reč corrida znači na engleskom trka bikova — francuski prevod je course de taureaux. Ovo je ubacio kritičar. Za izraz borba s bikovima nema španske reci.

Pedro Romero reče da je naučio nešto engleski na Gibraltaru. Rodio se u Rondi. To nije daleko od Gibraltara. Borbu s bikovima je počeo u Malagi, u tamošnjoj školi za toreadore. U njoj je proveo samo tri godine. Kritičar mu se smejao zbog mnogobrojnih malagueno izraza koje upotrebljava. Reče da ima devetnaest godina. Njegov stariji brat ga prati kao banderiljero, ali ne stanuje u ovom hotelu. Odseo je u jednom manjem hotelu s drugim ljudima koji rade za Romera. Upitao me je koliko sam ga puta video u areni. Samo tri puta, rekoh. U stvari, video sam ga samo dva puta, ali, pošto mi se već

omaklo, nisam hteo da mu objašnjavam.

"Gde ste me videli prošli put? U Madridu?"

"Da", slagao sam. U listovima za borbe s bikovima sam čitao prikaze njegove dve borbe u Madridu, pa je tako bilo sve u redu,

"Prvi ili drugi put?"

"Prvi."

Čistač kleče pored onoga koji je već radio i lati se Majklove slobodne cipele koja je već sijala na električnoj svetlosti.

"Bio sam vrlo rđav", reče. "Drugi put sam bio bolji. Sećate se?" obratio se kritičaru.

Nije bio ni najmanje zbunjen. Govorio je o svom poslu kao o nečemu što je sasvim odvojeno od njega samoga. U njemu nije bilo nikakve sujete niti hvalisavosti.

"Veoma mi je milo što vam se dopada moj način", reče. "Ali ga ipak još niste videli. Sutra, ako dobijem dobrog bika, potrudiću se da vam pokažem."

Rekavši to, osmehnu se, strepeći da kritičar ili ja ne pomislimo da se on razmeće.

"Jedva čekam da vidim", reče kritičar. "Voleo bih da se uverim."

"Ne dopada mu se mnogo moj način." Romero se okrenu k meni. Bio je ozbiljan.

Kritičar je objasnio da mu se baš sviđa, ali da još uvek nije usavršen.

"Pričekajte do sutra, ako se pojavi neki dobar."

"Jeste li videli bikove za sutra?" upita me kritičar.

"Jesam. Video sam ih kad su ih istovarivali."

Pedro Romero se naže napred.

"Šta mislite o njima?"

"Vrlo dobri", rekoh. "Oko dvadeset i šest aroba1. Vrlo kratki rogovi. Niste ih videli?"

"A, jesam", reče Romero.

"Neće težiti dvadeset i šest aroba", reče kritičar.

"Ne", reče Romero.

"Imaju banane mesto rogova", reče kritičar.

"Vi to nazivate bananama?" upita Romero. Okrenuo se meni i osmehnuo se. "Vi ih ne biste nazvali bananama?"

‘ Španska mera, 11,5 kilograma.

"Ne bih", rekoh. "To su istinski rogovi."

"Vrlo su kratki", reče Pedro Romero. "Vrlo, vrlo kratki. Ipak, nisu banane."

"No, Džek", povika Bret sa susednog stola, "ti baš pobeže od nas."

"Samo privremeno", rekoh. "Razgovaramo o bikovima."

"Praviš se važan."

"Reci mu da i bikovi imaju mućkove", doviknu Majki. Bio je pijan.

Romero me upitno pogleda.

"Pijan", rekoh. "Borracho! Muy borracho!""Mogao bi nas upoznati sa svojim prijateljima", reče Bret. Nije skidala oči s Pedra Romera. Upitah ih da li bi popili kafu s nama. Obojica se digoše. Romerovo lice je bilo vrlo mrke boje. Ponašanje mu je bilo vrlo prijatno.

Predstavio sam ih svima za stolom i počeše da sedaju, ali nije bilo dovoljno mesta, te svi pređosmo za veliki sto do zida da popijemo kafu. Majki je poručio bocu fundadora i čaše za sve. Bilo je vazdan pijanog razgovora.

"Reci mu da smatram da je pisanje gadan posao", reče Bil. "Hajde, reci mu. Kaži mu da se stidim što sam pisac."

Pedro Romero je sedeo pored Bret i slušao je.

"Hajde, kaži mu!" reče Bil.

Romero pogleda osmehujući se.

"Ovaj gospodin je književnik", rekoh.

Ovo je ostavilo utisak na Romera. "Onaj tamo takođe", rekoh pokazujući na Kona.

‘ Pijan. Sasvim pijan. "Liči na Viljaltu", reče Romero posmatrajući Bila. "Rafael, je li da liči na Viljaltu?"

"Ja ne vidim", reče kritičar.

„Stvarno", reče Romero španski. "Mnogo liči na Viljaltu. Cime se bavi onaj pijani?"

"Ničim."

"Da li zato pije?"

"Ne. Čeka da se oženi ovom damom."

"Reci mu da i bikovi imaju mućkove!" povika Majki, sasvim pijan, s drugog kraja stola.

"Šta kaže?"

"Pijan je."

"Džek, reci mu da i bikovi imaju mućkove!" povika Majki.

"Razumete li?" rekoh.

"Da."

Bio sam siguran da nije razumeo, tako da je sve bilo u redu.

"Reci mu da Bret želi da ga vidi u onim zelenim pantalonama."

"Zaveži jezik, Majki."

"Reci mu da Bret gori od želje da sazna kako uspeva da se uvuče u te pantalone."

"Zaveži jezik."

Romero je za to vreme okretao svoju čašu i razgovarao s Bret. Bret je govorila francuski, a on je govorio španski i pomalo engleski i smejao se. Bil je punio čaše.

"Reci mu da Bret hoće da dođe…" "Ma zaveži jezik, Majki, ako Boga znaš!" Romero pogleda osmehnuvši se. "Zaveži jezik!" — "Znam to", reče.

Baš u tom trenutku uđe Montoja u trpezariju. Počeo je da se osmehuje na mene, ali tada ugleda Pedra Romera s v:Iikom čašom konjaka u ruci kako sedi smejući se između mene i jedne žene golih ramena, za stolom punim pijanih ljudi. Nije čak ni klimnuo glavom.

Montoja iziđe iz trpezarije. Majki se diže u nameri da nazdravi. "Pijmo u zdravlje …", poče on, "Pedra Romera", rekoh. Svi ustadoše. Romero je to primio vrlo ozbiljno i mi se kucnusmo i ispismo čaše; trudio sam se da se sve to što brže svrši, jer je Majki pokušavao da objasni da uopšte nije nameravao njemu da nazdravi. Ali se sve dobro svršilo i Pedro Romero se rukovao sa svima, pa on i kritičar zajedno odoše.

"Bože, kakav divan dečko", reče Bret. "I kako bih volela da vidim kako se to uvuče u to odelo. Mora biti da upotrebljava kašiku za cipele."

"Počeo sam da razgovaram s njim", poče Majki, "ali me je Džek prekinuo. Što me prekidaš? Misliš da bolje od mene govoriš španski?"

"More, prestani, Majki. Niko te nije prekidao."

"Ne, ja moram to da izvedem na čistinu!" Okrenuo mi je leđa. "Kon, da li vi mislite da nešto predstavljate? Mislite da vam je mesto ovde među nama? Ljudima koji su došli da se provesele? Za ime božje, Kon, nemojte biti tako bučni!"

"Ma ostavite se toga, Majki", reče Kon.

"Mislite da je Breti milo što ste vi ovde? Mislite da predstavljate neki dobitak za društvo? Što ne kažete nešto?"

"Rekao sam, Majki, pre neko veče sve što sam imao da kažem."

Ja ne spadam među vas literate." Majki nesigurno ustade i navali se na sto. "Nisam neka pamet. Ali znam kad nisam poželjan. Zašto vi, Kon, ne vidite kad niste poželjni? Gubite se. Gubite se, za ime božje. Gubite se s tim tragičnim jevrejskim licem. Jesam li u pravu?"

Pogleda nas.

"Svakako", rekoh. "Da pređemo svi u Jrunju’."

"Ne, zar ne nalazite da sam u pravu? Ja volim ovu ženu."

"0, nemoj ponovo da počinješ s tim. Ostavi se toga Majki", reče Bret.

"Džek, zar ne nalaziš da sam u pravu?"

Kon je još uvek sedeo za stolom. Lice mu je potavnelo i požutelo kao i uvek kad ga vređaju, ali se nekako činilo da ipak uživa u tome. II tom detinjastom, pijanom herojstvu. Radilo se o njegovoj avanturi s jednom damom s titulom.

"Džek", reče Majki. Skoro se bio rasplakao. "Ti znaš da sam u pravu. Slušajte vi!" Okrenu se Konu. "Gubite se! Odmah se gubite!"

"Ali ja neću da idem, Majki", reče Kon.

"Onda ću vas ja naterati!" Majki pođe prema njemu oko stola. Kon ustade i skinu svoje naočare. Stajao je čekajući, bledog lica, opuštenih ruku, gordo i odlučno očekujući napad, spreman da se bori za voljenu ženu.

Zgrabio sam Majkla. "Hajdemo u kafanu", rekoh. "Ne možeš ga napasti ovde u hotelu."

"Dobro!" reče Majki. "Dobra ideja!"

Pođosmo. Osvrnuo sam se kad se Majki spotakao na stepenicama i video kako Kon ponovo stavlja svoje naočare. Bil je sedeo za stolom i nalivao još jednu čašu fundadora. Bret je sedela gledajući pravo preda se, ni u šta.

Napolju na trgu, kiša je bila prestala i mesec se trudio da prodre kroz oblake. Svirala je vojna kapela, a svetina je bila pritisla suprotnu stranu trga, gde je pirotehničar pokušavao sa svojim sinom da pusti uvis svetleće balone. Balon bi se nesigurno uzdigao sasvim ukoso, pa bi ga vetar pocepao ili naneo na kuće na trgu. Neki su pali u svetinu. Magnezijum bi blesnuo, rakete bi se rasprštale i rasule po gomili. Na trgu niko nije igrao. Šljunak je bio suviše vlažan.

Bret je izišla s Bilom i pridružila nam se. Stajali smo u gomili i posmatrali kako don Manuel Orkvito, kralj vatrometa, stojeći na maloj platformi, pažljivo pušta balone pomoću štapova. Stajao je iznad glava sveta i puštao balone gore u vetar. Vetar ih je sve obarao, i lice don Manuela Orkvita je sijalo u svetlosti njegovog komplikovanog vatrometa, koji je padao na svetinu, rasprštavao se i rasipao, vrcajući i pucketajući ljudima pod nogama. Svetina bi zagrajala kad god bi se neki blistavi papirni mehur prevrnuo, zapalio i pao.

"Poješće dušu don Manuelu", reče Bil.

"Otkud znate da je to don Manuel?" reče Bret.

"Ime mu se nalazi na programu. Don Manuel Orkvito, gradski pirotehničar."

"Globos illuminados", reče Majki. "Serija globosa illuminadosa. Tako stoji u novinama."

Vetar je odnosio zvuke kapele.

"Dakle, volela bih da jedna odleti", reče Bret. "Naš don Manuel je besan."

Sigurno se nedeljama mučio da ih udesi tako da uzlete i ispisu gore: ‚Slava sv. Firminu' ", reče

BiL

"Globos illuminados", reče Majki. "Čitav grozd prokletih globosa illuminadosa."

"Hajdemo", reče Bret. "Ne možemo stajati ovde."

"Milostiva gospođa želi nešto da popije", reče

Majki.

"Kako sve znaš", reče Bret.

Kafana je bila prepuna i bučna. Niko se nije ni osvrnuo kad smo ušli. Nismo mogli naći sto. Žagor je brujao.

"Hajdemo odavde", reče Bret.

Napolju se korzo bio premestio pod arkade. Za stolovima je tu i tamo sedelo ponešto Engleza i Amerikanaca iz Bijarica u sportskim odelima. Neke žene su kroz lornjon posmatrale svet što prolazi. Negde nam se bila pridružila neka Bilova poznanica iz Bijarica. Odsela je s još jednom devojkom u "Grand Hotelu". Ta druga devojka je imala glavobolju, pa je otišla da legne.

"Evo jedne krčme", reče Majki. To je bio bar "Milano", spretan bar gde se moglo jesti i gde se igralo u zadnjem odeljenju. Posedasmo svi za jedan sto i naručismo bocu fundadora. Bar nije bio pun. Bilo je sasvim mirno u njemu.

"Ovde je baš kao u grobnici", reče Bil.

"Suviše je rano."

"Da ponesemo bocu pa da se kasnije vratimo", reče Bil. "Ne sedi mi se ovde u jednoj ovakvoj noći."

"Idemo da posmatramo Engleze", reče Majki. "Volim da posmatram Engleze."

"Strašni su", reče Bil. "Odakle li su samo došli?"

"Došli su iz Bijarica", reče Majki. "Došli da vide poslednji dan ove čudne španske fijestice."

"Izfijestaću ja njih", reče Bil.

"Vi ste izvanredno lepa devojka", okrenu se Majki Bilovoj poznanici. "Kada ste doputovali?"

"Ostavi se, Majki."

"Stvarno, baš je divna devojka. Gde sam se to devao? Šta sam gledao ćelo ovo vreme? Vi ste divna ženica. Jesmo li se uopšte upoznali? Hajdete s Bilom i sa mnom. Idemo da izfijestamo one Engleze."

"Ja ću ih izfijestati", reče Bil. "Kog đavola traže na ovoj fijesti?"

"Hajdemo", reče Majki. "Samo nas troje. Idemo da izfijestamo te proklete Engleze. Nadam se da niste Engleskinja. Ja sam Škotlanđanin. Mrzim Engleze. Izfijestaću ih. Hajde, Bil."

Videli smo ih kroz prozor, kako, sve troje pod ruku, idu prema kafani. Sa trga su uzletale rakete.

"Ja ću ostati ovde", reče Bret.

"Ja ću ostati s vama", reče Kon.

"0, nemojte!" reče Bret. "Otidnite nekud za Boga miloga. Zar ne vidite da Džek i ja hoćemo da razgovaramo?"

"Nisam primetio", reče Kon. "Mislio sam da posedim jer sam osetio da sam malo nakresan."

"Pa zar je to razlog da se sedi s nekim? Ako ste nakresani, idite da legnete. Idite i ležite."

"Jesam li dovoljno bila gruba prema njemu?" upita Bret. Kon je bio otišao. "Bože, smučio mi se."

"Ne doprinosi baš mnogo raspoloženju."

"Tako mi kvari raspoloženje."

"Vrlo se ružno ponašao."

“Baš ružno. A imao je prilike da se lepo ponaša.

Sad verovatno čeka odmah kod vrata."

Da. U stanju je. Znaš, ja znam kako mu je.

Ne može da veruje da sve ono nije ništa značilo."

"Znam."

"Niko se ne bi tako ružno ponašao. Oh, sve mi je to do guše. A i Majki. I Majki je bio divan."

"Majklu je to strašno teško padalo."

"Jeste. Ali nije morao biti svinja."

"Svi se ružno ponašaju", rekoh. "Samo kad im se pruži podesna prilika."

"Ti se ne bi ružno ponašao." Bret me pogleda.

"I ja bih bio isti takav magarac kao i Kon", rekoh.

"Mili, da ne govorimo o glupostima."

"Važi. Pričaj što god ti je milo."

"Nemoj biti jogunast. Ti si jedini koga imam, a večeras mi je strašno."

"Imaš Majkla."

"Da, Majkla. Zar nije sladak?"

"No", rekoh. "Majklu je baš teško padalo što se taj Kon vrti tu i što ga viđa s tobom."

"Zar ne vidim to i sama, mili? Molim te, nemoj mi još više kvariti raspoloženje."

Bret je bila tako nervozna kakvu je nikad nisam video. Nije nikako gledala u mene, već netremice u zid pred sobom.

»Da. Hajdemo."

Zapušio sam bocu fundadora i dao je kelneru.

>,Da popijemo još po jednu čašu toga", reče Bret. "Nervi su mi se iskidali."

Popili smo po jednu čašu blagog amontiljado brendija.

"Idemo", reče Bret.

Kad smo izišli napolje, spazio sam Kona kako promače ispod arkada.

"I bio je tu", reče Bret.

"Ne može da se odvoji od tebe."

"Siromah!"

"Nije mi ga žao. Mrzim ga."

"I ja ga mrzim." Zadrhtala je. "Mrzim tu njegovu prokletu patnju."

Pošli smo podruku pobočnom ulicom dalje od svetine i svetiljki na trgu. Ulica je bila mračna i vlažna; pošli smo ka utvrđenjima na kraju grada. Prolazili smo pored vinara iz čijih je vrata svetlost padala na mračnu, vlažnu ulicu i dopirala muzika u naletima.

"Hoćeš da uđemo?"

"Neću."

Prešli smo preko vlažne trave i popeli se na kamene zidine tvrđave. Prostro sam novine po kamenu i Bret sede. Nad ravnicom je bilo mračno, ali su se videle planine. Visoko gore duvao je vetar i gonio oblake preko meseca. Pod nama su zjapili mračni ponori utvrđenja. Iza nas su se uzdizali drveće i senka katedrale, a grad se ocrtavao prema mesecu.

"Nemoj da budeš neraspoložena", rekoh.

"Strašno sam neraspoložena", reče Bret. "Nemoj da govorimo."

‘ Posmatrali smo ravnicu. Dugi redovi drveća crneli su se na mesečini. Videli su se farovi nekog automobila koji se puzao uz planinu. Na vrhu planine svetlucale su svetlosti utvrđenja. Dole s leve strane tekla je reka. Bila je nabujala od kiše i crna i datka. Drveće se crnelo duž obale. Sedeli smo i posmatrali. Bret je ukočeno gledala pravo preda se. Odjednom uzdrhta.

"Hladno je."

"Hoćeš da se vratimo?"

"Kroz park."

Spustili smo se. Ponovo su se navlačili oblaci. U parku je bilo mračno pod drvećem.

"Džek, voliš li me još?"

"Volim", rekoh.

"Jer sam ja propala", reče Bret.

"Kako to?"

"Propala sam. Poludela sam za tim Romerom. Čini mi se da sam se zaljubila u njega."

"Ja ne bih da sam na tvom mestu."

"Šta mogu? Propala sam. Sva sam se iskidala."

"Nemoj tako."

"Šta mogu? Nikad ništa nisam mogla da sprecim.

"Treba da presečeš." ‘

"Kako da presečem? Ne mogu da presečem. Zar ne vidiš?"

Ruka joj je drhtala. "Sva sam takva." "Ne bi trebalo."

"Šta mogu? Sad sam propala, u svakom slučaju. Zar ne vidiš u čemu je stvar?" "Ne."

"Moram nešto učiniti. Moram učiniti nešto što zaista želim. Izgubila sam samopoštovanje." "Ne smeš tako."

"0, mili, nemoj biti nedokaziv. Šta misliš, kako mi je kad se taj prokleti Jevrejin stalno vrti tu i kad se Majki onako ponaša?"

"Svakako."

"Ne mogu ćelo vreme biti nakresana."

"Ne."

"0, mili, pomozi mi, molim te. Molim te pomozi mi da ovo prebrodim."

"Naravno."

"Ne kažem da je to ispravno. Ali meni priliči. Sam Bog zna da se nikad nisam toliko osećala kao bludnica."

"Šta želiš da uradim?"

"Hajdemo", reče Bret. "Da ga nađemo."

Pošli smo zajedno po mraku pošljunčanom stazom u parku, ispod drveća, izišli iz šumarka, pa kroz kapiju izbili na ulicu što vodi u grad.

Pedro Romero je sedeo u kafani. Sedeo je za jednim stolom s drugim toreadorima i kritičarima za borbe s bikovima. Pušili su cigare. Pogledaše nas kad smo ušli. Romero se osmehnu i pokloni se. Sedosmo za jedan sto oko sredine dvorane.

"Pozovi ga da dođe i popije nešto s nama."

"Još ne. Doći će." ,

"Ne mogu izdržati da ga gledam."

"Prijatno je gledati ga", rekoh.

"Uvek sam radila samo ono što želim."

"Znam."

"Osećam se kao prava bludnica."

"No", rekoh.

"Gospode! Šta sve žena mora da pretrpi", reče Bret.

"Istina?"

‚Oh, osećam se kao prava bludnica."

Pogledah na onaj sto. Pedro Romero se osmeh—

Reče nešto ostalim za stolom i diže se. Prišao je našem stolu. Ustao sam i rukovasmo se.

"Hoćete nešto da popijete?"

"Vi morate sa mnom nešto da popijete", reče on. Seo je, zamolivši bez reci Bret za dozvolu. Imao je vrlo lepo ponašanje. Ali je i dalje pušio cigaru. Dobro mu je pristajala uz lice.

"Volite cigare?" upitah.

"O, da. Uvek pušim cigare."

Cigara je bila sastavni deo njegovog sistema autoriteta. Činila ga je starijim. Pala mi je u oči njegora koža. Bila je čista i glatka i veoma mrka. Na jagodici je imao trouglast ožiljak. Zapazio sam da posmatra Bret. Osetio je da ima nečeg između njih. Morao je to osetiti kad mu je Bret pružila ruku. Bio je vrlo oprezan. Mislim da je bio siguran, ali nije želeo da učini ma kakvu grešku.

"Borite se sutra?" upitah.

"Da", reče. "Algabeno je danas povređen u Madridu. Jeste li čuli ?"

"Nisam", rekoh. "Opasno?"

Odmahnuo je glavom.

"Ništa. Ovde", pokazao je rukom. Bret mu uze ruku i raširi mu prste.

"0, vi proričete budućnost?" reče on engleski.

"Ponekad. Nemate ništa protiv?"

"Nemam. Baš volim." Položio je šaku na sto. "Recite da ću večno živeti i postati milionar."

Još uvek je bio vrlo učtiv, ali sigurniji u sebe. "Pogledajte", reče. "Vidite li nekog bika na mom dlanu?"

Nasmeja se. Ruka mu je bila vrlo fina i zglavak tanak.

"Hiljade bikova", reče Bret. Sad nije bila ni najmanje nervozna. Ljupko je izgledala.

"Dobro", nasmeja se Romero. "I svaki po hiljadu dura", reče na španskom. "Pričajte još nešto."

"Ovo je dobra ruka", reče Bret. "Mislim da će dugo živeti."

"Recite meni. Ne vašem prijatelju."

"Kazala sam da ćete dugo živeti."

"Znam", reče Romero. "Nikad neću umreti."

Kucnuo sam prstima o sto. Romero je to opario. Odmahnuo je glavom.

"Ne. Ne činite to. Bikovi su moji najbolji prijatelji."

Preveo sam to Breti. >

"Zar ubijate svoje prijatelje?"

"Uvek", reče na engleskom i nasmeja se. "Da oni ne bi ubili mene." Pogledao je preko stola.

"Znate dobro engleski?"

"Da", reče. "Sasvim dobro ponekad. Ali to ne srne niko da zna. Ne bi nikako valjalo — torero da govori engleski."

"Zašto?" upita Bret.

"Ne bi valjalo. Svetu se ne bi sviđalo. Još ne."

"Zašto ne bi?"

"Ne bi im se sviđalo. Toreadori nisu takvi."

"Kakvi su toreadori?"

Nasmejao se, namaknuo šešir na oči, premestio cigaru i promenio izraz lica.

"Kao oni za stolom", reče. Pogledah tamo. Tačno je podražavao Nasionalov izraz. Nasmejao se i lice mu je ponovo dobilo prirodan izraz. "Ne, moram zaboraviti engleski."

Nemojte da zaboravite, još ne", reče Bret. ,: "Ne?"

"Ne."

"Važi."

Ponovo se osmehnu.

"Volela bih da imam takav šešir", reče Bret.

"Dobro. Nabaviću vam jedan."

"Važi. Potrudite se."

"Hoću. Nabaviću vam još večeras."

Ustao sam. Romero se takođe diže.

"Sedite", rekoh. "Moram da nađem prijatelje i da ih dovedem ovamo."

On me pogleda. Bio je to onaj presudni pogled kojim je pitao da li se može. — Može se, naravno.

"Sedite", reče Bret. "Morate me učiti španski."

On sede i pogleda je preko stola. Izišao sam. Oni ljudi tvrda pogleda za stolom toreadora posmatrali su me kako odlazim. Nije bilo prijatno. Kada sam se vratio posle dvadeset minuta i pogledao po kafani, Bret i Pedro Romero su bili otišli. Na stolu su se nalazile šoljice za kafu i tri prazne čaše za konjak. Dođe kelner sa servijetom, pokupi čaše i obrisa sto.

XVII

Pred barom "Milano" naišao sam na Bila, Majkla i Ednu. Ona devojka se zvala Edna.

"Izbacili su nas", reče Edna.

"Policija nas izbacila", reče Majki. "Ima tu nekih kojima se ne dopadam."

"Četiri puta sam ih zadržala da se ne pobiju s njima", reče Edna. "Morate mi pomoći."

Bil je bio crven u licu.

"Vratite se, Edna", reče on. "Uđite unutra i igrajte s Majklom."

"Glupo je", reče Edna. "Opet bi se samo napravila gužva."

"Prokleta bijarička svinja", reče Bil.

"Hajdemo", reče Majki. "Na kraju krajeva, to je kafana. Ne mogu oni zauzeti ćelu kafanu."

"Sila je ovaj Majki", reče Bil. "Došle one proklete engleske svinje da vređaju Majkla i da kvare fijestu."

"Prokletinje jedne", reče Majki. "Baš mrzim Engleze."

"Ne smeju vređati Majkla", reče Bil. "Majki je silan drugar. Ne smeju vređati Majkla. To ne dozvo—ljavam. Šta se koga tiče ako je on propali bankrot?" Glas mu se prekinuo.

"Koga se to tiče?" reče Majki. "Mene se ne tiče. Džeka se ne tiče. Da li se vas tiče?"

"Ne", reče Edna. "Zar ste bankrot?"

"Naravno da jesam. Vas se ne tiče, zar ne, Bil?"

Bil obgrli rukom Majkla.

"Silno bih voleo da sam bankrot. Pokazao bih ja tim dripcima."

"More, to su ti Englezi", reče Majki. "Nije ni najmanje važno šta Englezi govore."

"Svinje jedne", reče Bil. "Idem da ih razjurim."

"Bil!" Edna me pogleda. "Bil, nemojte ponovo ulaziti, molim vas. Tako su blesavi."

"To je", reče Majki. "Blesavi su. Znao sam šta je po sredi."

"Ne smeju oni tako da govore o Majklu", reče Bil.

"Poznaješ li ih?" upitah Majkla.

"Ne. Nikad ih nisam video. Oni kažu da me poznaju."

"Neću to da dozvolim", reče Bil.

"Hajdemo. Da pređemo u ‚Suizo' ", rekoh.

"To je neko društvo Edninih prijatelja iz Bijarica", reče Bil.

"Prosto su blesavi", reče Edna.

"Jedan od njih je Čarli Blekmen iz Čikaga", reče Bil.

"Nikad nisam bio u Čikagu", reče Majki.

Edna prsnu u smeh i nije se mogla zaustaviti.

"Odvedite me odavde, vi, bankroti jedni", reče ona.

"Kakva je to gužva bila?" upitah Ednu. Prelazili smo preko trga ka "Suizu". Bil je otišao.

"Ne znam šta se desilo, tek neko je pozvao policiju da zabrani Majklu pristup u zadnju prostoriju. To su bili neki koji su poznavali Majkla u Kanu. Šta je u stvari s Majklom?"

"Verovatno im duguje pare", rekoh. "Zbog toga ljudi obično postaju ogorčeni."

Dva reda ljudi čekali su pred biletarnicama na trgu. Sedeli su na stolicama ili na zemlji s prostrtim ćebadima i novinama. Čekali su da se ujutru otvore šalteri i da kupe ulaznice za borbe. Nebo je bledelo i mesec je bio zašao. Neki ljudi u redu su spavali.

Tek što smo seli u kafani "Suizo" i poručili fundador, pojavio se Robert Kon.

"Gde je Bret?" upita.

"Ne znam."

"Maločas je bila s tobom."

"Sigurno je otišla da legne."

"Nije."

"Onda ne znam gde je."

Lice mu je bilo bledo pod svetlošću. Nije seo.

"Kaži mi gde je."

"Sedi", rekoh. "Ne znam gde je."

"Đavola ne znaš!"

"Jezik za zube!"

"Kaži gde je Bret."

"Baš da ti ne kažem."

"Ti znaš gde je."

"Kad bih i znao, ne bih ti rekao."

"More, Kon, tornjaj se do đavola", doviknu Majki od stola. "Bret je otišla s onim toreadorom. Sad su u medenom mesecu."

"Vi da ćutite."

"More, tornjaj se do đavola", reče Majki s dosadom.

"Je li istina tamo?" okrenu se Kon meni.

"Idi do đavola!"

"S tobom je bila. Je li tamo?"

"Idi do đavola!"

"Sad ćeš mi ti reći", on koraknu napred, "ti prokleti podvodaču."

Zamahnuo sam da ga udarim, ali se on izmače. Video sam u svetlosti kako mu se lice povi u stranu. On me udari i ja se skljokah na pločnik. Kad sam pokušao da se pridignem na noge, još jedanput me je udario. Pao sam nauznak pod sto. Pokušao sam da ustanem, ali noge kao da su mi bile odsečene. Osećao sam da moram ustati i vratiti mu udarac. Majki mi je pomogao da se dignem. Neko mi prosu bokal vode na glavu. Majki me je obgrlio rukom i obreh se na stolici. Majki mi je trljao uši.

"Dakle, udesio te", reče Majki. ; "A gde si ti bio do đavola?"

"Pa tu sam bio." j, "Nisi hteo da se mešaš?"

"I Majkla je oborio", reče Edna.

"Nije me nokautirao", reče Majki. "Sam sam pao."

"Da li se to događa svako veče na vašim fijestama?" upita Edna. "Je li to bio gospodin Kon?"

"Meni je sasvim dobro", rekoh. "Malo mi se vrti u glavi."

Oko nas se bilo okupilo nekoliko kelnera i gomila sveta.

"Vava!"1 reče Majki. "Gubite se. Odlazite!"

Kelneri rasturiše gomilu.

"Imalo je i šta da se vidi", reče Edna. "Mora da je bokser."

"I jeste."

"Krivo mi je što Bil nije bio ovde", reče Edna. "Volela bih da vidim kako i Bila obara. Uvek sam želela da vidim Bila oborenog. Tako je veliki."

"Nadao sam se da će oboriti nekog kelnera, pa da ga uhapse", reče Majki. "Radovao bih se da vidim gospodina Roberta Kona iza katanca." ,.;.; "Nemoj", rekoh.

"0, ne", reče Edna. "Vi ne mislite tako."

"Mislim, još kako", reče Majki. "Nisam ja od onih što vole da ih drugi obaraju. Čak ni sportove ne teram."

Majki ispi čašu.

"Nikad nisam voleo da lovim, znate. Urek postoji opasnost da se konj povali preko vas. Kako ti je Džek?"

"Dobro."

"Simpatični ste", reče Edna Majklu. "Jeste li stvarno bankrot?"

"Strašan sam bankrot", reče Majki. "Svima sam dužan. Da li vi nekom dugujete novac?"

"Na tone."

"Ja sam svima dužan", reče Majki. "Večeras sam pozajmio sto pezeta od Montoje."

"Đavola si pozajmio", rekoh.

"Vratiću", reče Majki. "Uvek sve vraćam."

"Zato ste i bankrotirali, zar ne?" reče Edna.

1 šala!

Ustao sam. Čuo sam ih da govore kao iz velike daljine. Sve je ličilo na neku rđavu komediju.

"Idem preko u hotel", rekoh. Onda sam čuo kako govore o meni.

"Da li mu je dobro?" upita Edna.

"Bolje da pođemo s njim."

"Dobro mi je", rekoh. "Ostanite. Videćemo se posle."

Pošao sam iz kafane. Oni su ostali da sede za stolom. Osvrnuo sam se i bacio pogled na njih i na prazne stolove. Za jednim stolom je sedeo kelner, držeći glavu u rukama.

Dok sam išao preko trga u hotel, sve mi je izgledalo novo i izmenjeno. Ranije uopšte nisam zapažao drveće. Ranije uopšte nisam zapažao motke za zastave, niti fasadu pozorišta. Sve je bilo drukčije. Osećao sam se kao nekad, kad sam se jednom vraćao kući s jedne fudbalske utakmice van grada. Nosio sam kofer s fudbalskim priborom i išao sam sa stanice kroz grad u kome sam živeo celog svog života — i sve je bilo novo. Grabuljali su travnjake i spaljivali lišće na putu: zastao sam i dugo sam posmatrao. Sve mi je bilo strano. Zatim sam produžio, i činilo mi se kao da su mi noge strašno daleko; sve je izgledalo kao da dolazi iz velike daljine i čisto sam čuo svoje noge kako koračaju u nekoj velikoj udaljenosti. Još sam na početku igre bio dobio udarac u glavu. Tako je bilo i sad kad sam prelazio preko trga. Tako je bilo i kad sam se peo uz stepenice u hotelu. Penjanje uz stepenice je vrlo dugo trajalo, i činilo mi se kao da nosim kofer. U sobi je gorela svetlost. Bil iziđe i zadrža me u holu.

"Znaš", reče, "idi gore do Kona. — Bio je u nekoj gužvi, pa sad traži tebe."

"Neka ide do đavola."

"Idi. Popni se do njega."

Nije mi se penjalo još jedan sprat više.

"Šta me tako gledaš?"

"Ništa te ne gledam. Idi gore i vidi Kona. U strašnom je raspoloženju."

"Maločas si bio pijan", rekoh.

"I sad sam pijan", reče Bil. "Idi gore i vidi Kona. Želi da te vidi."

"U redu", rekoh. Stvar je bila samo u tome što sam se ponovo morao penjati. Produžio sam uz stepenice, noseći sa sobom svoj fantomski kofer. Prešao sam hodnikom do Konove sobe. Vrata su bila zatvorena i ja zakucah. ¦ "Koje?"

"Barns."

"Uđi Džek."

Otvorio sam vrata, ušao unutra i spustio svoj kofer. U sobi nije gorela svetlost. Kon je ležao u mraku u postelji, potrbuške.

"Zdravo Džek."

"Nemoj me zvati Džek."

Stajao sam kraj vrata. Isto je tako bilo i kad sam se ono vratio kući. Sad mi je bilo potrebno vrelo kupatilo. Duboko, vrelo kupatilo, da poleđuške ležim u njemu.

"Gde je kupatilo?" upitah.

Kon je plakao. Ležao je tako potrbuške na postelji i plakao. Na sebi je imao belu polo košulju, kao one što je nosio u Prinstonu.

"Izvini, Džek. Oprosti mi, molim te."

"Da ti oprostim, do đavola."

"Džek, molim te oprosti mi."

Ništa ne rekoh. Stajao sam tu kod vrata.

"Bio sam kao lud. Moraš shvatiti kako je to bilo."

"0, to je u redu."

"Nisam mogao podneti ono s Bret."

"Nazvao si me podvodačem."

Bilo mi je svejedno. Želeo sam vrelo kupatilo. želeo sam da se duboko zagnjurim u vrelu vodu.

"Znam. Zaboravi to, molim te. Bio sam sišao s uma."

"U redu je."

Plakao je. Glas mu je bio čudan. Ležao je tu u mraku na postelji, u svojoj beloj košulji. U svojoj polo košulji.

"Ujutru odlazim."

Plakao je bezglasno.

"Prosto nisam mogao da izdržim ono s Bret. Proživeo sam pravi pakao, Džek. Prosto pravi pakao. Kad smo se našli ovde, Bret se ponašala prema meni kao prema potpunom strancu. Prosto nisam mogao to da podnesem. Ziveli smo zajedno u San Sebastijanu. Mislim da znaš to. Ne mogu više da izdržim."

Ležao je tu na postelji.

"Dakle", rekoh, "idem da se okupam."

"Ti si bio jedini prijatelj koga sam imao, a toliko sam voleo Bret."

"Dakle", rekoh, "do viđenja."

"Nema nikakvog smisla, čini mi se", reče on. »Čini mi se da baš nema nikakvog smisla."

"Šta to?"

"Pa sve. Molim te, reci da mi opraštaš, Džek."

"Naravno", rekoh. "Sve je u redu."

"Tako mi je strašno bilo. Proživeo sam pravi pakao, Džek. Sad je sve svršeno. Sve."

"Dakle, do viđenja", rekoh. "Moram da idem."

Okrenuo se, seo na ivicu postelje, pa onda ustao.

"Do viđenja, Džek", reče. "Pružićeš mi ruku, zar ne?"

"Naravno. Zašto ne bih?"

Rukovali smo se. Nisam mu mogao sasvim dobro videti lice u mraku.

"Dakle", rekoh, "videćemo se ujutru."

"Odlazim ujutru."

"Ah, da", rekoh.

Izišao sam. Kon je stajao na vratima sobe.

"Džek, je li ti dobro?" upitao je.

"0, da", rekoh. "Sasvim dobro."

Nisam mogao naći kupatilo. Posle nekog vremena sam ga pronašao. Imalo je duboku kamenu kadu. Odvrnuo sam slavinu, ali voda nije potekla. Seo sam na ivicu kade. Kad sam ustao da pođem, video sam da sam bio skinuo cipele. Potražio sam ih, našao ih i poneo ih dole. Našao sam svoju sobu, ušao skinuo se i legao.

Probudio sam se s glavoboljom, uz svirku kapela koje su prolazile ulicom. Setio sam se da sam obećao Bilovoj poznanici Edni da ću je povesti da vidi kako bikovi prolaze ulicom i ulaze u arenu. Obukao sam se, sišao i izišao u hladno rano jutro. Svet je prelazio preko trga hitajući u arenu. Preko trga su se izdužila dva reda ljudi ispred biletarnica. Još uvek su čekali na ulaznice, koje su se prodavale od sedam časova. Požurih preko ulice u kafanu. Kelner mi reče da su moji prijatelji već

bili i da su otišli.

"Koliko ih je bilo?"

"Dva gospodina i jedna dama."

U redu je, dakle. S Ednom su bili Bil i Majki. Prošle noći se bojala da će se oni izgubiti. Zato sam i morao sigurno da joj obećam da ću je voditi. Popih kafu i požurih s ostalim svetom k areni. Više nisam bio mamuran. Samo me je glava gadno bolela. Sve se jasno i oštro ocrtavalo i grad je odisao ranim jutrom.

Pojas između ruba grada i arene bio je blatnjav. Svetina je stajala duž čitave ograde koja je vodila do arene, a spoljne galerije i vrh amfiteatra bili su načičkani ljudima. Čuo sam raketu i znao sam da neću stići do arene na vreme da vidim ulazak bikova, te se stoga progurah kroz svetinu do ograde. Pritisnuše me uz daske ograde. Policija je rasterivala gomilu s piste između dve ograde. Ljudi su išli ili kaskali prema areni. Tada počeše da nailaze trčeći. Jedan pijan čovek se okliznu i pade. Dva policajca ga zgrabiše i prebaciše preko ograde. Gomila je sad brzo jurila. Svetina jako zagraja; provukavši glavu između dasaka, videh bikove baš kako nailaze iz ulice i ulaze u dug ograđen prolaz. Brzo su jurili i sustizali su gomilu. Baš u tom trenutku neki drugi pijan čovek ispade kroz ogradu držeći bluzu u rukama. Hteo je da izigrava toreadora s plaštem. Ona dva policajca poleteše, zgrabiše ga za okovratnik, jedan ga udari palicom, pa ga odvukoše do ograde i pribiše se uz ogradu dok su promicali poslednji iz gomile i bikovi. Ispred bikova je jurilo toliko mnoštvo, da se gomila prolazeći kroz vratnice zgusnula i zadržala, i dok su bikovi prolazili galopirajući u čoporu, teški, blatnjavih slabina, zamahujući rogovima, jedan jurnu napred, poduhvati za leđa jednog čoveka koji je trčao u gomili i podiže ga uvis. Ruke čoveka su bile priljubljene uz telo, glava mu se zabaci kad ga rog probode, i bik ga podiže pa ga zatim baci dole. Bik se ustremi na još jednog čoveka koji je jurio pred njim, ali ovaj nestade u gomili, a gomila prođe kroz vratnice u arenu, a bikovi za njom. Crvene vratnice arene se zatvoriše, svetina sa spoljnih galerija amfiteatra nagrnu k unutrašnjim, začu se jedan krik, pa još jedan.

Čovek koji je bio proboden ležao je ničice na razgaženom blatu. Ljudi se prebaciše preko ograde, ali čoveka nisam mogao videti, jer se oko njega okupila gusta gomila. Iz arene je povremeno dopirala graja. Graja je značila da je bik jurišao na gomilu. Po jačini graje se mogla oceniti opasnost onoga što se dešava. Tada suknu uvis raketa koja je objavljivala da su volovi odveli bikove iz arene u torove. Ostavili ogradu i pođoh natrag u grad.

Vrativši se u grad, otišao sam u kafanu da popijem još jednu kafu i pojedem pržen hleb s maslacem. Kelneri su čistili kafanu i brisali stolove. Jedan priđe i ja poručih.

"Da li se nešto dogodilo u encierro?""Nisam sve video. Jedan čovek je opasno cogido.""Gde?"

"Ovde." Stavio sam jednu ruku pozadi na slabine, a drugu na grudi, gde mi se učinilo da je rog morao proći. Kelner klimnu glavom i obrisa krpom mrve sa stola.

"Opasno cogido", reče. "Sve radi sporta. Sve radi zabave."

Otišao je i vratio se s ibricima za kafu i mleko s dugim drškama. Usuo je mleko i kafu. Iz dugačkih grlića potekoše dva mlaza u veliku solju. Kelner klimnu glavom.

"Opasno cogido kroz leđa", reče. Stavio je ibrike na sto i seo na stolicu za stolom. "Velika rana od roga. Sve za zabavu. Prosto za zabavu. Šta kažete vi na to?"

"Ne znam."

"To je ono. Sve radi zabave. Zabave, razumete?"

"Vi ste afisionado?"

"Ja? Šta su ti bikovi? Životinje. Divlje životinje." Ustao je i stavio ruku na slabine. "Baš kroz leđa. Cornada1 pravo kroz leđa. Radi zabave, razumete?"

Odmahnuo je glavom i udaljio se noseći ibrike. Ulicom naiđoše dva čoveka. Kelner im doviknu. Izgledali su ozbiljni. Jedan odmahnu glavom. "Muerto!" doviknuo je.

Kelner klimnu glavom. Ona dvojica prođoše. Išli su nekim poslom. Kelner priđe mom stolu.

"Čujete? Muerto. Mrtav. Mrtav je. Proboden rogom. Sve za jutarnju zabavu. Es muy flamenco.""Žalosno."

"Ne za mene", reče. "Mene to ne zabavlja."

Docnije smo u toku dana saznali da se poginuli čovek zvao Visente Hirones i da je bio iz okoline Ta-

‘Rog. Vrlo žalosno. fale. Sledećeg dana smo čitali u novinama da je imao dvadeset i osam godina i da je imao imanje, ženu i dvoje dece. I posle ženidbe je dolazio svake godine na fijestu. Sledećeg dana je doputovala njegova žena iz Tafale da bdi nad pokojnikom, a dan posle toga je održano opelo u kapeli sv. Firmina, pa su članovi društva vesele braće iz Tafale odneli kovčeg na železničku stanicu. Napred su stupali bubnjari i svirali su frulaši, a za ljudima koji su nosili kovčeg išla je žena sa dvoje dece … Iza njih su išli članovi društva vesele braće iz Pamplone, Estele, Tafale i Sangvese, koji su mogli ostati za pogreb. Kovčeg je utovaren u furgon, a udovica je sa dvoje dece putovala u otvorenom vagonu treće klase. Voz krenu s trzajem, a zatim je blago klizio niz nagib oko ruba platoa, pa zađe u žitna polja koja su se talasala na vetru na ravnici na putu za Tafalu.

Bik koji je ubio Visenta Hironesa zvao se Bokanegra i nosio je broj 118 odgajilišta bikova Sančeza Tabernoa i bio je treći bik koga je to isto popodne ubio Pedro Romero. Njegovo uvo je na opšti zahtev bilo odsečeno i poklonjeno Pedru Romeru, koji ga je sa svoje strane, poklonio Breti, koja ga je uvila u jednu moju maramicu i ostavila — uvo i maramicu, zajedno s nekoliko opušaka od cigarete Murati — sasvim u dnu fijoke noćnog stočića koji je stajao pored njene postelje u hotelu "Montoja" u Pamploni.

Vrativši se u hotel, zatekao sam noćnog stražara gde sedi na klupi unutra kraj vrata. Proveo je tu ćelu noć, pa je bio sanjiv. Ustao je kad sam ušao. U istom trenutku uđoše tri kelnerice. Bile su na jutarnjoj priredbi u areni. Popele su se uz stepenice smejući se. Pošao sam za njima uz stepenice i ušao u svoju

sobu. Skinuo sam cipele i legao na postelju. Balkonski prozor je bio otvoren i sunce je obasjavalo sobu. Nisam bio sanjiv. Kad sam legao moralo je biti tri i po, a muzika kapele me je probudila u šest. Vilica me je bolela s obe strane. Opipah je palcem i prstima. Taj prokleti Kon. Trebalo je da mlatne nekoga kad su ga prvi put uvredili pa da ode. Bio je tako ubeđen da ga Bret voli. Ostaće, pa će prava ljubav sve pobediti. Neko zakuca na vrata.

"Slobodno!"

Bili su to Bil i Majki. Sedoše na postelju.

"Some encierro",1 reče Bil. "Some encierro."

"Dakle, zar nisi bio tamo?" upita Majki. "Bil, zazvonite da donesu malo piva."

"Kakvog li jutra!" reče Bil. Obrisao je lice. "Gospode, kakvog li jutra! A evo i našeg starog Džeka. Stari Džek — lopta za boksovanje u ljudskom obliku."

"Šta se dogodilo unutra?"

"Gospode bože!" reče Bil. "Šta se dogodilo, Majki?"

"Ulazili su ti bikovi", reče Majki. "Ispred samih njih je bila gomila, i neko se okliznu, pa ćela gužva ljosnu."

"A bikovi pravo preko njih", reče Bil.

"Čuo sam kako vrište."

"To je bila Edna", reče Bil.

"Drugari su stalno izletali i mahali košuljama."

"Jedan bik se sjurio duž barere i zakačio je koga god se domogao."

‘ Bili smo kod prolaza.

"Dvadesetak njih odvedoše u bolnicu", reče Majki.

"Kakvog li jutra!" reče Bil. "Oni prokleti policajci su samo hapsili one što su hteli da idu i da izvrše samoubistvo pomoću bikova."

"Naposletku su ih volovi odveli", reče Majki. "Trajalo je oko jedan sat." "U stvari je trajalo oko četvrt sata", primeti Majki.

"Idi brate, do đavola", reče Bil. "Vi ste bili u ratu. Za mene je trajalo dva i po sata." "Gde je pivo?" upita Majki. "Šta ste uradili sa onom ljupkom Ednom?" "Sad smo je baš otpratili kući. Otišla je da legne."

"Kako joj se dopalo?"

"Fino. Rekli smo joj da je tako svakog jutra." "Ostavilo je utisak na nju", reče Majki. "Htela je da i mi siđemo u arenu", reče Bil. "Voli akciju."

"Rekao sam joj da to ne bi bilo pošteno prema mojim poveriocima", reče Majki.

"Kakvog li jutra!" reče Bil. "I kakve li noći!" "Kako tvoja vilica, Džek?" upita Majki. "Boli me", rekoh. Bil se nasmeja. "Što ga nisi udario stolicom?" "Lako vam je da pričate", reče Majki. "I vas bi on nokautirao. Uopšte nisam video kad me je udario. Čini mi se da sam ga video baš pre toga, a zatim sam se odjednom našao na zemlji, a Džek je ležao pod stolom."

"Gde je posle otišao?" upitah.

"Evo je", reče Majki. "Evo lepe dame s pivom." Sobarica je spustila na sto boce s pivom i čaše. "A sad donesite još tri boce", reče Majki. "Gde je otišao Kon pošto me je udario?" upitah

Bila.

"Ne znaš to?" Majki je otvarao bocu. Sipao je pivo u čašu držeći je sasvim blizu boce.

"Stvarno?" upita Bil.

"More, došao ovamo, pa zatekao Bret i tog toreadora u toreadorovoj sobi, pa iskasapio onog sirotog, prokletog toreadora."

"Nije valjda?"

"Jeste."

"Kakve li noći!" reče Bil.

"Samo što nije ubio onog sirotog, prokletog toreadora. Pa je onda Kon hteo da odvede Bret. Hteo je od nje da napravi poštenu ženu, valjda. Mnogo dirljiv prizor."

Dobro je potegao pivo. ;

"Baš je magarac."

"Šta je onda bilo?"

"Bret mu očitala bukvicu. Otpratila ga je. Mislim da je tu bila dobra."

"Glavu dajem da je bila", reče Bil.

"Onda se Kon skljokao, pa je plakao i hteo da se rukuje s tim toreadorom. I s Bret je hteo da se rukuje."

"Znam. Sa mnom se rukovao."

"Je li? Dakle, s njima to nije išlo? Onaj toreador nije baš bio loš. Nije mnogo govorio, ali se stalno dizao da bi ga Kon ponovo oborio. Nije mogao da ga nokautira. Mora da je bilo mnogo smešno."

"Odakle znaš sve to?"

"Od Bret. Video sam je jutros."

"I šta je bilo na kraju?"

"Izgleda da je toreador sedeo na postelji. Bio je oboren petnaestak puta, ali je hteo još da se bije. Bret ga je držala i nije ga puštala da ustane. Bio je slab, ali ga Bret nije mogla zadržati pa je ustao. Onda Kon reče da neće više da udara. Reče da ne može da učini tako nešto. Reče da bi to bilo podlo. Tako ti se moj toreador nekako doteturao do njega. Kon se povukao do zida.

‚Dakle nećete da me udarite?’

‚Neću’, reče Kon. ‚Stideo bih se.’

I tako ti ga toreador udari što god je mogao posred lica, pa sede na pod. Nije mogao da ustane, priča Bret. Kon je hteo da ga podigne i odnese u postelju. On reče da će ubiti Kona ako mu pomogne i da će ga u svakom slučaju ubiti danas ako Kon ne ode iz grada. Kon je plakao, a Bret ga oterala, a on hteo da se rukuje. To sam ti već ispričao."

"Ispričajte do kraja", reče Bil.

"Izgleda da je toreador sedeo na podu. Čekao je da prikupi snagu pa da ustane i opet udari Kona. Bret nije htela da se rukuje, pa je Kon plakao i rekao joj koliko je voli, a ona mu reče da ne bude takav jeziv magarac. Pa se onda Kon sagao da se rukuje s tim toreadorom. Bez zlopamćenja, znaš. Opšte praštanje. A toreador ti ga opet udari posred lica."

"Silan dečko", reče Bil.

"Upropastio je Kona", reče Majki. "Znaš, mislim da Konu neće nikad više pasti na pamet da mlati ljude."

"Kad si video Bret?"

"Jutros. Došla je u sobu da uzme nešto. Neguje tog Romera."

Ispraznio je još jednu bocu piva.

"Bret je prilično utučena. Ali ona voli da se brine o nekom. Tako smo se i mi našli. Starala se o meni."

"Znam", rekoh.

"Prilično sam pijan", reče Majki. "Mislim da ću i ostati prilično pijan. Sve je to strašno zanimljivo, ali nije mnogo prijatno. Za mene nije mnogo prijatno."

Ispio je pivo.

"Očitao sam Breti bukvicu, da znaš. Ako namerava da se voda s Jevrejima i toreadorima, i sličnima, rekao sam joj, može svašta da bude." Nagao se napred. "Nego, Džek, nemaš ništa protiv da popijem ovu tvoju bocu? Doneće ti drugu?"

"Izvoli", rekoh. "Ionako je ne pijem."

Majki poče da otvara bocu. "Hoćeš ti da otvoriš, molim te?" Povukao sam žicu zatvarača i nasuo mu u čašu.

"Znaš, Bret je stvarno bila dobra", produži Majki. "Ona je uvek dobra. Strašno sam je izbrusio zbog raznoraznih Jevreja i toreadora i uopšte takvih ljudi, i znaš šta je rekla? — ‚Da, imala sam jezivo srećan život s britanskom aristokratijorn!' "

Ispio je čašu.

"To joj je dobro bilo. Ešli — onaj što joj je dao titulu — bio je mornar, znaš. Deveti baronent. Kad je dolazio kući, nije hteo da spava u istoj postelji. Uvek je terao Bret da spava na podu. Na kraju, kad je sasvim šenuo, stalno je govorio da će je ubiti. Uvek je spavao s punim službenim revolverom. Bret bi povadila metke kad bi zaspao. Nije imala savršeno srećan život, ta Bret. A velika šteta. Toliko voli život."

Ustao je. Ruka mu je drhtala.

"Idem u sobu. Pokušaj da odspavaš malo."

Osmehnuo se.

"Suviše malo spavam na ovim fijestama. Ja ću sad da počnem, pa da se dobro naspavam. Nikako ne valja kad se ne spava. Covek postaje strahovito nervozan."

"Videćemo se po podne kod ‚Irunje' ", reče Bil.

Majki ode. Čuli smo ga u susednoj sobi.

Zazvonio je, i sobarica je došla i zakucala na vrata.

"Donesite petšest boca piva i jednu bocu fundadora", poruči joj Majki.

"Si Sefiorito."

"Idem da legnem", reče Bil. "Siromah Majki. Sinoć sam imao užasnu gužvu zbog njega."

"Gde? Tamo kod .Milana’?"

"Da. Bio tamo neki čovek koji je nekad pomogao Breti i Majklu da se izvuku iz Kana. Bio je strašno odvratan."

"Znam tu priču."

"Ja nisam znao. Niko ne bi smeo imati pravo da govori takve stvari za Majkla."

"To je ono što ne valja."

"Ne bi smeli imati pravo. Želeo bih više no išta da ne smeju tako da govore. Idem da legnem."

"Je li neko poginuo u areni?"

"Mislim da nije niko. Samo opasno povređeni."

"Napolju je na pisti poginuo jedan čovek."

"Istina?" reče Bil.

XVIII

U podne smo svi bili u kafani. Bila je prepuna. Jeli smo račiće i pili pivo. Grad je bio prepun sveta. Sve ulice su bile pune. Veliki autobusi su neprestano pristizali iz Bi jarica i San Sebastijana i parkirali oko trga. Dovozili su posetioce za borbu s bikovima. Nailazili su i autobusi s izletnicima. U jednom je bilo dvadeset i pet Engleskinja. Sedele su u velikom belom autobusu i posmatrale fijestu kroz naočare. Svi igrači su bili potpuno pijani. Bio je to poslednji dan fijeste.

Fijesta je tekla, gusta i slivena, ali su automobili i autobusi stvarali ostrvca posmatrača. Kad bi se automobili ispraznili, posmatrači bi se utopili u gomilu. Nisu se više zapažali, izuzev kao sportska odela koja su za nekim stolom odskakala od zbijene gomile seljaka u crnim košuljama. Fijesta je progutala čak i bijaričke Engleze, tako da ih čovek nije zapažao, sem kad bi prošao sasvim blizu stola. Na ulici je ćelo vreme svirala muzika. Bubnjevi su tutnjali, a frule pištale. Po kafanama su ljudi pevali rapavim glasom, oduprevši se rukama o sto ili položivši ih jedan drugom na ramena.

"Evo je Bret", reče Bil.

Pogledao sam i ugledao je kako se probija kroz svetinu na trgu, izdignute glave, kao da je fijesta priređena u njenu čast, i da joj je prijatno i zanimljivo.

"Zdravo, drugari!" reče. "Ala sam žedna."

"Donesite još jedno veliko pivo", reče Bil kelneru.

"Račiće?"

"Je li Kon otišao?" upita Bret.

"Jeste", reče Bil. "Iznajmio je auto."

Donese pivo. Bret podiže staklenu kriglu; ruka joj je drhtala. Pogleda je i osmehnu se, pa se naže i otpi dobar gutljaj.

"Dobro pivo."

"Vrlo dobro", rekoh. Bio sam uznemiren zbog Majkla. Bio sam uveren da nije spavao. Mora da je pio ćelo vreme, ali je izgledalo da vlada sobom.

"Džek, čula sam da te je Kon povredio", reče Bret.

"Nije. Nokautirao me. To je sve."

"Pedra Romera je stvarno povredio", reče Bret. "Veoma ga je teško povredio."

"Kako mu je?"

"Biće mu dobro. Neće da izlazi iz sobe."

"Da li gadno izgleda?"

"Mnogo. Stvarno je bio povređen. Rekla sam mu da ću da trknem za časak do vas." "Hoće li da se bori?"

"Naravno. Poći ću s vama, ako nemate ništa protiv."

"Kako je tvoj udvarač?" upita Majki. Nije uopšte bio slušao šta je Bret pričala.

"Bret je uhvatila jednog toreadora", reče on. Imala je jednog Jevrejina, po imenu Kon, ali se on gadno pokazao." Bret je ustala. "Ne želim da slušam kad govoriš koješta,

Majki."

"Kako je tvoj udvarač?"

"Silno", reče Bret. "Pogledaj ga danas po podne."

"Bret je uhvatila toreadora", reče Majki. "Jednog divnog, jezivog toreadora."

"Hoćeš, molim te, da pođeš sa mnom? Htela bih da razgovaram s tobom, Džek."

"Ispričaj mu sve o svom toreadoru", reče Majki. "More, do đavola s tim tvojim toreadorom!" — On prevali sto, tako da se sve pivske čaše i zdele s račićima s treskom srušiše.

"Hajdemo", reče Bret. "Da se sklonimo iz ovoga."

"Kako stoji stvar?" rekoh dok smo prelazili preko trga kroz svetinu.

"Neću ga videti posle ručka do borbe. Dolaze njegovi da ga obuku. Kaže da su vrlo ljuti na mene."

Bret je sijala. Bila je srećna. Sunce se pojavilo i dan je bio svetao.

"Osećam se potpuno izmenjena", reče Bret. "Ne možeš zamisliti, Džek."

"Želiš li još nešto da učinim?"

"Ništa, samo da pođeš sa mnom na borbu."

"Hoćemo li se videti za ručkom?"

"Ne. S njim ću ručati."

Stajali smo pod arkadama na vratima hotela. Iznosili su stolove i redali ih ispod arkada.

"Da li bi se prošetao do parka?" reče Bret. "Ne bih htela još da se popnem. Mislim da spava."

Pošli smo pored pozorišta i ostavili trg, pa kroz vašarište, idući za gomilom između redova šatora.

Izbili smo na poprečnu ulicu što vodi do Paseo de Sarasate. Videli smo šetače — svi po modi obučeni. Zaokretali su kod gornjeg kraja parka.

"Nemoj da idemo tamo", reče Bret. "Sad mi baš nije do toga da blenu u mene."

Stajali smo na suncu. Bilo je toplo i prijatno posle kiše i oblaka s mora.

"Nadam se da će vetar prestati", reče Bret. "Za njega to nikada ne valja."

"I ja se nadam."

"Kaže da su bikovi sasvim dobri," s "Dobri su."

"Je li to sv. Firmin?"

Bret pogleda žuti zid kapele.

"Jeste. Tu je u nedelju počela fijesta."

"Hajde da uđemo. Nemaš ništa protiv? Volela bih da se pomolim malo za njega, ili tako nešto."

Uđosmo kroz teška kožom obložena vrata koja su se vrlo lako pokretala. Unutra je bilo mračno. Mnogo sveta se molilo. Opazili smo ih kad su nam se oči prilagodile na polumrak. Klekli smo na jednu dugačku drvenu klupu. Malo zatim, primetio sam kako se Bret ukočila pored mene i video da zuri pravo preda se.

"Hajdemo", prošapta stegnuta grla. "Da iziđemo odavde. To me čini strašno nervoznom."

Napolju na vrelom blesku ulice, Bret podiže pogled ka vrhovima drveća koji su se njihali na vetru. Molitva nije imala baš mnogo uspeha.

"Ne znam zašto u crkvi postajem tako nervozna", reče Bret. "Nikad mi ništa ne pomaže."

Produžili smo.

"Baš mi ne odgovara pobožna atmosfera", reče Bret. "Moje lice nije stvoreno za nju."

"Znaš", reče Bret, "nimalo se ne brinem zbog njega. Baš sam srećna zbog njega."

"Dobro."

"Ipak bih volela da vetar prestane."

"Obično prestaje do pet sati."

"Nadajmo se."

"Mogla bi se pomoliti", nasrnej ah se.

"Nikad mi ne pomaže. Nikad nisam dobila ono za šta sam se molila. A ti?"

"Bogami, ja jesam."

"Koješta", reče Bret. "No, možda kod nekih pomaže. Ne izgledaš mnogo pobožan, Džek."

"Prilično sam pobožan."

"Koješta", reče Bret. "Nemoj samo danas da počinješ s preobraćanjem. Današnji dan će ionako biti dovoljno težak."

Sad sam je prvi put video onako zadovoljnu i bezbrižnu kakva je bila pre nego što se uhvatila s Konom. Ponovo smo se našli pred hotelom. Svi stolovi su već bili postavljeni, a za nekima se već jelo.

"Molim te, pazi na Majkla", reče Bret. "Nemoj mu dozvoliti da prekardaši."

"Faši prijatelji otišli gore", reče na engleskom Nemac, direktor restorana. Bio je uporno prisluškivalo. Bret se okrenu k njemu.

"Mnogo vam hvala. Imate li još nešto da kažete?"

"Ne, madam."

"Dobro", reče Bret.

"Zadržite nam jedan sto za troje", rekoh Nemcu. On se osmehnu svojim odvratnim sladunjavim osmehom.

"Madam će ovde da ruča?"

"Ne", reče Bret.

"Onta mislim da če jedan sto za tvoje biti dosta."

"Ne razgovaraj s njim", reče Bret. "Majki mora biti da je u gadnom stanju", reče ona na stepenicama. Na stepenicama se sretosmo s Montojom. Poklonio se bez osmeha.

"Videćemo se u kafani", reče Bret. "Hvala ti mnogo, Džek."

Zastali smo na spratu na kome su se nalazile naše sobe. Otišla je pravo kroz hodnik u Romerovu sobu. Nije kucala. Jednostavno je otvorila vrata, ušla i zatvorila ih za sobom.

Zastao sam pred vratima Majklove sobe i zakucao. Niko nije odgovorio. Pritisnuh kvaku i vrata se otvoriše. Soba je bila u velikom neredu. Svi su koferi bili otvoreni i odela razbacana. Pored postelje su se nalazile prazne boce. Majki je ležao na postelji; ličio je na sopstvenu posmrtnu masku. Otvorio je oči i pogledao me.

"Zdravo, Džek", reče veoma polako. "Malo sam prodremao. Odavno sam čeznuo da malo prospavam."

"Daj da te pokrijem."

"Nemoj. Sasvim mi je toplo."

"Nemoj da ideš. Još nisam zaspao."

"Zaspaćeš, Majki. Ne sekiraj se, mladiću."

"Bret je uhvatila toreadora", reče Majki. "Ali joj se Jevrejin izgubio."

Okrenu glavu i pogleda me.

"Kolosalno, šta?"

"Da. Sad spavaj, Majki. Moraš malo da spavaš."

"Baš se spremam. Malo ću da prospavam."

Zatvorio je oči. Izašao sam iz sobe i tiho zatvorio vrata. Bil je bio u mojoj sobi i čitao novine.

"Vide li Majkla?"

"Da."

"Hajdemo da ručamo."

"Neću dole da ručam s tim Nemcem oberom. Bio je strašno drzak kad sam vodio Majkla gore."

"I prema nama je bio drzak."

"Da iziđemo i da ručamo u gradu."

Sišli smo niz stepenice. Na stepenicama smo sreli sobaricu koja je nosila pokriven poslužavnik.

"Evo Bretinog ručka", reče Bil.

"I njenog dečka", rekoh.

Napolju, na terasi pod arkadama, prišao nam je Nemac ober. Crveni obrazi su mu sijali. Bio je učtiv.

"Imam sto sa tvojica sa vas kospoto", reče.

"Sedite sami za taj sto", reče Bil. Prešli smo preko ulice.

Ručali smo u jednom restoranu u pobočnoj ulici iza trga. U restoranu su obedovali sami muškarci.

Bio je pun dima i pića i pesme. Jelo je bilo dobro, vino takođe. Nismo mnogo razgovarali. Posle smo otišli u kafanu i posmatrali kako se fijesta bliži tački ključanja. Bret je naišla odmah posle ručka. Reče da je pogledala u sobu i da Majki spava.

Kad je fijesta prekipila i izlila se u pravcu arene, pođosmo sa svetinom. Bret je sedela dole između mene i Bila. Neposredno ispod nas bio je callejon — prolaz između sedišla i crvene ograde barere. Betonska sedišta iza nas bila su dupke puna. Pred nama, s one strane crvene ograde, žuteo se glatko uravnjen pesak. Izgledao je težak od kiše, ali je na suncu bio suv, čvrst i gladak. Mačonoše i posluga na areni prođoše kroz callejon noseći na ramenima pletene korpe s plaštevima i muletama, što je bilo umrljano krvlju, čvrsto ispresavijano i složeno u korpe. Mačonoše otvoriše teške kožne futrole s mačevima: iz kožnih futrola prislonjenih uz ogradu pomaljali su se crvenom tkaninom omotani balčaci čitavog snopa mačeva. Razviše crvenu vunenu tkaninu muleta i pričvrstiše ih na štapove da bi se tkanina raširila i da bi matador imao za šta da uhvati. Bret je sve posmatrala. Sva se unela u profesionalne pojedinosti.

"Svi plaštevi i mulete su obeleženi njegovim imenom." "Zašto ih zovu muletama?"

"Ne znam."

"Zanima me da li ih ikad operu." $ "Ne verujem. Mogla bi izbledeti boja."

"Mora biti da su krute od krvi", reče Bil.

"Čudnovato", reče Bret. "Kako čoveku krv ništa ne znači."

Dole, u uskom prolazu callejona, mačonoše su se pripremale. Sva sedišta su bila popunjena. Iznad nas su sve lože bile pune. Nije bilo ni jednog praznog mesta, izuzev u predsednikovoj loži. Borba će početi kad on bude došao. S one strane glatkog peska, u visokom prolazu koji vodi za torove, stajali su toreadori, ruku uvijenih u plašteve, i razgovarali, čekajući na znak za nastup na arenu. Bret ih je posmatrala kroz dogled.

"Evo, pogledaj", reče ona.

Pogledao sam kroz dogled i video tri toreadora. Romero je stajao u sredini, Belmonte s njegove leve, a Marsijal s desne strane. Iza njih su bili njihovi pratioci, a iza banderiljera, u dnu prolaza i u otvorenom prostoru tora, video sam pikadore. Romero je bio obučen u crno. Natukao je duboko na oči svoj trorogi šešir. Nisam mogao jasno videti njegovo lice pod šeširom, ali je izgledalo gadno izobličeno. Gledao je pravo ispred sebe. Marsijal je krišom pušio cigaretu, držeći je u šaci. Belmonte je zurio preda se, sumorna i žuta lica, isturene duge kurjačke vilice. Gledao je ni u šta. Izgledalo je kao da ni on niti Romero nemaju ničeg zajedničkog sa ostalima. Bili su potpuno sami. Dođe predsednik; sa velike glavne tribine iznad nas začu se pljesak i ja dadoh Breti dogled. Zaori se aplauz. Muzika zasvira. Bret je posmatrala kroz dogled.

"Evo tebi", reče ona.

Kroz dogled sam video da Belmonte govori nešto Romeru. Marsijal se ispravi, baci cigaretu, i tri

toreadora istupiše na arenu gledajući pravo napred, uzdignute glave i mašući slobodnom rukom. Iza njih je nastupala ćela povorka rascvetavajući se: svi su išli u korak, svi s uvijenim plaštevima, svi mašući slobodnom rukom, a za njima su jahali pikadori, držeći svoje šiljke kao koplja. Iza svih su išla dva voda mazgi i posluga na areni. Toreadori se pokloniše pred predsednikovom ložom, ne skidajući šešire, a zatim pređoše do barere ispod nas. Pedro Romero skinu svoj teški zlatom protkani plašt i predade ga preko ograde svom mačonoši. Rekao je nešto mačonoši. Romero je bio sasvim blizu ispod nas: videli smo da su mu usne otekle, a oba oka modra. Lice mu je bilo modro i izobličeno. Mačonoša uze plašt, pogleda gore ka Breti, pa nam priđe i predade plašt.

"Raširi ga pred sobom", rekoh.

Bret se naže. Plašt je bio težak i krut od utkanog zlata. Mačonoša se osvrnu, mahnu glavom i reče nešto. Čovek pored mene se naže k Breti.

"Neće da ga raširite", reče on. "Treba da ga savijete i da ga držite u krilu."

Bret savi teški plašt.

Romero nije pogledao u nas. Razgovarao je s Belmonteom. Belmonte je svoj svečani plašt poslao nekim svojim prijateljima. Pogledao ih je i osmehnuo se onim svojim kurjačkim osmehom — samo ustima. Romero se naže preko barere i zatraži krčag vode. Mačonoša donese krčag i Romero poprska vodom svoj pamučni plašt za borbu, pa protrlja donji kraj o pesak nogom u plitkoj cipeli.

"Zašto to radi?" upita Bret.

"Da bi plašt bio teži na vetru."

"Gadno izgleda u licu", reče Bil.

"Vrlo se rđavo oseća", reče Bret. "Trebalo bi da bude u postelji."

Prvi bik je bio Belmonteov. Belmonte je bio vrlo dobar. Ali pošto je dobio trideset hiljada pezeta i pošto su ljudi ćelu noć stajali u redu da bi kupili ulaznice i videli ga, gomila je zahtevala da bude više nego vrlo dobar. Belmonteova velika atrakcija sastojala se u vođenju borbe u blizini bika. U borbi s bikovima se govori o terenu bika i terenu toreadora.

Dogod se nalazi na svom terenu, toreador je manje—više van opasnosti. Kad god stupi na teren bika, on je u velikoj opasnosti. Belmonte je u svojim najboljim danima uvek vodio borbu na terenu bika. Na taj način je izazivao osećanje da se priprema tragedija. Ljudi su dolazili na koridu da vide Belmontea, da prožive predosećanje tragedije i da vide možda Belmonteovu smrt. Pre petnaest godina se govorilo da čovek, ako hoće da vidi Belmontea, treba da požuri dok je on još živ. Otada je ubio preko hiljadu bikova. Kad se povukao, njegove borbe s bikovima su prešle u legendu, i kad se ponovo pojavio, publika je bila razočarana, jer ni jedan živ čovek nije mogao voditi borbu tako blizu bika kao što se verovalo da ju je Belmonte vodio — pa, naravno, ni sam Belmonte.

Belmonte je, sem toga, postavljao uslove i zahtevao da njegovi bikovi ne budu suviše krupni niti naoružani suviše opasnim rogovima, tako da nije bilo elementa neophodnog da bi se izazvalo

osećanje tragedije. I publika, koja je od Belmontea, koji je bolovao od fistule, tražila triput više nego što je Belmonte uopšte bio u stanju da pruži, osećala se prevarenom i obmanutom, i njegova se vilica još jače prezrivo isturila i lice postalo još žuće; bolovi su postali žešći i on se još teže kretao, i na kraju je gomila bila sasvim otvoreno protiv njega, a on do krajnosti prezriv i ravnodušan. Nameravao je da doživi veliko popodne, a umesto toga je to bilo popodne podsmeha, dobacivanih uvreda i, najzad, čitavog plotuna jastučića, komada hleba i povrća, kojima su ga obasipali na mestu gde je doživljavao svoje najveće trijumfe. A on bi samo još jače isturio vilicu. Ponekad, kad bi mu nešto naročito uvredljivo dobacili, okrenuo bi se i vilice bi mu se izdužile u zubat, bezusni osmeh, a bol koji se javljao pri svakom pokretu postajao je sve jači i jači, i njegovo žuto lice je na kraju dobilo boju pergamenta. I pošto je ubio svoga drugog bika i prestalo bacanje hleba i jastučića, pošto je pozdravio predsednika s onim istim kurjačkim osmehom i prezrivim očima, i predao svoj mač preko barere, da ga obrisu i vrate u futrolu, on uđe u prolaz i nasloni se na bareru ispod nas, oslonivši glavu na ruke. Ništa nije video i ništa nije čuo — samo je proživljavao svoj bol. Kad je, najzad, podigao glavu, zatražio je da pije vode. Popio je malo, isprao usta, ispljunuo vodu, uzeo svoj plašt i vratio se u arenu.

Zato što je bila protiv Belmontea, publika je bila za Romera. Pljeskali su mu od trenutka kad je ostavio bareru i pošao prema biku. I Belmonte je posmatrao Romera, neprestano ga posmatrao, mada neprimetno. Na Marsijala nije obraćao nikakvu pažnju. Marsijal je bio od onih o kojima je sve znao. Bio se vratio na arenu da bi se takmičio s Marsijalom znajući da je to takmičenje unapred dobijeno. Očekivao je da će se takmičiti s Marsijalom i ostalim zvezdama dekadentne borbe s bikovima, i znao je da će njegova otvorena borba toliko odskakati od lažne estetike toreadora iz dekadentnog perioda da će biti dovoljno samo da se pojavi na areni. Romero mu je pokvario povratak na arenu. Romero je uvek, lako, mirno i lepo, činio ono što je njemu, Belmonteu, samo ponekad uspevalo. Gomila je to osetila, to su najzad zapazili čak i oni iz Bijarica, čak i američki ambasador. U takvo takmičenje Belmonte se nije hteo upuštati, jer bi dovelo samo do teškog uboda ili do smrti. Belmonte nije više zadovoljavao. Nije više doživljavao svoje najveće trenutke na areni. Nije bio siguran da li je uopšte i bilo nekih velikih trenutaka. Stvari su se izmenile i život bi sad samo na trenutke zablesnuo. On je imao trenutke stare veličine sa svojim bikovima, ali oni nisu imali vrednosti, jer ih je sam unapred srozao kad je, izišavši iz automobila i naslonivši se na ogradu ranca svog prijatelja odgajivača, posmatrao čopor i odabirao one najbezopasnije bikove. I tako je imao dva sitna, krotka bika, ne mnogo rogata, a kad je osetio da se vraćaju veliki trenuci, sasvim kratki trenuci u onom bolu koji ga je stalno tištio, oni su bili unapred srozani i prodani i nisu mu pričinjavali zadovoljstvo. Bili su to veliki trenuci, ali ga nisu više dovodili do zanosa u borbi.

Pedro Romero je imao velikih trenutaka. Voleo je borbu, a mislim da je voleo i bikove — i mislim da je voleo Bret. Ćelo to popodne, on je pred njom činio sve čemu je mogao odrediti mesto zbivanja. Nije pogledao gore ni jedan jedini put. Njegova borba je time dobila u silini, i on je vodio isto toliko sebe radi koliko i nje radi. Nije pitao pogledom da li joj se dopada i zato je osećao da je vodi samo za sebe, i to ga je činilo snažnim, ali je to, ipak, bilo i radi nje. No ništa nije gubio time što se borio za nju. Baš je dobijao time čitavo popodne.

Njegov prvi "quite" bio je neposredno ispod nas. Tri toreadora su jedan za drugim prihvatali bika posle svakog njegovog naleta na pikadora. Belmonte je bio prvi. Marsijal je bio drugi. Zatim je došao Romero. Sva trojica su stajala levo od konja.

Pikador, šešira natučenog na oči, koplja uperenog na bika pod kosim uglom, žabi mamuze, pa potera konja na bika držeći uzde u levoj ruci. Bik je motrio. Prividno je motrio belog konja, a u stvari je motrio trouglast čelični šiljak koplja. Romero je, motreći, video da bik počinje da okreće glavu. Nije hteo da napada. Romero zaleprša svojim plastom, čija boja privuče pogled bika. Bik nagonski jurnu — jurnu, ali ne naiđe na blesak boje, već na belog konja i čoveka, koji se povi daleko preko konja, rinu čelični šiljak dugog koplja od orahovine u grbinu na plećima bika i potera konja postrance oko koplja kao stožera, otvarajući ranu i zabadajući koplje dublje u pleća bika, da bi krvario za Belmontea. Bik nije bio uporan pod gvožđem. Nije u stvari ni hteo da napadne konja. Okrenuo se, grupa se razdvojila i Romero ga je odmamio svojim plastom. Odmamio ga je blago i lako, pa zastao i stojeći pravo pred bikom razvio svoj plašt. Bik podiže rep i jurnu, i Romero se izvi i mahnu rukama ispred bika, nogu kao ukopanih. Nakvašen i od blata otežali plašt razvi se i nape kao što se jedro nadima i Romero se okrenu s njim oko sebe ispred samog bika. Po završenoj figuri su se ponovo našli jedan prema drugom. Romero se smešio. Bik je hteo opet, te se Romerov plašt ponovo razvi, ovog puta s druge strane. Svaki put je propuštao bika tako blizu, da su čovek, bik i plašt koji se razvijao i okretao ispred bika sačinjavali jednu jedinu, oštro ocrtanu masu. Sve se odigravalo tako lagano i tako smišljeno. Kao da je uljuljkivao bika u san. Izveo je četiri takva okreta i završio je jednim poluokretom, pri čemu je okrenuo leđa biku i krenuo u susret aplauzu, podbočivši se rukom, s plastom preko mišice, dok je bik gledao u njegova leđa kako se udaljuju. Sa svojim bikovima je bio savršen. Prvi bik mu nije dobro video. Romero je posle prve dve figure s plastom tačno znao koliko slabo bik vidi. Prema tome je podesio i svoj način borbe. To nije bila sjajna borba. Bila je samo savršena borba. Gomila je tražila da se promeni bik. Podiže se velika buka. S jednim bikom koji ne vidi čime ga draže ne može se izvesti ništa izvanredno, ali predsednik nije hteo da naredi da ga zamene.

"Zašto ga ne zamene?" upita Bret. "Platili su ga. Neće da im propadnu pare." "Nisu baš mnogo pošteni prema Romeru." "Gledaj kako postupa s bikom koji ne vidi boje."

"Takve stvari ne volim da gledam." To nije bilo prijatno posmatrati, ako je čoveku išta stalo do lica koje to izvodi. Pošto bik nije bio u stanju da raspozna boje plašteva niti skerletnu tkaninu muleta, Romero ga je morao izazivati svojim telom. Morao je prilaziti tako blizu da bik vidi njegovo telo i juriša na njega, pa bi zatim prebacio nalet bika na tkaninu i završio figuru na klasičan način. Bijaričkom društvu se to nije dopadalo. Mislili su da se Romero boji i da stoga izmiče malo u stranu kad god bi trebalo da prebaci nalet bika sa svoga tela na tkaninu. Više im se dopadalo kad Belmonte podražava samoga sebe ili kad Marsijal podražava Belmontea. Troje takvih sedelo je u redu iza nas.

"Šta se plaši tog bika? Bik je toliko tupoglav da nasrće samo na plašt."

"Pa mlad je toreador. Još nije naučio." "Verovatno je nervozan sad." ‘

"Ali čini mi se da je maločas bio odličan s plastom.

Tamo na sred arene, potpuno sam, Romero je nastavljao istu igru: prilazio je biku tako blizu da bi ga ovaj nekako video, izazivao ga svojim telom, prilazio mu još malo bliže, dok bi bik tupo zurio, zatim tako blizu da se biku činilo da je gotov, pa bi ga zatim izazivao i, najzad, naveo na juriš, da bi, baš pre no što bi naišli rogovi, uz onaj skoro neprimetan odskok koji je toliko vređao kritičarsko oko bijaričkih stručnjaka za borbe s bikovima, pružio biku crvenu tkaninu da se ustremi na nju.

"Sad će ga ubiti", rekoh. Breti. "Bik je još snažan. Neće se iscrpeti."

Tamo na sred arene, Romero se postavi postrance pravo ispred bika, izvuče mač iz nabora mulete, izdiže se na prste i nanišani duž oštrice. Kad je Romero jurnuo, jurnu i bik. Romero nabaci levom rukom muletu biku preko gubice da bi ga zaslepio, levo rame mu upade među rogove dok je zabadao mač, i za jedan tren su on i bik bili jedno — Romero nadnesen nad bikom, s desnom rukom visoko ispruženom do mesta gde je balčak mača upao biku među plećke. Zatim se grupa razlomila. Romero se odvojio uz slab trzaj, pa stade, prema biku uzdignute ruke; košulja mu je ispala iz rukava i bela tkanina se lepršala na vetru, a bik je stajao s crvenim balčakom među samim plećkama, dok mu se glava opuštala i noge ugibale.

"Gotov je", reče Bil.

Romero je bio dovoljno blizu da bi ga bik mogao videti. Držeći još uvek uzdignutu ruku, on reče nešto biku. Bik se prenuo, a onda ispruži glavu, nakrenuvši se lagano, pa se naglo prevali, digavši sve četiri noge u vis.

Predadoše mač Romeru, i on je, noseći ga s vrhom nadole, s muletom u drugoj ruci, došao pred predsednikovu ložu, poklonio se, ispravio se, pa prešao do barere i predao mač i muletu.

"Gadan bik", reče mačonoša.

"Preznojio me", reče Romero. Obrisao je lice. Mačonoša mu pruži krčag s vodom. Romero obrisa usta. Bolelo ga je da pije iz krčaga. Nije pogledao na nas.

Marsijal je imao veliki dan. Još uvek su mu pljeskali kad je ušao poslednji Romerov bik. Onaj bik što je prilikom jutarnje trke izleteo i ubio čoveka.

Romerovo izubijano lice bilo je vrlo upadljivo za vreme borbe s prvim bikom. Zapažalo se pri svakom njegovom pokretu. Isticalo se usled sve one usredsređenosti u opasnoj i smotrenoj borbi s bikom koji ne vidi dobro. Tuča s Konom nije uticala na njegov duh, ali mu je lice bilo izubijano, a telo povređeno. Sad je sve to spirao sa sebe. Svaki pokret koji bi izveo s tim bikom sprao bi pomalo. Bio je to dobar bik, krupan bik, rogat, koji se lako i sigurno okretao i ponovo napadao. Bio je to bik kakvog je Romero želeo.

Kad je svršio svoje parade s muletom i spremio se da ubije bika, gomila ga natera da produži. Nisu hteli da već sad ubije bika, nisu hteli da se svrši borba. Romero je produžio. Ličilo je na kurs iz borbe s bikovima. Povezivao je sve figure, uvek zaobljeno, uvek lagano, pribrano i lako. Nije se služio nikakvim trikovima niti obmanama. Tu nije bilo ničeg grubog. A pri svakoj figuri, kad bi došlo do vrhunca, osetili biste kao oštar ubod iznutra. Svetina je želela da se to nikad ne svrši.

Bik se preteći postavio na sve četiri noge da bude ubijen i Romero ga je ubio tačno ispod nas. Nije ga ubio onako kao što ga je na to prisilio prethodni bik, već kako je želeo. Stao je postrance pravo ispred bika, izvadio mač iz nabora muleta i nanišanio duž oštrice. Bik ga je motrio. Romero reče nešto biku i lupnu ga po nozi. Bik jurnu i Romero sačeka nalet, držeći nisko muletu, nišaneći duž oštrice, nogu kao ukopanih. Tada, ne kročivši ni korak napred, postade jedno s bikom, mač je visoko

štrcao između plećki, i bik pođe za spuštenom muletom, koje nestade kada je Romero izmakao ulevo — i sve je bilo svršeno. Bik je pokušao da ide, noge počeše da mu klecaju, zanjiha se, zastade, a zatim pokleknu; Romerov stariji brat se povi za njim i zabode mu kratak nož u potiljak, kod korena rogova. Prvi put je promašio. On zabode nož ponovo, i bik se prevali, ukrućen i podrhtavajući. Držeći rog bika u jednoj, a nož u drugoj ruci, Romerov brat pogleda prema predsednikovoj loži. Maramice su se lepršale širom čitavog amfiteatra. Predsednik pogleda iz lože i zamahnu maramicom. Brat odreza crno rovašeno uvo mrtvog bika i otrča s njim do Romera. Bik je ležao na pesku težak i crn, isplažena jezika. Sa svih strana arene su pritrčavali dečaci i načinili mali krug oko njega. Počeli su da igraju oko bika.

Romero uze uvo od brata i pokaza ga predsedniku. Predsednik se poklonio, i Romero se zaputi k nama, trčeći da bi izmakao gomili. Nagao se preko barere i predao uvo Breti. Klimnuo je glavom i osmehnuo se. Gomila ga je okružila sa svih strana. Bret mu pruži plašt.

"Dopalo vam se?" doviknu Romero.

Bret ništa ne reče. Gledali su se smešeći se. Bret je držala uvo u ruci.

"Pazite da se ne okrvavite", reče Romero i osmehnu se. Gomila ga je zahtevala za sebe. Nekoliko mladića doviknuše Breti. Gomilu su sačinjavali mladići, igrači i pijani. Romero se okrenu pokušavajući da se probije kroz gomilu. Opkolili su ga sa svih strana i trudili se da ga podignu na ramena. On se branio i otrgao se i, opkoljen njima, poče da trči ka izlazu. Nije želeo da ga nose na ramenima. Ali ga uhvatiše i podigoše ga. Nije mu bilo ugodno, s raskrečenim nogama i izubijanim telom. Dizali su ga na ramena i svi su trčali ka vratnicama. Oslonio se rukom na nečija ramena. Okrenuo se k nama, izvinjavajući se pogledom. Gomila odjuri s njime kroz vratnice.

Nas troje se vratismo u hotel. Bret ode gore. Bil i ja smo sedeli u donjoj trpezariji, pojeli nekoliko barenih jaja i popili nekoliko boca piva. Dođe Belmonte u građanskom odelu, sa svojim menadžerom i još dvojicom ljudi. Seli su za susedni sto i jeli. Belmonte je vrlo malo jeo. Odlazili su u Barcelonu vozom koji polazi u sedam časova. Belmonte je nosio košulju s plavim prugama i tamno odelo i jeo je rovita jaja. Ostali su dobro jeli. Belmonte nije razgovarao. Samo je odgovarao na pitanja.

Bil je bio umoran posle borbe s bikovima. A i ja. Obojica smo duboko proživljavali svaku borbu s bikovima. Sedeli smo, jeli smo jaja i ja sam posmatrao Belmontea i ljude za njegovim stolom. Izgledali su energični i poslovni.

"Hajde da pređemo u kafanu", reče Bil. "Popio bih jedan apsint."

Bio je poslednji dan fijeste. Napolju je opet počelo da se oblači. Trg je bio pun sveta, a stručnjaci za vatromet su sastavljali rakete za uveče i pokrivali ih bukovim granjem. Dečaci su posmatrali. Prošli smo pored postolja za rakete s dugim bambusovim drškama. Pred kafanom je bilo mnogo sveta. Muzika i igra nisu prestajale. Prolazili su džinovi i patuljci.

"Gde je Edna?" upitah Bila.

"Ne znam."

Posmatrali smo kako počinje veče poslednje noći fijeste. Posle apsinta je sve lepše izgledalo. Pio sam ga bez šećera iz zamagljene čaše i prijatno je gorčio.

"Zao mi je Kona", reče Bil. "Imao je strašnih trenutaka."

"More, neka ide Kon do đavola", rekoh.

"Šta misliš, kuda je otišao?"

"Pravo u Pariz."

"Šta misliš, šta će da uradi?"

"More neka ide do đavola!" .;. "Šta misliš, šta će da uradi?"

"Verovatno će se opet uhvatiti sa svojom starom prijateljicom."

"Koja mu je ta stara?"

"Neka Frensis."

Popismo još po jedan apsint.

"Kad se vraćaš?" upitah.

"Sutra."

Malo posle Bil reče: "Dakle, fijesta je bila sjajna."

"Da", rekoh, "stalno se nešto događalo."

"Covek ne bi verovao. Kao neka čarobna mora."

"Tako je", rekoh. "Ja bih u sve poverovao. Uključujući i more."

"Šta ti je? Neraspoložen?"

"Strašno neraspoložen."

"Uzmi još jedan apsint. Halo, kelner. Još jedan apsint za senjora."

"Strašno sam neraspoložen", rekoh. ,

"Popij to", reče Bil. "Popij polako."

Počelo je da se smrkava. Fijesta se nastavljala. Osećao sam da me piće hvata, ali se nisam ni najmanje oraspoložio.

"Kako se osećaš?"

"Strašno se osećam."

"Još jedan?"

"Neće ništa pomoći."

"Probaj. Čovek nikad ne zna; možda će baš taj pomoći. Hej, kelner! Još jedan apsint za senjora!"

Usuo sam vodu pravo u apsint i promućkao ga, umesto da sipam polako. Bil stavi unutra grumen leda. Jednom kašičicom sam promešao led po zagasitoj, mutnoj tečnosti.

"Kakav je?"

»Fin."

"Nemoj tako naglo da piješ. Smučiće ti se."

Spustio sam čašu. Nisam mislio naglo da pijem.

"Nakresao sam se."

"I treba."

"To si i hteo, zar ne?"

"Naravno. Da se napiješ. Da savladaš to svoje prokleto neraspoloženje."

"Dobro, napio sam se. Jesi li to hteo?"

"Sedi."

"Neću da sedim", rekoh. "Idem preko u hotel."

Bio sam vrlo pijan. Nisam zapamtio da sam ikad bio toliko pijan. U hotelu sam otišao gore. Bretina vrata su bila otvorena. Pogledao sam unutra. Majki je sedeo na postelji. Mahnuo je bocom.

"Džek", reče. "Uđi, Džek."

Ušao sam i seo. Soba se okretala, sem ako ne bih uperio pogled u jednu tačku.

"Bret, znaš … Odmaglila s onim toreadorom."

"Nije valjda."

"Jeste. Tražila te da se oprosti s tobom. Otišli su vozom u sedam sati."

"Stvarno?"

"Gadna stvar", reče Majki. "Nije trebalo to da uradi."

"Nije."

"Hoćeš nešto da popij eš? Čekaj da zazvonim za pivo."

"Pijan sam", rekoh. "Idem u sobu da legnem."

"Jesi li kao tresak? Ja sam bio kao tresak."

"Da", rekoh. "Kao tresak."

"Pa, u zdravlje", reče Majki. "Prospavaj malo, moj Džek."

Izišao sam, otišao u svoju sobu i legao na postelju. Postelja je zaplovila, te sam seo i upro pogled u zid da bih je zaustavio. Napolju na trgu nastavljala se fijesta. Ništa mi više nije značila. Docnije su došli Bil i Majki da me povedu da večeram s njima. Pravio sam se da spavam.

"Spava. Bolje da ga pustimo."

"Pijan je kao klada", reče Majki. Otišli su.

Ustao sam, izišao na balkon i posmatrao igranje na trgu. Svet mi se nije više vrteo. Bio je vrlo jasan i svetao, samo se mutio na ivicama. Umio sam se i iščetkao kosu. Izgledao sam sam sebi stran u ogledalu. Sišao sam dole u trpezariju.

"Evo ga!" reče Bil. "Džek, stari druže. Znao sam da nećeš umreti."

"Zdravo, drevna pijanduro", reče Majki.

"Ogladneo sam, pa sam se probudio."

"Uzmi malo supe", reče Bil.

Nas trojica smo sedeli za stolom, a činilo se kao da šest lica nedostaje.

XIX

Ujutru je sve bilo svršeno. Fijesta je bila prošla. Probudio sam se u devet časova, okupao se, obukao se i sišao dole. Trg je bio pust i po ulicama nije bilo nikog. Neka deca su kupila po trgu drške od raketa. Kafane su se baš otvarale i kelneri su iznosili ugodne pletene stolice i razmeštali ih oko mermernih stolova u senci arkada. Čistili su ulice i polivali ih crevom.

Seo sam u pletenu stolicu i ugodno se zavalio. Kelner se nije žurio da dođe. Na stubovima arkada su se još uvek nalazila zvanična saopštenja o istovaru bikova i vozni red specijalnih vozova. Iziđe jedan kelner u plavoj kecelji, s vedrom vode i krpom i poče da skida oglase, cepajući u kaiševima i spirajući i otirući hartiju koja je ostala zalepljena za kamen. S fijestom je bilo svršeno.

Popio sam kafu, a malo posle dođe Bil. Posmatrao sam ga kako prelazi preko trga. Seo je za sto i poručio kafu.

"Dakle", reče, "sve je svršeno."

"Da", rekoh. "Kad polaziš?"

"Ne znam. Najbolje bi bilo da uzmemo auto, mislim. Zar se ti ne vraćaš u Pariz?"

"Ne. Mogu da ostanem još nedelju dana. Mislim da ću otići do San Sebastijana."

"Hteo bih da se vratim."

"Šta će Majki da radi?"

"Ide u Sen Žan de Liz."

"Hajde da uzmemo auto pa da idemo zajedno do Bajone. Tamo možeš večeras da uhvatiš voz."

"Dobro. Da pođemo posle ručka." r "U redu. Naći ću auto."

Ručali smo i platili smo račun. Montoja nam nije prilazio. Račun je donela jedna sobarica. Auto je čekao napolju. Šofer je naslagao i privezao kofere na krov automobila i stavio ih pored sebe kod prednjeg sedišta, i mi uđosmo. Auto pređe preko trga, prođe kroz pobočne ulice, pa ispod drveća i niz breg iziđe iz Pamplone. Vožnja nam se nije učinila suviše dugom. Majki je poneo bocu fundadora. Popio sam samo nekoliko gutljaja. Prešli smo preko planina i izišli iz Španije, pa onda belim drumovima i kroz bujan, vlažan i zelen baskijski predeo, i najzad smo stigli u Bajonu. Ostavili smo Bilov prtljag na stanici i on je kupio kartu za Pariz. Njegov voz je polazio u sedam i deset. Izišli smo iz stanice. Auto je stajao pred njom.

"Šta ćemo s kolima?" upita Bil.

"Ma neka đavo nosi kola", reče Majki. "De da ih zadržimo."

"U redu", reče Bil. "Kuda ćemo?"

"Hajdemo u Bi jarić da popijemo nešto."

"Majki — stari raspikuća", reče Bil.

Odvezli smo se u Bi jarić i ostavili auto pred jednim pravim Ricom. Ušli smo u bar, zaseli na visoke stolice i pili viski sa sodom.

"Ovo piće ja plaćam", reče Majki. "Da vučemo kocku."

Bacili smo pokerdajs iz dubokog kožnog pehara. Bil je ispao pri prvom bacanju. Majki je sa mnom izgubio, pa je pružio barmenu novčanicu od sto franaka. Viski je koštao po dvanaest franaka za svakog. Ponovo naručismo, i Majki ponovo izgubi. Svaki put je davao barmenu dobru napojnicu. U jednom odeljenju do bara svirao je dobar džez. Bio je prijatan bar. Naručismo još jedanput. Ja sam ispao pri prvom bacanju sa četiri kralja. Bacali su Bil i Majki. Majki dobi prvo bacanje sa četiri puba. Bil dobi drugo. Pri poslednjem bacanju, Majki dobi tri kralja i ostade na njima. Predao je pehar Bilu. Bil protrese i izruči kocke — ispadoše tri kralja, as i kraljica.

"Na vama je, Majki", reče Bil. "Majki — stari kockar."

"Žao mi je", reče Majki. "Ne mogu da prihvatim."

"Šta se desilo?"

"Nemam para", reče Majki. "Potpuno sam švorc. Imam samo dvadeset franaka. Evo, uzmite dvadeset franaka."

Bil se nekako promeni u licu.

"Imao sam taman toliko da platim Montoji. Nego, sreća da sam i toliko imao."

"Da vam isplatim ja jedan ček", reče Bil.

"Vrlo ljubazno od vas, ali, vidite, ja ne mogu ispostavljati čekove."

"Kako ćete doći do novaca?"

"0, nešto će doći. Treba da stigne renta za dve nedelje. Mogu da živim na kredit u onoj krčmi u Sen 2anu."

"Šta ćeš da uradiš s kolima?" upita me Bil. "Hoćeš li ih zadržati?"

"Sasvim je svejedno. Izgleda nekako idiotski."

"Hajde da popijemo još po jednu", reče Majki.

"Odlično. Ovo ja plaćam", reče Bil. "Ima li Bret nekog novca?" obrati se on Majklu.

"Ne bih rekao. Ono što sam platio čika Montoji je najvećim delom njen novac."

"Zar uopšte nema novaca pri sebi?" upitah.

"Ne bih rekao. Ona nikad nema novaca. Dobija pet stotina zlatnika godišnje, a od toga plaća trista pedeset kamatu Jevrejima."

"Pretpostavljam da je podižu na samom izvoru", reče Bil.

"Tačno. U stvari i nisu Jevreji. Samo ih zovemo Jevrejima. Čini mi se da su Škotlanđani."

"Zar baš ništa nema sa sobom?" upitah.

"Ne verujem. Sve mi je dala kad je pošla."

"Nego", reče Bil, "mogli bismo popiti još po jednu."

"Sjajna ideja", reče Majki. "Raspravljati o finansijama ne vodi nikad ničemu."

"Ne vodi", reče Bil. Bil i ja smo bacali kocku za sledeće dve runde. Bil je izgubio i platio. Iziđosmo i priđosmo automobilu.

"Gde biste želeli da idete, Majki?" upita Bil.

"Da se provozamo. Moglo bi koristiti mom kreditu. Da se provozamo malo."

"Odlično. Voleo bih da vidim obalu. Da se provozamo do Andeja."

"Nemam kredita duž obale."

"Čovek nikad ne zna", reče Bil.

Povezli smo se drumom duž obale. Prolazili smo kraj zelenih rtova, belih vila sa crvenim krovovima, kraj šumaraka i veoma plavog okeana; bila je oseka i voda se nabirala daleko duž žala. Provozali smo se kroz Sen Žan de Liz i prošli kroz sela dalje niz obalu. Iza talasastog predela kroz koji smo prolazili videli smo planine preko kojih smo došli iz Pamplone. Pred nama se pružao drum. Bil pogleda na svoj časovnik. Bilo je vreme da se vratimo. Zakucao je na staklo i rekao šoferu da okrene. Šofer je poterao auto natrag u travu da bi ga okrenuo. Iza nas je bila šuma, ispod nas pojas livada, pa more.

Pred hotelom gde će Majki odsesti u Sen Žanu zaustavismo auto i iziđosmo. Šofer mu unese kofere. Majki je stajao pored auta.

"Zbogom, drugari", reče Majki. "Fijesta je bila kolosalna."

"Do viđenja, Majki", reče Bil.

"Videćemo se uskoro", rekoh.

"Za novac se ne brinite", reče Majki. "Ti plati auto, Džek, a ja ću ti poslati svoj deo."

"Do viđenja, Majki."

"Do viđenja, drugari. Sjajni ste bili."

Svi se rukovasmo. Mahnusmo Majklu iz kola. Stajao je na drumu i gledao. Stigli smo u Bajonu baš pred polazak voza. Nosač je izneo Bilove kofere iz garderobe. Izišao sam čak do ograde na peronu.

"Do viđenja, druže", reče Bil.

"Do viđenja, momče!"

"Sjajno je bilo. Sjajno sam se proveo."

"Hoćeš li biti u Parizu?"

"Ne. Moram da se ukrcam sedamnaestog. Do viđenja, druže!"

"Do viđenja, momče!"

Prošao je kroz vratnice i ušao u voz. Nosač je išao napred s koferima. Posmatrao sam voz kako kreće. Bil je stajao na prozoru. Voz prođe, ostali vagoni prođoše i tračnice ostadoše prazne. Otišao sam do auta.

"Koliko sam vam dužan?" upitah šofera. Do Bajone smo se bili pogodili za sto pedeset pezeta.

"Dvesta pezeta."

"Koliko bi još iznosilo da me na povratku odvezete do San Sebastijana?"

"Pedeset pezeta."

"Ne terajte šegu."

"Trideset i pet pezeta."

"Ne vredi te pare", rekoh. "Odvezite me do ho tela ‚Panije Fleri’."

Pred hotelom sam platio šoferu i dao mu napojnicu. Auto je bio zasut prašinom. Izvukao sam futrolu s prutovima iz prašine. Učinila mi se kao poslednja stvar koja me je vezivala sa Španijom i fijestom. Šofer je stavio auto u pokret i poterao ga niz ulicu. Posmatrao sam ga kako je skrenuo da bi izbio na put za Španiju. Uđoh u hotel i dadoše mi sobu. U toj istoj sobi sam spavao kad smo Bil, Kon i ja bili u Bajoni. Činilo mi se kao da je to bilo vrlo davno. Umio sam se, presvukao košulju i izišao u grad.

U kiosku sam kupio jedan broj njujorškog Heralda i svratio u kafanu da ga pročitam. Neobično je bilo

ponovo biti u Francuskoj. Osećala se neka skrovita, malograđanska atmosfera. Zažalio sam što nisam otišao s Bilom u Pariz, samo što bi Pariz značio dalje fijestisanje. Dosta mi je bilo fijesta za izvesno vreme. U San Sebastijanu će biti mirno. Sezona počinje tek u avgustu. Moći ću da dobijem dobru sobu u hotelu, da čitam i da plivam. Tamo je divna plaža. Na šetalištu više plaže ima divnog drveća, a pre početka sezone šalju tamo mnogu decu s dadiljama. Uveče će svirati muzika pod drvećem prekoputa kafane "Marinas". Moći ću da sedim kod "Marinasa" i da slušam.

"Kako se jede unutra?" upitah kelnera. U kafani se nalazio restoran.

"Dobro. Vrlo dobro. Jede se vrlo dobro."

"U redu."

Ušao sam i večerao. Za Francusku je to bio obilan obed, ali je posle Španije izgledao veoma brižljivo odmeren. Popio sam bocu vina da mi pravi društvo. Vino je bilo "Šato Margo". Bilo je prijatno piti polagano, uživati u vinu i biti sam. Boca vina je bila prijatno društvo. Posle sam poručio kafu. Kelner je preporučio neki baskijski liker zvan "izara". Doneo je bocu i napunio čašu likera. Reče da se "izara" spravlja od pirinejskog cveća. Pravog pirinejskog cveća. Liker je ličio na ulje za kosu i mirisao je na italijansku Strega.1 Rekoh mu da odnese pirinejsko cveće i da donese jedan Vieux mare. Mare je bio dobar. Popio sam još jedan posle kafe.

Kelner kao da je bio malo uvređen zbog pirinejskog cveća, te mu dadoh previsoku napojnicu. To ga je oraspoložilo. Prijatno je bilo nalaziti se u zemlji gde se ljudi mogu tako jednostavno učiniti zadovoljnim. Covek nikad ne zna da li će mu se španski kelner zahvaliti. U Francuskoj je sve postavljeno na tako čistu finansijsku osnovu. To je zemlja u kojoj se najjednostavnije živi. Niko ne komplikuje stvari time što će vam postati prijatelj iz nekih nejasnih razloga. Ako želite da se sviđate ljudima, treba samo da potrošite malo novaca. Potrošio sam malo novaca i svideo sam se kelneru. Cenio je moje pohvalne osobine. Radovao bi se da ponovo dođem. Jednom ću opet tu večerati, i njemu će biti milo da me vidi i zaželeće da večeram za njegovim stolom. To bi bila iskrena naklonost, jer bi počivala na zdravoj osnovi. Bio sam opet u Francuskoj.

Sledećeg jutra sam svima u hotelu dao malo previsoku napojnicu da bih stekao još više prijatelja, i otputovao sam jutarnjim vozom za San Sebastijan. Nosaču na stanici nisam dao više no što treba, jer nisam pretpostavljao da ću ga ikad više videti. Hteo sam samo da steknem nekoliko dobrih prijatelja među Francuzima u Bajoni, da bih bio dobrodošao ako opet navratim. Znao sam da će njihovo prijateljstvo biti ispravno ako me budu zadržali u pamćenju.

U Irunu smo morali promeniti voz i pokazati pasoše. Nisam voleo što napuštam Francusku. Život je tako jednostavan u Francuskoj. Uviđao sam da sam budala što se vraćam za Španiju. U Španiji čovek nikad ne zna na čemu je. Uviđao sam da sam budala što se vraćam, ali sam stao u red sa svojim pasošem, otvorio kofere pred carinicima, kupio kartu, prošao kroz vratnice, ušao u voz, i posle četrdeset minuta i osam tunela bio sam u San Sebastijanu.

U San Sebastijanu je čak i po vrelom danu bilo nečeg od ranog jutra. Lišće na drveću je izgledalo kao da nikad nije sasvim suvo. Ulice su izazivale osećanje kao da su tek polivene. I po najvrelijem danu je u nekim ulicama sveže i hladovito. Otišao sam u jedan hotel u gradu gde sam ranije odsedao i

dobio sobu s balkonom s koga se gledalo preko krovova grada. Iza krovova se dizala zelena padina.

Raspakovao sam kofere i poredao knjige po stolu kraj postelje, izvadio pribor za brijanje, okačio nešto odela u veliki orman i napravio zavežljaj za perionicu. Zatim sam se istuširao u kupatilu i sišao na ručak. Španija nije bila prešla na letnje vreme, pa je još bilo rano. Ponovo sam podesio svoj časovnik. Zaradio sam čitav jedan sat došavši u San Sebastijan.

Na ulasku u trpezariju, vratar mi donese policijsku prijavu da je popunim. Potpisao sam je i zatražio dva formulara za telegrame, pa sam napisao poruku za hotel "Montoju" da mi na ovu adresu šalju pisma i telegrame. Izračunao sam koliko ću dana provesti u San Sebastijanu, pa sam poslao telegram svom birou i zamolio da zadrže poštu, ali da mi još za šest dana šalju sve telegrame u San Sebastijan. Zatim sam ušao i ručao.

Posle ručka sam se popeo u svoju sobu, čitao malo, a zatim zaspao. Kad sam se probudio, bilo je četiri i po. Pronašao sam svoj kupaći kostim, zavio ga zajedno sa češljem u ubrus, sišao dole i odšetao ulicom do Konce. Oseka je bila na polovini.

Žalo je bilo glatko i čvrsto, pesak se žuteo. Ušao sam u kabinu, skinuo se, navukao kostim i prešao preko glatkog peska do mora. Pesak je bio topao pod bosim nogama. Na žalu i u vodi je bilo prilično sveta. Tamo dalje gde se rtovi Konce skoro spajaju da bi obrazovali zaliv videla se bela linija val obrana i otvoreno more. Mada je bila oseka, nailazio je poneki veliki talas. Nailazili su kao nabori na vodi, prikupljali težinu vode, pa bi se onda blago prelili po toplom pesku. Zagazio sam. Voda je bila hladna. Naišao je talas, zaronio sam, otplivao pod vodom i kad sam izronio, jeze je bilo nestalo. Otplivao sam do splava, popeo se i legao na vrele daske. Na drugom kraju su bili jedan mladić i devojka. Devojka je bila smakla naramenice svog kostima i sunčala je leđa. Mladić je ležao potrbuške na splavu i pričao joj. Smejala se onome što govori i okretala svoja pocrnela leđa na suncu. Ležao sam na suncu na splavu dok se nisam osušio. Zatim sam zaronio nekoliko puta. Jednom sam duboko zaronio i doplivao do dna. Plivao sam otvorenih očiju; bilo je zeleno i tamno. Splav je bacao tamnu senku. Izronio sam pored splava, popeo se, zaronio još jednom, zadržavajući se što duže, pa otplivao na obalu. Ležao sam na žalu dok se nisam osušio, zatim sam otišao u kabinu, skinuo kostim, ispljuskao se slatkom vodom i istrljao se ubrusom.

Odšetao sam pod drvećem oko zaliva do kazina, pa sam jednom hladovitom ulicom otišao do kafane "Marinas". Unutra u kafani je svirao orkestar, a ja sam seo napolje, na terasu, i uživao u svezoj hladovini po vrelom danu i popio čašu limunade s nastruganim ledom, a zatim jedan dobar viski sa sodom. Dugo sam sedeo pred kafanom "Marinas" i čitao, posmatrao svet i slušao muziku.

Docnije, kad je počelo da se smrkava, prošetao sam oko zaliva, pa kroz šetalište, i na kraju sam se vratio u hotel na večeru. Bila se održavala neka biciklistička trka — "Tur di Pej Bask" — i vozači su te noći zanoćili u San Sebastijanu. U trpezariji su na jednoj strani za dugim stolom sedeli vozači i večerali sa svojim trenerima i menadžerima. Svi su bili Francuzi i Belgijanci i poklanjali su veliku pažnju obedu, ali su bili dobro raspoloženi. U začelju su sedele dve lepuškaste Francuskinje, sa šikom u stilu ulice Fobur Monmartr. Nisam mogao ustanoviti kome pripadaju. Za drugim stolom su svi govorili u žargonu i bilo je mnogo ličnih šala; na drugom kraju stola je padala i poneka šala koju nisu hteli ponoviti kad bi devojke zatražile da je čuju. Sledećeg jutra se trka nastavljala na poslednjoj etapi San Sebastijan—Bilbao. Vozači su pili mnogo vina; bili su opaljeni i pocrneli od sunca. Trku

nisu ozbiljno uzimali, izuzev među sobom. Toliko puta su se takmičili među sobom da više nije bilo važno ko će pobediti. Naročito u stranoj zemlji. Što se tiče novaca — to se može udesiti.

Vozač koji je u trci imao prednost od dva minuta dobio je uboje koji su mu zadavali velike bolove. Sedeo je skoro na krstima. Vrat mu je bio veoma crven, a plava kosa izbledela na suncu. Ostali vozači su pravili šale na račun njegovih uboja. On lupnu viljuškom po stolu.

"Pazite", reče, "sutra ću toliko zabiti nos u guvernale da će mi uboje dodirivati samo prijatan povetarac."

Jedna od devo jaka ga pogleda preko stola i on se osmehnu i pocrvene. Španci ne znaju da okreću pedale, govorili su.

Na terasi sam popio kafu s menedžerom tima jednog velikog f’abrikanta bicikla. Reče da je trka bila vrlo prijatna i da bi je vredelo pratiti da Botečija nije ispao u Pamploni. Prašina je gadna, ali su putevi u Španiji bolji nego u Francuskoj. Biciklistička drumska trka je jedini sport na svetu, rekao je. Jesam li ikad pratio "Tur de Frans"? Samo preko novina. "Tur de Frans" je najveći sportski događaj na svetu. Upoznao je Francusku prateći i organizujući drumske trke. Malo je ljudi koji poznaju Francusku. Ćelo proleće, ćelo leto i ćelu jesen provodi po drumovima s vozačima. Uzmimo samo koliko automobila sad prati vozače u drumskoj trci od grada do grada. Bogata zemlja i sportskija iz godine u godinu. Postaće najsportskija zemlja na svetu. To je učinila biciklistička drumska trka. To i fudbal. Poznaje on Francusku. La France sportive. Poznaje on drumsku trku. Popismo po konjak. Ipak, nije rđavo ni vratiti se u Pariz. Postoji samo jedan jedini Panam.1 U ćelom svetu, razume se. Pariz je najsportskiji grad na svetu. Da li znam "Šop de Negr"? Kako da ne. Naći ću ga tamo jednog dana. Naravno. Popićemo zajedno po jedan konjak. Naravno da ćemo. Oni polaze ujutru u četvrt do šest. Da li ću ustati za polazak? Trudiću se, svakako. Da li bih želeo da me pozove? Vrlo je zanimljivo. Poručiću portiru da me probudi. On bi me rado probudio. Ne bih želeo da ga uznemiravam. Ostaviću poruku portiru. Oprostili smo se do sutra ujutru.

1 Pariz.

Kad sam se ujutru probudio, vozači i prateći automobili su već tri časa bili na drumu. U postelji sam popio kafu i pročitao novine, pa sam se obukao, uzeo kupaći kostim i sišao na plažu. Sve je bilo sveže i hladovito i vlažno u rano jutro. Pod drvećem su šetale s decom dadilje u uniformama i narodnoj nošnji. Španska deca su lepa. Nekoliko čistača cipela sedelo je zajedno pod jednim drvetom i razgovaralo s jednim vojnikom. Vojnik je imao samo jednu ruku. Bila je plima, duvao je dobar povetarac i talasi su se valjali po žalu.

Skinuo sam se u kabini, prešao preko uskog pojasa žala i ušao u vodu. Zaplivao sam ka pučini, trudeći se da plivam kroz velike talase, ali sam ponekad morao zaroniti. Zatim sam se okrenuo na leđa u mirnoj vodi i pustio da me ona nosi. Ležeći na leđima, video sam samo nebo i osećao sam kako se more diže i spušta. Otplivao sam natrag do talasa i spustio se potrbuške preko jednog velikog talasa, pa sam se okrenuo i plivao, trudeći se da ostanem u dolini između talasa i da se talas ne prevali preko mene. Zamorio sam se plivajući između talasa, pa sam se okrenuo i otplivao do splava. Voda je bila gusta i hladna. Činilo se kao da čovek nikad ne može potonuti. Plivao sam sporo, činilo mi se da dugo plivam s visokom plimom, a zatim sam se popeo na splav i seo na daske koje su

postajale vrele na suncu, dok se voda slivala s mene. Posmatrao sam zaliv, stari grad, kazino, drvored duž šetališta i velike hotele s belim tremovima i nazivima u zlatnim slovima. S desne strane, skoro zatvarajući zaliv, uzdizao se zeleni breg sa zamkom. Splav se ljuljao prema kretanju vode. S druge strane uzanog prolaza koji je vodio u otvoreno more dizao se drugi visoki rt. Pomislio sam da bi bilo lepo preplivati zaliv, ali sam se bojao grča.

Sedeo sam na suncu i posmatrao kupače na žalu. Izgledali su vrlo mali. Malo posle sam ustao, odupro se prstima noge o rub splava koji se nakrenuo pod mojom težinom, pa sam spretno i duboko zaronio, da bih izronio kroz vodu koja je postajala sve svetlija, stresao slanu vodu s glave i lagano i ravnomerno otplivao na obalu.

Pošto sam se obukao i platio kabinu, otišao sam natrag u hotel. Biciklisti su ostavili nekoliko brojeva lista L'oto, pa sam ih pokupio u čitaonici, poneo ih i seo u naslonjaču, na sunce, da ih prelistam i da se obavestim o francuskom sportskom životu. Dok sam tu sedeo, došao je vratar držeći u ruci plav omot.

"Telegram za vas, gospodine."

Uvukao sam prst u omot koji je bio zalepljen, otvorio ga i pročitao. Bio je dostavljen iz Pariza:

Možeš li doći hotel Montana Madrid u priličnoj nezgodi Bret

Dadoh napojnicu vrataru i ponovo pročitah telegram. Trotoarom je dolazio jedan poštar. Ušao je u hotel. Imao je velike brkove i sasvim vojničko držanje. Izišao je iz hotela. Vratar se pojavio odmah posle njega.

"Evo još jednog telegrama za vas, gospodine."

"Hvala", rekoh.

Otvorio sam ga. Bio je dostavljen iz Pamplone.

Možeš li doći hotel Montana Madrid u priličnoj nezgodi Bret Vratar je još stajao, verovatno očekujući novu napojnicu.

"Kad ima voz za Madrid?"

"Otišao je jutros u devet. Ima jedan putnički u jedanaest i "Južni ekspres" večeras u deset."

"Uzmite mi jedno ležište za "Južni ekspres." Hoćete li sad novac?"

"Kako god želite", reče on. "Uneću u račun."

"Može."

Dakle, to je značilo otpisati San Sebastijan kako stoji. Čini mi se da sam i očekivao nejasno tako nešto. Spazio sam vratara gde stoji u vratima.

"Molim vas, donesite mi formular za telegram." Doneo je; izvadio sam nalivpero i napisao štampanim slovima:

Ledi Ešli hotel Montana Madrid stižem sutra južnim ekspresom Voli Diek

To je, izgleda, bilo dovoljno. Dakle, tu smo. Pusti ženu da ode s jednim čovekom. Upoznaj je s drugim da ode s njim. Sad idi da je vratiš. I potpiši se sa "voli". Tako i treba. Ušao sam da ručam.

Nisam mnogo spavao te noći u "Južnom ekspresu". Ujutru sam doručkovao u kolima za ručavanje i posmatrao stenovit predeo sa borovima između Avile i Eskorijala. Video sam kroz prozor Eskorijal, siv, dugačak i hladan pod suncem, i nije me se ticalo ni koliko lanjski sneg. Video sam kako se preko ravnice pomalja Madrid — sliveni beli obrisi na horizontu na malom grebenu daleko preko prepečenog predela.

Severna stanica u Madridu je kraj pruge. Sve pruge se tu završavaju. Ni jedan voz ne ide dalje. Napolju su čekali fijakeri i taksi i niz hotelskog osoblja. Ličilo je na palanku. Uzeo sam taksi, pa smo se penjali kroz vrtove i pored prazne palate i nedovršene crkve na ivici grebena, i sve uzbrdo dok nismo dospeli u visoki, žarki moderni grad. Taksi je zašao u ravnu ulicu i izbio na Puerta del Sol, probio se kroz saobraćaj i izašao na Karera San Heronimo. Na svim radnjama su perde bile spuštene zbog žege. Na sunčanoj strani ulice bili su zatvoreni kapci na prozorima. Taksi se zaustavi uz trotoar. Ugledah firmu Hotel "Montana" na drugom spratu. Sofer je uneo kofere i spustio ih kraj dizalice. Nisam mogao staviti dizalicu u pokret, pa sam pošao uz stepenice. Na drugom spratu se nalazila mesingana ploča s natpisom Hotel "Montana". Zazvonio sam: niko se ne pojavi na vratima. Ponovo sam zazvonio i vrata otvori jedna devojka natmurena lica.

"Da li je tu ledi Ešli?" upitah.

Tupo me je gledala.

"Da li je tu jedna Engleskinja?"

Ona se okrenu i pozva nekog unutra. Na vratima se pojavi jedna veoma debela žena. Kosa joj je bila seda i namazana uljem i uokvirivala joj lice u tvrdim talasima. Bila je zdepasta i zapovedničkog držanja.

"Muy buenos",1 rekoh. "Stanuje li ovde jedna Engleskinja? Želeo bih da vidim tu gospođu."

1 Svako dobro — španski pozdrav.

"Muy buenos. Da, ovde stanuje jedna Engleskinja. Naravno da možete da je vidite ako ona želi da vas vidi."

"Ona želi da me vidi."

"Devojka će je pitati."

"Velika je vrućina." !

"Velika je vrućina leti u Madridu."

"A kako je hladno zimi."

"Da, zimi je vrlo hladno."

Da li bih želeo i sam da odsednem u hotelu "Montana?"

Zasad još nisam odlučio, ali bi mi bilo milo kad bi doneli kofere iz prizemlja, da ih neko ne bi ukrao. U hotelu "Montana" nije nikad ništa bilo ukradeno. U drugim gostionicama da. Ali ovde ne. Ne. Osoblje ovog hotela je strogo odabrano. Milo mi je to da čujem. Ipak bih voleo da mi donesu kofere gore.

Devojka uđe i reče da ona Engleskinja želi da primi Engleza, i to odmah.

"Dobro", rekoh. "Vidite, kao što sam i rekao."

"Dabome."

Pošao sam za devojčinim leđima kroz dug, mračan hodnik. Na kraju hodnika zakucala je na jedna vrata.

"Jesi li to ti, Džek? Zdravo", reče Bret.

"Ja sam."

"Uđi. Uđi."

Otvorio sam vrata. Devojka ih zatvori za mnom. Bret je bila u postelji. Baš je četkala kosu i držala je četku u ruci. Soba je bila u onom neredu koji ostavljaju samo oni koji su uvek imali poslugu.

"Mili!" reče Bret.

Prišao sam postelji i obgrlio je rukama. Poljubila me je, i dok me je ljubila osećao sam da je mislila na nešto drugo. Drhtala mi je u rukama. Učinila mi se tako sitna.

"Mili! Strašne sam trenutke proživela."

"Pričaj mi o tome."

"Ništa nema da se priča. Tek juče je otišao. Ja sam ga naterala da ide."

"Zašto ga nisi zadržala?"

"Ne znam. Čovek ne može tako nešto da učini. Mislim da mu nisam ništa učinila nažao."

"Sigurno si mu bila još kako dobra."

"Ne bi trebalo da živi ni sa kim. Odmah sam bila načisto s tim."

"Nije valjda.’

"Grozno!" reče ona. "Nemoj da govorimo o tome. Nikad da ne govorimo o tome."

"Važi."

"Prilično me je zaprepastio što se stideo mene. Stideo me se jedno vreme, znaš."

"Nije valjda."

"Jeste. Verovatno su se u kafani šegačili s njim zbog mene. Hteo je da pustim kosu. Ja s dugom kosom! Izgledala bih kao čudo."

"Komično."

"Rekao je da bi me to učinilo ženstvenijom. Izgledala bih kao strašilo."

"I šta se desilo?"

"0, prešao je preko toga. Nije me se dugo stideo."

"A kakva je to bila nezgoda?"

"Nisam znala mogu li ga otpratiti, a nisam imala ni pare da odem i da ga ja ostavim. Pokušavao je da mi da puno para, znaš. Rekla sam mu da imam para kao pleve. Znao je da je to laž. Nisam mogla primiti novac od njega, znaš."

"Nisi."

"Ah, nemoj da govorimo o tome. A bilo je i smešnih stvari. Daj mi cigaretu."

Zapalio sam cigaretu.

"Naučio je engleski kao kelner u Džibu.""Aha."

"Na kraju je hteo i da se oženi sa mnom."

"Stvarno?"

"Naravno. A ne bih se mogla udati čak ni za Majkla."

"Možda je mislio da će tako postati lord Ešli."

"Ne, nije to bilo. Stvarno je hteo da se oženi sa mnom. Da ga ne bih mogla napustiti, kako je rekao. Želeo je da se obezbedi da ga nikad ne mogu napustiti. Naravno, tek pošto postanem ženstvenija."

"Trebalo bi da se osećaš polaskanom."

"I jesam. Sa mnom je opet sve u redu. Zbrisao je onog prokletog Kona."

"Dobro je."

"Znaš, živela bih s njim da nisam uvidela da to ne valja za njega. Sjajno smo se slagali."

"Izuzev tvoje spoljašnosti."

"0, navikao bi se on na to."

Ugasila je cigaretu.

"Meni je trideset i četvrta, znaš. Neću da budem jedna od onih bludnica koje upropašćuju decu."

1 Engleski nadimak za Gibraltar.

"Nećeš."

"Neću da budem takva. Osećam se nekako dobrom, znaš. Kao da me je nešto podiglo."

"Dobro je."

Skrenula je pogled. Mislio sam da traži drugu cigaretu. Onda sam video da plače. Osećao sam kako plače. Kako se trese i plače. Nije dizala glavu. Obgrlio sam je rukama.

"Da ne govorimo nikad više o tome. Molim te da ne govorimo nikad više o tome."

"Mila Bret."

"Vratiću se Majklu." Držeći je čvrsto, osećao sam kako plače. "Tako je strašno dobar i tako užasan. On je moga kova."

Nije dizala glavu. Pomilovao sam je po kosi. Osećao sam kako se trese.

"Neću da budem kao one bludnice", reče ona. "Ali, oh, Džek, nemoj nikad da govorimo o tome, molim te."

Otišli smo iz hotela "Montana". Upravnica hotela mi nije dozvolila da platim račun. Račun je bio plaćen.

"Ah, pusti to sad", reče Bret. "Sad više nije važno."

Odvezli smo se taksijem do "Palas" hotela, ostavili prtljag, rezervisali ležište za večernji "Južni ekspres" i otišli u hotelski bar na koktel. Sedeli smo na visokim stolicama za barom, dok je barmen mućkao martini u velikoj niklovanoj boci.

"Zanimljivo je na kakvu vanrednu uglađenost čovek nailazi u baru velikog hotela", rekoh.

"Danas su samo još barmeni i džokeji uljudni."

"Ma kako hotel bio vulgaran, bar je uvek prijatan."

"Čudno."

"Barmeni su uvek fini ljudi."

"Znaš", reče Bret, "ono je prava istina. Tek mu je devetnaest. Zar nije to čudno?"

Kucnusmo se čašama koje su stajale jedna uz drugu na baru. Bile su hladne i zamagljene. S one strane zastrtog prozora vladala je madridska letnja žega.

"Ja volim maslinku u martiniju", rekoh barrnenu.

"Imate pravo, gospodine. Izvolite."

"Hvala."

"Trebalo je da pitam, znate."

Barmen se dovoljno udaljio na drugu stranu da ne čuje naš razgovor. Bret je srknula iz čaše koja je stajala na ploči. Zatim je podiže. Ruka joj je bila dovoljno čvrsta da je podigne posle tog prvog gutljaja.

"Dobar je. Baš je prijatan ovaj bar."

"Svi su barovi prijatni."

"Znaš, isprva nisam ni verovala u to. Rođen je devetsto pete. Ja sam u to vreme bila u školi u Parizu. Pomisli!"

"A šta bi htela da mislim o tome?"

"Ne budi magarac. Nećeš da častiš (Jamu jednim pićem?"

"Dajte nam još dva martinija."

"Kao one ranije, gospodine?"

"Vrlo su dobri bili." Bret se osmehnu na njega.

"Hvala, gospođo."

"Dakle, na zdravlje", reče Bret,

"Na zdravlje!"

"Znaš", reče Bret, "bio je samo sa dve žene ranije. Ništa ga drugo nije zanimalo sem borbe s bikovima."

"Ima on vremena za to."

"Ne znam. On smatra da sam ga baš ja privukla. Ne avanture kao takve."

"U redu, baš ti." • >

"Da, baš ja."

"Mislio sam da nećeš uopšte govoriti o tome."

"Šta mogu."

"Izgubićeš ako stalno budeš pričala."

"Samo onako pričam. Znaš, Džek, osećam se nekako strašno dobrom."

"I treba."

"Znaš, osećam se dobrom zato što sam se resila da ne budem bludnica."

"Da."

"To je ono što imamo umesto Boga."

"Neki ljudi imaju Boga", rekoh. "Dosta njih."

"Nije nikad baš najbolje uspevao sa mnom."

"Hoćemo li još po jedan martini?"

Barmen je izmućkao još dva martinija i nasuo ih u nove čaše.

"Gde ćemo ručati?" upitah Bret. Bar je bio svež. Kroz prozor se mogla naslutiti žega koja je vladala napolju.

"Ovde?" upita Bret.

"Ne valja ovde u hotelu. Znate li za neki restoran ‚Botin'?" upitah barmena.

"Da, gospodine. Želite li da vam napišem adresu?"

"Hvala vam."

Ručali smo na spratu kod "Botina". To je jedan od najboljih restorana na svetu. Imali smo praseće pečenje od sisančeta i pili smo rioja alta. Bret nije mnogo jela. Nikad nije mnogo jela. Ja sam obilno ručao i popio tri boce rioja alta.

"Kako se osećaš, Džek?" upita Bret. "Gospode, šta si sve pojeo!"

"Odlično se osećam. Hoćeš li deser?"

"Bože sačuvaj."

Bret je pušila.

"Voliš da jedeš, šta?" reče ona.

"Da", rekoh. "Volim ja masu stvari."

"Šta voliš?"

"0, volim ja masu stvari", rekoh. "Hoćeš li deser?"

"Već si me pitao jedanput", reče Bret.

"Jesam", rekoh. "Pitao sam. Da uzmemo jo§ jednu bocu rioja alta?"

"Vrlo je dobro."

"Nisi ga mnogo pila", rekoh.

"Pila sam. Nisi video."

"Da uzmemo dve boce", rekoh. Dođoše boce. Usuo sam malo u svoju čašu, pa sam onda nalio Breti, zatim napunio svoju čašu. Kucnuli smo se.

"Na zdravlje!" reče Bret. Ispio sam čašu i nalio drugu. Bret mi položi ruku na mišicu.

"Džek, nemoj da se napiješ", reče. "Ne bi smeo."

"Otkud znaš to?"

"Nemoj", reče ona. "Biće sve u redu."

"Neću se opiti", rekoh. "Samo malo pijem vina. Volim da pijem vino."

"Nemoj da se napiješ", reče ona. "Džek, nemoj da se napiješ."

"Hoćeš li da se provozamo?" rekoh. "Hoćeš li da se provozamo kroz grad?"

"Važi", reče Bret. "Nisam videla Madrid. Treba da vidim Madrid."

"Ovo ću ja da dovršim", rekoh.

Sišli smo i prošli kroz salu za ručavanje na prvom spratu i izišli na ulicu. Kelner ode po taksi. Dan je bio vreo i svetao. Gore uz ulicu nalazio se mali skver s drvećem i travnjakom gde su parkirali taksi. Dođe jedan taksi s kelnerom na papučici. Dadoh mu napojnicu, rekoh šoferu kuda da vozi i sedoh kraj Bret. Šofer potera ulicom. Zavalio sam se. Bret se privi uz mene. Sedeli smo priljubljeni. Obgrlio sam je rukom i ona se šćućurila uz mene. Dan je bio vrlo vreo i svetao i kuće su izgledale bleštavo bele. Zavili smo u Gran Via.

"Oh, Džek", reče Bret, "moglo bi nam biti tako divno zajedno."

Pred nama je jedan saobraćajac u suroj uniformi s postolja upravljao saobraćajem. Podigao je palicu. Auto naglo uspori i Bret se privi uz mene.

"Da", rekoh. "Zar nije lepo misliti tako?"

KRAJ

Table of Contents

Start